

په پانگه جیهانیه فیکری نیلامی ۱۶

ته دیس لای دانا یانی چه دیس

نویسنی:
لیبراهیم ذه تاج

منتقدی اقرأ الثقافي

للکتاب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

سعتی زهاری بولکولینوی فیکری

په پمانگای جیهانی فیکری نیسلامی
سهنته ری زه هاوی بۆ لیکرلینه وه ی فیکری
(۱۶)

تعدلیس

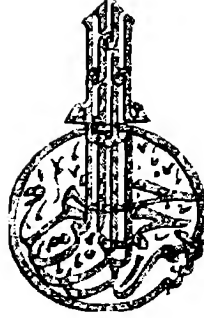
لای زانا یانی حمدیس

نووسینی:
ئوبراهیم فه تاح
مامۆستای کۆلیجی زانسته مرقایه تییه کانی زانکۆی سلیمانی

چاپی یه که م

۲۰۱۱ ز

۱۴۳۲ ک

مافی له چایدانی یار بێزراوه

ناوی کتێب: ته دلیس لای زلفایانی هه دیس.

نووسینی: ئیبراهیم فه تاح

له باڵوگراره کانی: په پیمانگای جیهانیی فیکری ئیسلامی و

سهنته ری زه ماوی بێ لیکرینه وهی فیکری، ژماره (١٦).

له به پێوه به رایه تیی گشتیی کتێبخانه گشتیه کان ژماره ی (٢٢٠٥) ی سالی (٢٠١١) ی دروه تێ.

چاپی: یه که م - سلیمانی - ٢٠١١.

چاپخانه: شافان.

تیراژ: (١٠٠٠) دانه.

ئیمه یلی په پیمانگ: iiitkurdistan@yahoo.com

به ناوی خوای گموره و میله بان

پیشه کی

سو پاس و ستایشی بیپایان بَقْ نَوِ خوا تاك و ته‌نهایه کی له قورئانه پیروزه‌که‌یدا ده‌رباره‌ی پیغه‌مبهره نازداره‌که‌ی موحه‌ممد (دروودی خوای له‌سهر بیت) ده‌فرمویت: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ)^(۱). واته موحه‌ممد هیچ دوانیک و فرموده‌یه‌کی به ثاره‌زویی خوی نه‌درک‌اندووه، به‌لکو وته‌کانی جگه له په‌یامیکی خوایی که بوی ناردووه، هیچی تر نین.

سه‌لات و سه‌لامیش له‌سهر نَوِ پیغه‌مبهره بیت که دروشمی به‌زه‌یی خوايه بَقْ هه‌موو جیهانیان و بوونه‌هران و له یه‌کیک له فرموده‌کانیدا ده‌فرمویت: (مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَدًّا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ)^(۲). واته: هه‌رکه‌سیتک به ثاره‌زووبازی خوی درو به دهمی منه‌وه بکات، با نیشته‌جی بیت له شوینه‌که‌ی خویدا له ناگری دوزه‌خدا، واته به‌م درو هه‌لبه‌ستنه‌ی جیگایه‌کی له دوزه‌خ بَقْ خوی گرت و ته‌رخان کرد.

خوای گموره له یه‌کیک له نایه‌ته‌کانی قورئاندا موژده دعات به پیغه‌مبهر و هه‌موو ئوممه‌ته‌که‌ی که نیگه‌ران نه‌ین ده‌رباره‌ی قورئان و نه‌ترسن له فه‌وتانی و گوپانی، چونکه خوای گموره خوی قورئانی ناردووه‌ته خواره‌وه هه‌ر خویشی پاریزگاری لی ده‌کات، که ده‌فرمویت: (إِنَّا نَحْنُ الذَّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)^(۳).

گومانیشی تیا نییه، که پاریزگاری قورئانیش له لایه‌ن خوای مه‌زنه‌وه، به به‌دییه‌تانی چه‌ند هوکاریکی پیویست بَقْ نَوِ مه‌به‌سته دیته دی، که وا دیاره یه‌کیک له و هوکارانه، نَوِ

^۱ نایه‌ته‌کانی ژماره (۴-۴) له سوره‌تی (النجم).

^۲ هه‌دیستکی صه‌حیحه له هه‌ر شەش په‌رتووکه متمانه‌پیکراوه‌کانی هه‌دیدا و مووده‌تی مالیکدا هاتوو، پروانه فتح الباری ۲۶۷/۱ ژماره ۱۰۷، وه (صحيح مسلم) ژماره‌ی (۴-۴) و (التمهید لما فی الموطأ من المعانی والأسانید) ۳۷/۱.

^۳ نایه‌تی ژماره (۹) له سوره‌تی (الحجر).

خۆشه‌یستییە زۆرو بە‌هێزەیه که خوا خستووێتیە ناو دڵی گرووپیکی دڵسۆز و کارامه و لێهاتوو له زانیانی ئەم نایینه، دەرپارەیی فەرمووده‌کانی پێغه‌مبەر (دروودی خوای له‌سەر بێت)، که هه‌موو توانایه‌کی خۆیان خستۆته کار له پێناوی پاراستنی ئەو فەرمووده‌دا، تاوه‌کو ون نه‌کرێن و لێیان که‌م و زیاد نه‌کرێت و وتە و مانا‌کانیان نه‌گۆڕێنن و درۆیان تێکه‌ڵ نه‌کرێت. که دیاره پاراستنی ئەو فەرمووده‌ش له‌م جۆره ده‌ستکاریانه، له هه‌مان کاتدا پاراستنی قورئانی‌شه، چونکه چه‌ندین ئایه‌ت هه‌یه له قورئاندا که بۆ چه‌سپاندنی یاسایه‌ک، یان روونکردنه‌وه‌ی یه‌کێک له حوکمه‌کان، یان ئە‌نجامدانی جۆریک له عیباده‌ته‌کان، به‌لام ئە‌گەر یارمه‌تی له فەرمووده‌کانی پێغه‌مبەر (دروودی خوای له‌سەر بێت)، وهرنه‌گیریت هه‌رگیز داواکراوی ئەو ئایه‌ته جێبه‌جێ نابێت، چونکه ده‌بینین خوای گه‌وره له قورئانی پیرۆزدا ئە‌نجامدانی چه‌ندان جۆر له خواپه‌رستی و تۆله‌ی تاوانکاران و هه‌لسوکه‌وت له‌گه‌ڵ کاره‌کاندا داوا فەرمووه، به‌لام به‌بێ روونکردنه‌وه و چۆنیتی ئە‌نجامدانه‌که‌ی و مه‌رج و پێداویستی ئەو تۆله و هه‌لسوکه‌وتانه، هه‌ر هه‌موو ئەو روونکردنه‌وانه‌ی سپاردووه به پێغه‌مبهره‌که‌ی، وه‌کو ده‌فه‌رمووت: (وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ)^(٤). واته: ئێمه قورئانمان ناردووه بۆ لای تۆ، تاوه‌کو تۆش روونیکه‌یت‌وه بۆ خه‌لکی ئە‌وه‌ی که نێرراوه بۆیان.

نمونه‌ی ئەو فەرمووده‌ی قورئانی‌ش که پێویستی‌ان به روونکردنه‌وه هه‌یه گه‌لی زۆر، به‌لام بۆ ئاماژه‌کردن و روونکردنه‌وه وه‌کو ئەو ئایه‌ته‌ی که خوای گه‌وره فەرمانی تیا ده‌دات و ده‌فه‌رمووت: (وَأَقِمْوْا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ)^(٥)، نوێژ بکه‌ن و زه‌کاتی ماله‌کانتان ده‌ریکه‌ن، به‌لام نوێژ چۆن بکری‌ت و له شه‌و و رۆژیکدا چه‌ند جار بکری‌ت؟ هه‌ر جاره‌ش چه‌ند رکات بکری‌ت؟ رکاته‌کان چۆن و چۆن ده‌کرێن و له هه‌ر جووله و ده‌ستانتیکدا چی ده‌وتریت و ده‌خوینری‌ت؟ سه‌ره‌پای ئە‌مانه نوێژ له سه‌ر کێ پێویسته؟ مه‌رجه‌کانی دروستییه‌که‌ی کامانه‌ن و چه‌ندان په‌رسیاری تریش که پێویستی‌ان به زانین هه‌یه، هه‌ر هه‌موو ئە‌مانه پێغه‌مبەر (دروودی خوای له‌سه‌ربێت) به فەرمووده و کرداره‌کانی روونی کردووه‌ته‌وه.

^٤ سوره‌تی (النحل) (ئایه‌تی: ٤٤).

^٥ سوره‌تی (البقره)، (ئایه‌تی: ٤٣).

ههروه‌ها داوای دهرکردنی زه‌کاتی کردووه، به‌لام له چی و چیدا زه‌کات دهرده‌کریت؟
 ئه‌وه‌ی که زه‌کاتی تێدایه ده‌بی ژماره‌که‌ی یان قه‌باره‌که‌ی چنده بیت و بری زه‌کاته‌که چنده
 که پێویسته بدریت و له سالتیکدا چهند جار پێویسته ده‌ریبکه‌یت، چهندین زانیاری تریش له‌م
 بواره‌دا که پێویسته ئاگاداری بین، هه‌ر هه‌موو ئه‌مانه پێغه‌مبه‌ر (دروودی خوای له‌سه‌ر بیت) به
 وتار و کرداره‌کانی روونی‌کردووه‌ته‌وه.

که‌واته لێره‌دا روون بووه‌وه که پاراستنی فهرمووده‌کانی پێغه‌مبه‌ر (دروودی خوای له‌سه‌ر
 بیت) هۆیه‌که له هۆکاره‌کانی پاراستنی قورئانی پیرۆز.

کاتیک که ده‌پوانیته میژووی ئیسلام و زانسته‌کانی، ده‌بینی که خوای گه‌وره کۆمه‌لێکی له
 پیاوچاکان و هه‌لکه‌وتوان و دلسۆزانی، له زانا گه‌وره‌کانی ئیسلام ره‌خساندووه بۆ ئه‌وه‌ی که
 هه‌ستن به‌م ئهرکه قورس و گه‌وره‌یه. واته کۆکردنه‌وه و نووسینه‌وه و پاراستنی فهرمووده‌کانی
 پێغه‌مبه‌ر (دروودی خوای له‌سه‌ر بیت)، که ئه‌م کۆمه‌له به‌راستی پێشه‌وا و سه‌رده‌سته‌ی
 دلسۆزانی ئیسلام بوون، به‌ته‌واوی توایونه‌وه له جێبه‌جێ کردنی فهرمانی خوادا و
 خۆشه‌ویستی ئاینه‌که‌یدا و په‌یره‌وی کردنی شه‌ریعه‌ته‌که‌ی، ئه‌وه‌بوو هه‌موو ته‌مه‌نی دوور و
 درێژی خۆیان و هه‌موو توانا و بیر و هۆشیان ته‌رخان کردبوو بۆ خزمه‌ت کردنی فهرمووده‌کانی
 پێغه‌مبه‌ر و گه‌ران به‌ دایدا به‌ برینی بیابانه‌کان و ده‌ریاکان و رۆژه‌لات و رۆژئاوای زه‌وی و
 ئه‌وه‌نده شاره‌زاییان له‌و فهرموودانه‌دا په‌یدا کرد و بیریان لێ کرده‌وه، تاوه‌کو هه‌موو
 فهرمووده راسته‌کان و ناپاسته‌کانیان ناسی و چاک و خراپیان لێک جیا‌کرده‌وه، ئه‌و زانا
 هه‌لکه‌وتوانه، به‌هۆی نه‌یه‌تی پاک و بێگه‌ردی خۆیانه‌وه و پشتگه‌رییان له‌ لایه‌ن خوای مه‌زنه‌وه،
 چهندین یاسای به‌هێز ورد و کاریگه‌رییان داهێنا بۆ ساغ کردنه‌وه‌ی ده‌قی فهرمووده‌کان و
 جیا‌کردنه‌وه‌ی راسته‌کانی له‌ ناپاسته‌کانی، که زۆر به‌هێزتر بوو له‌و ئامێرانه‌ی که سه‌پافه‌کان
 دره‌م و دیناری راست و ته‌زویری پێ ده‌پشکنین، هه‌روه‌ها که‌وتنه‌ پشکنینی ژياننامه‌ی ئه‌و
 که‌سانه‌ی که ئه‌و فهرموودانه‌یان ده‌ماو‌ده‌م له پێغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خوای له‌سه‌ر بیت)
 گه‌یاندووه‌ته ئێمه، ساغیان کرده‌وه، هه‌ر یه‌کێک له‌و که‌سانه‌ خه‌لکی چ ولاتی‌که و کام شار و
 کام گونده‌یه، چ سالتیک له‌ دایک بووه و له‌سه‌ر رێبازی کام له ئیمامه‌کانی ئیسلامه و بیروباوه‌پی
 چۆن بووه و ئه‌و زانیاریانه‌ی که زانیونی کامانه‌ن و ئه‌و مامۆستا و شێخانه کامانه‌ن و کۆ

بوون که له خزمه‌تیاندا خویندووێتی و چەند گەشتی له ژيانیدا کردووه و ئه‌و گەشتانه بۆ کام ولاتانه بوون؟

به کورتی به دواي هه‌موو ورد و درشتیکی ژيانياندا گه‌پان و هه‌ره‌هه‌موو ئه‌م زانیاریانه‌شیان به‌س بۆ ئه‌وه‌بوو، تاوه‌کو ئه‌و که‌سانه‌یان ده‌ستکه‌وتی، که شایانی ئه‌وه‌ بن که فەرمووده‌کانی پێغه‌مبه‌ر (دروودی خۆای له‌سه‌ر بی‌ت) بگێرێنه‌وه بۆ خه‌ڵکان و هه‌روه‌ها جینگای متمانه‌ش بن بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و فەرموودانه‌یان لێ وه‌ربگیرێت، دیاره بۆ ئه‌م جوړه که‌سانه‌ش کومه‌لێک مه‌رجی به‌هێز و کاریگه‌ریان دانابوو، که ئه‌گه‌ر ئه‌و مه‌رجانه‌یان تیا‌دا نه‌بوا‌یه هه‌رگیزاوه‌رگیز هیچیان لێ وه‌رنه‌ده‌گیرا.

وا دیاره مه‌رجی ئیسلام بوونی ئه‌و که‌سه که فەرمووده ده‌گێرێته‌وه له‌ پێش هه‌موو مه‌رجه‌کانی تره‌وه ره‌چاو‌کراوه، که دیاره ئه‌و که‌سه‌ی موس‌لمان نه‌بی‌ت هیچ نرخێک له‌م جوړه‌ بوارانه‌دا بۆ سیفات‌ه‌کانی تری دانانرێت^(٦).

مه‌رجیکی تریش له‌و مه‌رجانه ده‌بی‌ت ئه‌و که‌سه عاقل و ژیر بی‌ت، چونکه گێڕانه‌وه‌ی فەرمووده، بریتییه له‌ ده‌قی‌ک که له‌ چەند وشه‌یه‌ک پێکهاتووه که مانایه‌کی سنورداری خۆی هه‌یه که‌واته ئه‌و که‌سه‌ی که ده‌یگێرێته‌وه ده‌بی‌ت به‌ تینگه‌یشتنه‌وه بی‌ت، نه‌ک له‌به‌رکردنی وه‌ک تووتی بی‌حالی بوون.

له‌به‌رئه‌وه‌ش که عاقلی شتیکی نادیاره و قورسه‌ بریاری به‌رامبه‌ر ده‌ربکری‌ت، له‌به‌رئه‌وه‌ نیشانه‌یه‌کیان داناوه که زۆربه‌ی کات به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ته‌واویی عه‌قل، ئه‌ویش با‌لغ بوونه، که‌واته ئه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه مندالی نه‌با‌لغ بوو یا شیت بوو، ئه‌وا فەرمووده‌ی لێ وه‌رناگیرێت، چونکه ئه‌م جوړه که‌سانه ناتوانن باش و خراپ و راست و چه‌وت لێک جیا‌بکه‌نه‌وه.

لێره‌دا زانیانی هه‌دیس ده‌فەرموون: ئه‌و منداله‌ی که گه‌یشتوو‌ه ته‌مه‌نی ته‌میز و ناسینی باش و خراپ، ده‌توانی‌ت فەرمووده وه‌ربگری‌ت و له‌به‌ریان بکات، به‌لام هه‌تا نه‌گاته قوناغی با‌لغ بوون، بۆی نییه بیگێرێته‌وه بۆ خه‌ڵکان^(٧).

^٦ المستصفی / ١٥٦-١٥٧.

^٧ الکفایه فی علم الروایه، ل ٥٤.

مهرجیکی تریش له و مهرجانه پټوېسته نه و کهسه خاوهنی (ضبط) بیت، واته به جوانی و راست و رهوانی و ټیگه‌یشتنی مه‌عناوه، فرموده‌که وهریگریټ و له‌به‌ری بکات و هر به و جوړه‌ش بیگه‌یه‌نیت به خه‌لکی، واته هر له کاتی وهرگرته‌وه هه‌تا کاتی گه‌یاندنی نابیت گورپان و بیرچوونه‌وی به‌سهردا هاتبیت، که‌واته لیره‌دا رۆلی کاریگر ده‌گه‌پټه‌وه بق زیره‌کیسی که‌سه‌که و هیزی له‌به‌رکردنی و به وردی ټیگه‌شتنی^(۸).

لیره‌دا زانایان پټوهریان بق بریاردانی (ضبط) بق نه‌و کهسه نه‌وه‌یه که دینن هه‌دیس‌ه‌کی نه‌م به‌راورد ده‌که‌ن له‌گه‌ل هر نه‌م هه‌دیس‌ه‌ خویدا له لای زانا متعانه‌پنکراوه‌کان و خاوه‌ن چه‌ته‌کانی تر، جا نه‌گر فرموده‌که‌ی نه‌میش وهرکو نه‌وه‌ی لای نه‌وان و ابو، نه‌وا بریاری (ضابط) بق نه‌میش ده‌درت، شایانی باسیشه که نه‌گر به ده‌گه‌ن جیاوازی هه‌بیت، نه‌وا چاوپوشی لی ده‌کرت، به‌لام نه‌گر جیاوازیه‌که زور بیت نه‌وا سیفه‌تی (ضبط) له ده‌ست ده‌دات و فرموده‌که‌ی لیوه‌رناگریټ^(۹).

نه‌وی راستی بیت زانا گه‌وره‌کانی هه‌دیس، وهرگرتنی هه‌دیس‌ی شاز و ده‌گه‌ن و نه‌وانه‌ی که له‌لای زانا متعانه‌پنکراوه‌کانه‌وه، وینه‌یان نییه و نه‌بیستراوه، نه‌وه به سه‌ریچی له‌ناین داده‌نین و به تاوانیکی گه‌وره‌ی ده‌ده‌نه‌قه‌لم، ده‌گپټه‌وه که شوعبه^(۱۰) ده‌یفرموده‌هه‌دیس‌ی ده‌گه‌نت ده‌ست ناکه‌ویت مه‌گر له‌لای که‌سانی ده‌گه‌ن نه‌بیت، واته نه‌و کهسه که‌سیکی نه‌ناسراوه و و دووره له‌کوپي زانایانه‌وه، که‌واته شایانی نه‌وه نییه بیکه‌ی به شیخی خوت و زانیاری لیوه‌رگریټ^(۱۱).

مهرجیکی تریش له و مهرجانه، به پټوېستیشیان زانیوه که نه‌و کهسه (عادل) بیت، مه‌به‌ستیشیان له‌م مهرجه نه‌وه‌یه که کاروبار و نه‌رکه‌کانی ناین به‌ریکوپنکی جیبه‌جی بکات،

^۸ تدریب الراوی، ل ۲۵۹.

^۹ سه‌رجاودی پټشو، ل ۱۱۰.

^{۱۰} شوعبه‌ی کوپی هه‌ججایی عه‌ته‌کی واسیتی، بلیمه‌تی هه‌دیس و زانیاریه‌کانی نه‌وه‌نده ژياننامه‌که‌ی رازابه‌ود نازانیت چی هه‌لیژیریټ بق وتن، نیما‌می شافیمی ده‌فرمویت: نه‌گر شوعبه نه‌بوايه هه‌دیس له‌عیرا‌دا نه‌ده‌ناسرا، نازناوی (أصیر المؤمنین فی‌الحدیث) پی‌ه‌خشارده له‌سالی (۸۲ک) له‌دایک بووده له‌(۱۶۰ک) کوچی دوا‌یی کردووده، پروانه: (تهذیب‌الکمال) ۴۷۹/۱۲، (تهذیب‌التهذیب) ۱۶۴/۳، (الکاشف) ۱۱/۲.

^{۱۱} الکفایه، ۱۴۰-۱۴۱.

نابیت توخنی تاوانه گه وره کان که وتبیت، به رده و امیش نه بیت له سهر تاوانه بچوکه کان، هه روه ها خۆیشی بپارێزیت له و وتار و رهفتارانه ی که که سایه تی داده به زینیت و لاوای ده کات^(۱۲).

لێره دا خه تیبی به غدادی (عادل) مان پس ده ناسینیت و ئاماژه بۆ نیشانه کانی ده کات و ده فهرمویت: (عادل به و که سه ده وتريت که هه موو نه رکه داواکراوه کان جیبه جی ده کات و له هه موو نه وانه ش که داوای واز لی هینانیاں کراوه خۆی به دوور ده گریت. هه روه ها خۆی به دوور ده گریت له کرداره ناشیرینه کان و هه میشه به دواى حق و راستییدا ده گهریت له کرده وه و مامه له کانیدا، زمانیشی ده پارێزیت له وشه و وتاری ناشیرین و نه گونجاو له گه ل ئاین و مرقفی خاوهن که سایه تیدا) شایانی باسیشه بۆ بریاردانی (عادل) ی نه و که سه پێویسته که سیکی متمانه پیکراوه گه واهی بۆ بدات و به مه نازناوی (عادل) ی بۆ ده سه لمینریت^(۱۳).

شایانی باسیشه نه و که سه ی که گه واهی له سهر (عادل) ی که سیك ده دات نابیت به س ته ماشای شیوه و دم و چاو و پوالت و پۆشاک و خۆده رخستن به وهرع و ئایندارییه وه بکات، به لکو ده بیت به وردی به دواى کرده وه کانی و هه لسوکه وته کانییدا بگهریت و له و بوارانه دا که جیگای ده رکه وتنی ره وشتی جوان و دوور له خۆپهرستی و به لگه ی خێروستین، تاقي کردبیته وه.

له راستییدا زانایانی هه دیس نه وه نده سلێان له که سانی گێره ره وه ی فه رموده کانی پێغه مبه ر (دروودی خوی له سهر بیت) کردووه ته وه، به راده ده یه کی وه ها، که فه رموده یان له که سانی ئاره زووباز و هه یاتکاوان وه رنه ده گریت^(۱۴).

هه روه ها ره قیبه کی زۆریشیان ده رده بپی به رامبه ر گێرانه وه ی فه رموده، ته نانه ت له و که سانه ش که هه ندی کاری نابه جییان ده کرد، با نه و کارانه له خۆشیاندا هه رام نه بن، وه کو پیاسه کردن به بی هۆ به ریگاوبانه کاند، یان خواردن و خواردنه وه له بازار و به ر دوکانه کاند،

^{۱۲} توضیح الافکار، ۱۱۸/۲.

^{۱۳} الکفایه ۱۴۲، توضیح الافکار، ۱۲۱/۲، الفروق للقرانی، ۵/۱.

^{۱۴} (الجامع لاخلق الراوی) ۱۸/۱.

يان ھەزكردنى زۆر لە گالتە و گەپ و دەسبازى، بەلام يارى كردن بە شەترەنج و عودلەيدان و ياربيەكانى ھەكو دامە و دۆمىنە و ئەزنىف، ئەو ھەساييان گەلى قورسترە^(۱۵).

لەوانەيە كەسك لێرەدا سەرى سووربەمىنىت و بلى: باشە ئەم ھەموو وردەكارى و سەلكردن و چەند و چوونەى بۆچيە؟ بەلام ئەگەر بە وردى بېرىك لە نرخى ئەو ھەرموودە گىڤراوانە بگاتەو، ئەوا بىگومانىن كە دەستخۆشيبەكى گەلى زۆر لەو زانايانە دەكات، چونكە ئەو ھەرموودانە، چەند دەقەكى ناسايى نين ھەكو شيعر و چىرۆك و پەندى پيشينان، تاوھەكو گوى نەدرىتە زياد و كەمى دەقەكە و جۆرى كەسايەتیی لى بىستراوھەكە، دەبينىن گەلى جار ئەم بابەتانە ھەر بۆ خۆشيش لىيان زياد دەكرىت و كەم دەكرىت، لەگەڵ ئەو ھەشدا لەوانەيە ھىچ لە بابەتەكە نەگۆرێت، بەلام ھەرموودەكانى پىغەمبەر (درودى خواى لەسەر بىت) بىنەماى ناين، بېياردەرى ھەلال و ھەرامن، رېپيشاندەرى بەھەشت و دۆزەخن، لەبەرئەو بەھىچ شتوھەك رىگا نىيە بۆ گۆرپنى تاكە يەك پىتیش يان وشەيەكيش تىاياندا بە دەستى ئەنقەست، تەنانەت ئەو ئەداتانەش كە نەق دەگەيەن، يان ئىستيفھام، يان تەئكىد، لە خودى مەعنادا و بە ھىزى و بى ھىزىدا لە يەكدى جىاوانن، كەواتە ھەر دەبىت ئەوھيان بىت كە لە دەمى پىرۆزى ھەزەرەتوھە ھاتوو، بە قورىانى بى. ھەر لەبەر ئەم راستىيانەشە كە موھەممەدى كورپى سىرىن^(۱۶) بە ھاوپۆلكانى دەفەرموو: (خۆ خەرىك كردنى ئىوھ بە كۆكردنەوھى ھەدیسەوھە ناينە، جا بپروانن كە ناينەكەتان لە كى وەرەدەگرن)^(۱۷).

دیارەدەيەكى سەبرى تر لە زانايانى ھەدیسەوھە ئەوھبوو كە ھەندىكيان لەبەرئەوھى ئەو ھەرموودانەى كە وەریدەگرن ھەر زۆر بى غەل و غەش بىت، دەھاتن ھەدیسىيان لە كەسانى زىندووھە نەدەگىررايەو، چونكە لەو دەترسان كە ئەوھكو ئەو كەسەيان خۆش بویت و لەبەر خۆشەويستىيەكەى گومانى باشى پى بىن و لىكۆلینەوھى تەواوى لەگەڵدا نەكەن، يان لەبەر گيانى كىبېركى ھاوكارانى ھاو دەم بە ناحەق رقیان لى بىت و بەرپەرچى بدەنەوھە و لەبەر

^{۱۵} (الكفاية)، ۱۱۱.

^{۱۶} يەكینكە لە تابیعییە گەرەكان، پىشەوا و متمانەدار و زانا و خواناس بوو، لە سالى (۱۱۰) لە دایك بوو و لە تەمەنى ۷۷ سالىدا كۆچى دواى كردوو، بپروانە: (الجرح والتعديل)، ۱۵۱۸/۷، (الكاشف) ۵۱/۳، (تهذيب التهذيب)، ۶۲۶/۵.

^{۱۷} الجامع الاخلاق الراوي، ۱۵/۱.

ده مارگیری و لووتبه رزی هه دیسه که ی رت بکه نه وه، ده گێرپنه وه که ئیمامی شافعی جاریکیان قوتابییه کی ده رباره ی هه دیستیک له گه لیدا که وته وتووێژ و وتی: ئهم هه دیسه م له تو بیستوه، ئه ویش هه رمووی چۆنت بیستوه هه وه هایه، به لام نه که ی له مه ودوا هه رمووده له زیندوانه وه بگێرپته وه^(۱۸).

هه روه ها ئه و زانایانه خویان لی رازی بیته ئه وه نده گرنگیان به هه رمووده کانی پیغه مبه ر (دروودی خوی له سه ر بیته) دابوو، تاوه کو به هۆی بیرکردنه وه ی زۆریان وه له وه هه رموودانه چه ندین زانستی تازه یان ده رباره ی هه دیس داهیتا، که ئهم زانستانه داده نرین به جۆرێک له و زانسته قه شه نگانه ی که تابه تن به گه لی ئیسلامه وه، هه روه ها چه ندین زاراوه ی ورد و ره نگین و ناسکیان ده رباره ی جۆره کانی هه رمووده کان و هه دیس گێرپه ره وه کان داهیتا که هه ر که ستیک له موسلمانان و گه لانی دیکه یش ده یان بینیت، سه رسام ده بیته، تاوه کو ده گێرپنه وه که (مه رتیوس) ی رۆژه لاتناس وتبووی: (با موسلمانان چه نده ده توانن شانازی بکه ن به زانیاری هه دیسه کانیانه وه)^(۱۹) که له راستیدا ئهم یاسا و زانیاریانه ی که بۆ هه رمووده کانی پیغه مبه ر (دروودی خوی له سه ر بیته) دانراون، له لوتکه ی هه مو ئه و هه ول و تیکۆشانانه داده نریت، که مۆڤه بتوانیت بیان دات له ریگی ساغکردنه وه ی راستی قسه کان بۆ لای خاوه نه کانیان.

له راستیدا زانایانی هه دیس مه رجه کانی لی وه رگرتن یان گه لی قورس بوو، هه تا وه کو به ته واوه تی له راستی هه دیسه که دلتیا نه بوونایه، له خاوه نه که یان وه رنه ده گرت، تا رادده یه کی وه ها له وه که سانه ده کۆلانه وه که هه رمووده کانیان لی وه رده گرتن، که ئه گه ر بچووکتین له که شیان پیوه به دی بکردنایه ئه وا متمانه یان پی نه ده کردن و هه دیسه کانیان لی وه رنه ده گرتن.

شایانی باسیشه که چه ند دیمه نیک و کردارێک هه یه، له هه ندێ شویتدا ده بیته تکا کار بۆ خاوه نه که ی، به لام له گێرپانه وه ی هه دیسدا هه یه که یه کێک له م بابه تانه نرخ ی بۆ دانه ده نرا، که واته خۆده رخستن به ته قواوه و خۆبه ستنه وه به دیارده کانی سوننه ته وه وه کو هه یلانه وه ی ریش و سیواک کردن و پۆشینی پۆشاک ی ئایینی و نوێژکردنی زۆر و به رۆژوو بوون و زیکر و فیکرکردن،

^{۱۸} الکفایه ۱۳۹، علوم الحدیث ۱۳۶.

^{۱۹} التصویر الفنی فی الحدیث النبوی، ج ۲۷.

هیچ یه کیك له مانه نه ده بوو به تكاكار بۆ وه رگرتنی هه دیس، نه گه ر هه دیسه كه نه ناسراو و جینگای گومان بوايه^(۲۰).

شاره زایانی هه دیس نه وهنده رۆچوو بوون له بیر کردنه وه دا كه تارپادده یه کی سه رسوپهینه ر راست و چهوتی هه رمووده کانیان ده زانی، ده توت خوای گه وره ئیلهامیان بۆ ده نێرئ، كه ئه م جوړه هیزه یان پالی پتوه ده نان كه هه یچ هه رمووده یه ك وه رنه گن له وه كه سانه ی كه هه رمووده ی (غریب) ده گێر نه وه، بۆ نمونه كه سیکی وه كو موعه لای كورپی هیلال كه زانیاری وه هه رمووده یان لئ وه رنه ده گرت، نه له بهر فاسقی بوو نه له بهر بیرچوونه وه بوو، بگره ئه وهنده خواناس بوو كه له رۆژیکدا سه د ركات نوێژی ده كرد، به لكو وه كو خه تیپی به غدادی ده هه رمووت: ته نه ا گێر نه وه ی هه دیسی (غریب) ئه و ی له بهرچاوی زاناکان خستبوو، تا وه كو ئه وهنده رقیان لئی داگیرسا، ئه و په راوه ی كه هه رمووده کانی تیدا تومار کردبوو له ده ستیان راپسکان و خستیانه ته نووړیکه وه كه نیله نیل ده سووتا^(۲۱).

كه واته پێشه وایانی هه دیس و شاره زایانی هه میشه هه زیان له گێر نه وه ی هه دیسه ناو داره کان و ناسراوه کان بووه، به پێچه وانه ی کۆلکه خوێنده واره کانه وه، كه جوانترین هه دیس به لایانه وه ئه وه بوو كه نه بیستراو بیت، ده گێر نه وه كه به زانای گه وره شوعه ی كورپی هه جاجیان وت: بۆچی تو هه رمووده له عه بدوله لیک ی كورپی نه بی سوله یمانه وه^(۲۲) وه رنا گێریت، له کاتی که هه رمووده کانیشی له جوانه کانی؟ ئه ویش له وه لامدا هه رمووی: (ئاخر له تاو جوانیه کانیانه كه لێیان راده که م)^(۲۳).

له راستیدا ئه وه سانه ی كه هه رمووده ی (غریب) یان ده گێرپایه وه، له هه موو كه س زیاتر هه لده ستان به نه جامدانی جوړه کانی ته دلپس له گێر نه وه کانیاندا، ئه وان به دوا ی هه رمووده ی نه بیستراو دا ده گه پان، نه كه هه رمووده ی راست و درووست، یان ده یانویست قسه کانیان به

^{۲۰} الجامع لاخلق الراوي، ۱۲۷/۷.

^{۲۱} پروانه ژياننامه کدی له (الجرح والتعديل) ۳۸۰/۸، (الجرحین) ۱۶/۳، (ميزان الاعتدال) ۸۶۷۹.

^{۲۲} عه بدوله لیک ی كورپی نه بی سوله یمانی عه زه رمی به کینکه له پێشه واکان و متمانه داریشه، به لام هه دیسیکی چهوتی له شوفعه دا گێر نه وه ته وه كه رقی شوعه ی لئ هه ستاندوه له بهر نه و دی کهس نه بیستبوو. له سالی ۱۴۵ ک، کۆچی دوا یی کردوو، پروانه: (تهذيب التهذيب) ۴/ ۲۴۳، (تقريب التهذيب) ۵۱۹/۱.

^{۲۳} تهذيب التهذيب ۴/ ۲۲۴.

ئارایشیکی رووکەش و وشەى توئىكلەوى پراژىننەو، نەك بۆ ئەوەى كە فەرموودەيەك بەئىن كە خۆى لە خۆيدا ئەوەندە جوان و قەشەنگ بىت، ھەموو ئارایشى جىھان لە ئاستىدا شەرمەزار بىت، جوان بووبىت بەوەى كە گومانى تىانەكرىت كە لە دەمى پىرۆزى پىغەمبەرەو و تىكەل بە ھەناسەكانى ئەو پىمان گەيشتو، جوان بووبىت بەوەى كە ھەموو ئەوانەى دەماودەم گەياندوويانە بە ئىمە كەسانى خاوەن مەتانە و زانىارى و شارەزا بوون، بەراستى فەرموودەيەكى لەم جۆرە نەك ھەر خۆى لە خۆيدا جوانە، بەلكو كەسە گىرەو، ھەو، كەشى و ئەو كۆرەش تىايدا گىرەو، تەو و ئەو پارچە كاغەزەش كە تىايدا نووسراو، تەو و ئەو كەسانەش كە گوئيان لىگرتو، ھەر ھەموويان بە جارێك جوان دەكات و دەپراژىننەو و بۆنخوشيان دەكات.

مروڤى ژىر و دلسۆز لە كاتىكدا بىر لەو كەسانە دەكاتەو كە دزى و گزىيان لە فەرموودەكانى خوا و پىغەمبەردا دەكرد، ئەوا بە كول گريانى بۆيان دىت، ئەوانە ئەوەندە گىل و نەفام بوون و اياندەزانى بەم كارانەيانەو پۆز لىدەدەن و خۆيان دەنوئىن لە ناو خەلكاندا، نەياندەزانى كە سەرەپاى كامىراى خوايى كە بە دەنگ و رەنگەو ھەموو كاروبارىكيان تۆمار دەكات، بە ھەر چوار دەوريشياندا دەيان كامىراى شاراو لە لايەن زانا بى بەزەيەكانى ھەدیسەو كە رەحميان بە باوكيشيان نەدەكرد لە ئامادەباشىياندا و ئىتەيان دەگرت، ئەو، بوو ئەو، كە ئەوان شانازىيان پىتو دەكرد بوو بە ھۆى گالتە پىكردنى خەلكى پىيان، ھەرەھا بە تۆماركرنى ناو، كانىيان لە لىستى رەشى ئەو كەسانەدا كە ھىلى راست و چەپ بەسەر ناو، كانىياندا ھىنراو و ھىچ ئىعتبارىكيان بۆ دانانرىت، نە لە گوشتار و نە لە رەفتاردا و ھەرچى دەئىن دەدرىتەو بەسەرچاوياندا.

بەراستى ئەو كارەى كە تەدلىسكەران لە ھەدیسدا دەيانكرد لە پىستىنى ئەو كارانەيە كە مروڤ لەكەدار دەكات و كەسايەتى و مەتانەى لای خەلكى دەسپىتەو، ھەندىكيان زانىارى و فەرموودەى لە كەسەيەو دەگىرەو، كە وای دەردەخست لە دەمى خۆى بىستوىەتى، كەچى لە ھەموو ژيانىشدا چاوى پىي نەكەوتبوو، ھەندىكيان كەسى و ايان دەھىنا كە ھەرگىز نەياندەناسى، باسى و لات و شار و گوندى و ھاىيان دەكرد كە گوايا گەشتيان بۆ كردوون و ھەدیسىيان لە زاناكانىيان وەرگرتو، كە تەنانەت لەسەر نەخشەى زەوىش نەياندەزانى

دهكه وټه كوټوه، يان چن سيفات و كړداريكي رازاوهى وايان ده دايه پال ماموستاكيان كه هيچ په يوه ندييه كي پټيانه وه نه بو^(٢٤).

نو خزمه ته مړنه ي كه زانا ياني ئيسلام پيشكه شي نو م نايينه يان كړدوه، گه وړه ترين پشكي بهر قورټان و حه ديس كه وتوه، نو ونده بايه خيان به و دوو لايه نه داوه كه جنگاي سرسورپمانه، نو ان دهر باره ي فرموده كاني پټغه مېر (دوړدى خواى لى بيت) ده يان زانستيان داهيټناوه، كه تا لټيان وردبته وه و بكولټه وه، زياتر گرنگي و قه شه نكيان دهر ده كه وټ، هر جوړه حه ديسكيان جيا كړدوه ته وه له جوړه كاني ترو بنه ما و ياساى تايه تيان بؤ داناه، نو ان كاره كيان گه ياندوه ته هره لوتكي به رزي و ده گم نه كه سيك بتوانټ چينټكي ديكه ي لى بنټ.

گه وړه ترين شانازي بنده ش، نو سهرى نو م چن د دټره ش نو هيه كه هر چوټيك بيت خوم كړدوه به پرزي نو كه له پياوانه دا و له و ناوه دا خه ريكى هيشو و كړد، به لكو له لاولو لاهه گوله گوله يك بدؤزمه وه و بيان كه م به تويشو و خوراكي كانه كاني نه هاتى و برستى.

له م هه و له چكوله يدا ويستووه په روانه ئاسا هه نديك سره خولى و باله ته پى بكم، به دهورى يه كيك له زانسته كاني حه ديسدا، كه ئو و ش ته دليس له لاي زانا كاني حه ديس، ئو و ش له دوو توي پيشه كييه ك و سى به ش و كؤ تاييه كدا.

وا دياره پيشه كييه كه پټويستى به روونكړنه وه نه ماوه، هرچى به شه كانيشه برپاره به م شيوه يه ي خواره وه باسه كان له ئه سټو بگن:

له به شى يه كه مدا ماناى وشى ته دليس و جوړه كاني له گه ل روونكړنه وه يان به نمونه ي واقيعى له تومار كراوه كاني شاره زاياني حه ديس، له كاتيكا كه به شى دووه م تهرخان ده بيت بؤ روونكړنه وه ي حوكمى هه ريه كه له و جوړانه ي ته دليس و ريوايه ي ته دليسكه، له كاتى نو م باسه دا به دريژى راي زانا يان دهر باره ي وهرگرتنى حه ديسى نو كه سه ي كه ته دليسى لى بينزاوه و وهرنه گرتنى روون ده بيته وه، به لام له به شى سيته مدا باسى نو و ريټبازانه ده كريت كه زانا يان دؤزيوانه ته وه بؤ هه سټو كړن به ته دليس و ده سټنشان كړدى.

^{٢٤} علوم الحديث ل ١٧٣.

وا بزاتکم که ره فه کانی په رتووکخانه ی کوردی له زانسته کانی هه دیسدا به زمانی خو مان
نیمچه به تالڼ، هه رچه نده له م سالانه ی دوا بيشدا هه ندی هه ولی وه رگتیران کراوه، به لام نه وانه
هینی هه دیسن نه ک زانسته کانی، جا هیوادارم هه رکه سیڅ له خوی راده بینئ با له م باخچه یه دا
چه نده ده توانئ نه مام بنیڅئ و راستی بیڅئ.

تکا کارم له و به پیزانه ی که نه م نووسراوه ده خویننه وه که به چاوی لیبورده وه ته ماشای
بکه ن، جا نه گه ر به جوان و په سه ندیان زانی با دووعایه کی خیر بکه ن به گه ردنیدا و نه گه ر
که موکوپیان هاته پیش چاوان، با بیوون و چاوپووشی بکه ن و به ره وشتی جوانی خویان
هه ولی پینه یه کی بو بده ن، چونکه کاری توکمه و بی که موکوپی، به س له توانای خوی
گه وره دایه، هه رنه ویش پشتیوانی هه موان بیت.

ئیراهیم فه تاح

ماموستای کولنجی زانسته مرؤفایه تییه کانی

زانکری سلیمانی

بەشى يەكەم :
ماناى تەدلىس و جۆرەكانى

۱- مانای ته دلّیس:

وشه‌ی (تدلّیس)ی عه‌ره‌بی چاوگه بۆ کرداری چوار پیتی (دلّس) که له بنه‌ره‌تیشه‌وه، وه‌رگراوه له وشه‌ی (الدّلس) به دال و لامی فه‌تسه‌داره‌وه، که ئەم وشه‌یه‌ش به مانای ته‌مومژ و تیکه‌ل بوونی رووناکی له‌گه‌ل تاریکیدا دیت، پاشان گوێزراوه‌ته‌وه بۆ مه‌به‌ستی رووکه‌ش کردنی شت، وه‌کو رووکه‌شکردنی ئامیتریکی مسینه به زێڕ یان به زیو، هه‌روه‌ها بۆ مه‌به‌ستی شارندنه‌وه‌ی عه‌یب و ناته‌واوی له کالو شتومه‌کدا، عه‌ره‌ب ده‌لّین: (دلّس فی البیع) واته‌ عه‌یبی فروشراوه‌که‌ی له فروشتنه‌که‌دا شارده‌وه^(۲۵).

که‌واته لی‌ره‌دا زانرا که وشه‌ی ته‌دلّیس بریتیه له فروفیل و گزی کردن و شارندنه‌وه‌ی عه‌یبی عه‌بیدار و پیشاندانی شتیکی که‌مباه‌خ له شیوه‌ی شتیکی بایه‌خداردا.

په‌یوه‌ندیی ئەم وشه‌یه‌ش به‌ هه‌دیس و باسه‌کانیه‌وه ئه‌وه‌یه که هه‌ندئ له‌و که‌سانه‌ی هه‌دیسیان گێراوه‌ته‌وه په‌بهنده‌بوون به‌و مه‌رجانه‌ی که زانایان دایان ناوه بۆ گێراوه‌وه‌ی فه‌رموده‌کان و وێژدان و ئیمانی‌ش دا‌کوکییان له‌سه‌ر ده‌کات، ده‌بینیت هه‌ندئ جار سنووریان به‌زاندووه و هه‌دیس‌ی لاواز و عه‌بیداریان گێراوه‌ته‌وه که به‌ لای زاناکانه‌وه، نه‌گه‌ر وه‌کو خۆی له راستیدا چۆنه‌ ئاوا بگێرايه‌ته‌وه، ئەوا ئەو هه‌دیس‌یه‌یان وه‌رنه‌ده‌گرتن و ده‌یاندايه‌وه به‌سه‌ریاندا، له‌به‌رئ‌ه‌وه دین راستیه‌که داده‌پۆشن له شیوه‌یه‌کی جوان و په‌سه‌نددا ده‌یگێرنه‌وه.

شیوازی ئەم جۆره‌ گۆڕینه و راستی دا‌پۆشینه به‌ یارمه‌تی خوا له باسی جۆره‌کانی ته‌دلّیسا به‌ جوانی روون ده‌بیته‌وه، به‌لام لی‌ره‌شدا هه‌ر بۆ ره‌واندنه‌وه‌ی گری‌ی دل‌ه‌کان ئاماژه بۆ دوو نمونه له ته‌دلّیس ده‌که‌ین.

وه‌کو ده‌زانین هه‌ر فه‌رموده‌یه‌ک له فه‌رموده‌کانی پێغه‌مبه‌ر (دروودی خوای له‌سه‌ر بیت) به‌هۆی زنجیره‌یه‌ک له گێره‌ره‌وه‌کانه‌وه پێمان گه‌یشته‌وه که پێیان ده‌وتریت (رواة) که ئەم که‌سانه ده‌ماوده‌م له یه‌کتیریان بیستووه و گێراویانه‌ته‌وه، بۆ ئەو که‌سه‌ی دوا‌ی خویان که ئەم زنجیره‌یه‌ پێی ده‌لّین (سند)، چونکه سه‌نه‌د و سه‌لمینه‌ره بۆ هه‌دیس‌ه‌که، چونکه

^{۲۵} لسان العرب، ج ۳، ۶۴ (۲۴۴۸).

ههتا ئو سه نه ده ريكوپيټك بڼت و كه سه كانى ناوى خاوه نى ئو مەرجه بڼ كه پټويستن بۆ گيرهره وانى هه ديس، ئووا باشتر راستيى فرموده كه ده سه لميټ و گومان و دوودلى لى دوور ده خاته وه، ههروه كو سه نه دى تابۆ بۆ سه لماندنى راست و دروستى مولكه كه، ئينجا مەرجه ك له مەرجه كانى باشى سه نه د ئوه يه كه هه ريه كيټك له كه سه كانى ناوى، به گوچكه ي خۆى فرموده كه ي له ده مى ئو كه سه ي پيش خۆى بيسيتيټ، به لكو ئه مه يه كيټكه له پينج مەرجه كانى هه ديسى سه حيح.

ئينجا ليټره دا يه كيټك له و كه سه نى ناو زنجيره كه ديت فرموده كه ده گويزيټه وه له كه سيټكه وه، كه له راستيدا خۆى ئو كه سه ي ديوه و به خزمه تى گه يشتوه و له وانه يه چندان فرموده شى لى وه رگرتيټ، به لام ئه م فرموده يه ي ئيستاي له و نه بيستوه، به لكو له كه سيټكى ترى بيستوه، كه ئو كه سه له و شيخه ي بيستوه كه چى ئه م هات ئو كه سه ي ترى نټوان ئه م و شيخه كه ي لابرديو به مه زنجيره كه قرتا و پچراني تى كه وت.

جا ليټره دا ئه م كه سه به م كارهى دوو ديارده ي ناشيرينى ئه نجام دا، يه كه ميان زنجيره ي سه نه دى قرتاوى به نه قرتا و پيشانى خه لكى دا، دووه ميشيان بۆيه ئه م كاره ده كات، چونكه ئو كه سه ي كه لى بيستوه و هه لقه ي نټوان ئه م و ئو شيخه يه كه ناوى بردووه، بۆيه له زنجيره كه ي ده ركردوه و ناوى نه هيتاوه، چونكه ئو كه سه له لاي زانايانى هه ديس لاوازه و متمانه ي نيه و هه ديسى لى وه رناگيرټ، كه واته ئه م كه سه به م كارهى گزيه كي نابه جټى ئه نجام دا و هه ديسټكى عه ييدارى گوماناوى خسته چوارچيټه ي فرموده يه كي بى عه يى بى گومانه وه، كه واته پر به پيټسى خۆيه تى كه پټى بووتريټ (تدليس)، چونكه وه كو وتان ماناكه ي داپوشينى عه يب و رووكه شكردنى شټيټكى كه م بايه خه به شټيټكى بايه خدار.

نمونه يه كي تر له ته دليس كردن ئوه يه كه ته دليسكه ر هيج كه سيټك له زنجيره ي سه نه ده كه ي لا نابات، به لام ناوى شيخه كه ي خۆى به ناويټك ئه هيتى كه خه لكان نه يناسنه وه، له به ر ئه وه ش ئه مه ده كات چونكه كه سيټكى لاوازه له هه ديسدا، ئه گه ر بزنان ئه م هه ديسه له وه وه گيرراوه ته وه ئووا لى وه رناگرن.

زانراوه كه رسته ي (ما وراء النهر) هه ر زۆر به بلأوى به كار هيتراوه له كتيټبه ميژووبيه كان و جوگرافيه كانى سه ده كانى پيشووى ئيسلامدا و مه به ستيشيان به (نهر) ليټره دا رووبارى

جه یحونه، که مه به سستان به (ماوراء النهر) دیوی نه و به ری نه و یو باره به که هه ریمی خوراسان ده گریته وه، که چس لیره دا که سیک له به ریک له دوو به ره که ی شاری به غدا دانیشته وه بۆ نمونه بلّین له که رخه، هه دیسیک له شیخیکی لاواز و بی متمانه وه له به ره که ی تری شاره که ی ده گریته وه، بۆ نمونه ده لیت: (حدّثني أبو عبدالله محمد بن سليمان بما وراء النهر) واته: (نه بوعه بدولّا موحه ممدی کوپی سوله یمان له ماوه رانه لنه هر هه دیسی بۆ گپامه وه)، جا بزنان که چۆن به م ده برپنه دوکه ل و ته مومژی خسته به رچاوی خه لکان و بی نه وه ی هه ستیش به ماندویتی نه و ریگا دووودیژده بکه ن هه ر له یه ک چرکه دا و یه ک چه قه نه له (به غدا) وه فرپی دانه ناو (مه رق) وه، چونکه به مانه وی و نه مانه وی هه رکه سیک به ویزدان نه م رسته یه ی بیست بیری بۆ نه وی ده پوات، چوزانی که مه به ست به ری ره سافه ی به غدا به که با له راستیشدا نه میش (ما ورا) نه هری دیجله ش بیت، نه و شوینه بگریته وه که شیخی فیلبازه که ی لّیه که دیاره به م فیل و گزیه خه لکانی چه واشه کرد و سه ری لیشتیواندن، تاوه کو نه زانن نه و شیخه هه ر شیخه که ی دانیشته وی ره سافه ی به غدا به و به لکو هه دیسه که ی به ساخته بخریته ریزی هه دیسه راسته کانه وه، که واته ته دلّیسی کرد و عیبی عه یبداری له خه لکی شارده وه.

کاتیک به وردی بیریک له ده برپین و رسته کانی ده که یته وه ده بینیت جگه له هه لّخه له تاندنی خه لکه کان که رسته ی (ما ورا النهر) به کاره ینا بۆ شوینیک که هیچ که سیک نه م ناوه بۆ نه و شوینه به کارناهینن، نه و که سه جوریک له شانازی کردن و خوه لکیشانی بی بنه ماشی به سه ر خه لکه که دا نواند، فیلیکی تریشی لیکردن که وایان زانی جه نابی که سیک دلسۆزه به ئایین و په روشی خزمه تکردنی فه رمووده کانی پیغه مبه ره (دروودی خوی له سه ر بیت)، له به ره وه ش هه لّده ستیت به گه شت و سه فه رکردن به ناو ولاتانی ئیسلامیدا به مه به سستی کوکردنه وه ی هه دیس، نه وه تا ته نانه ت له گه ل ده وروبه ریشیدا گه یشتوه ته خوراسان و به خزمه تی شیخ و زاناکانی نه و هه ریمه ش گه شتوه و هه دیس له وانیش ده گریته وه.

شایانی باسه، هه ره کو باسیش کرا و شه ی (تدلیس) یش که وا به مانای گزی کردن و فروفیل و چه واشه کاری دیت، به لام نه و که سه ی که به م کاره هه لّده ستیت پتی ده وتریت

(مدلُس) له سەر قه باره ی ئیسمی فاعیل، واته به میمی مه چموم و لامی مه کسورده وه، به لام بهو حه دیسه ی که ئه م کاره ی به رامبه ر ئه نجام دراوه دهوتریت (مدلُس) به قه باره ی ئیسمی مه فاعول، واته به لامی مه فتوحه وه.

٢. جۆره کانی ته دلّیس:

کاتیک که توێژه ر به ناو په رتووکه کانی زانستی حه دیسدا ده گه ریت و به وردی و قولی رای زاناکان تیده گات، ده بینیت که هه ندی جیاوازی به دی ده کریت له نیوانیاندا ده رباره ی جۆره کانی ته دلّیس، به جۆرێک که کۆمه لێکیان وا ده زانن که ته دلّیس دوو جۆری هه یه و کۆمه لێکی دیکه میشیان به سی جۆری ده زانن، که ئه مان هاتوون جۆریکی سیته میشیان به سه ره خۆیی بپارداوه که به لای کۆمه لی یه که مه وه ئه م جۆری سیته مه ش هه ر سه ر به یه کێکه له دوو جۆره که.

زاناو پێشه وای زانستی حه دیس ئیبنو سه لّاحی کوردی شاره زووری^(٢٦) و ئیبنو که سیر^(٢٧) و کۆمه لێک له زاناکان وا ده زانن که ته دلّیس دوو جۆره، ئه وانیش (تدلّیس الاسناد) واته (ته دلّیس) له ناو زنجیره ی گێره ره وه کاندا، ئه وی تریشیان (تدلّیس الشیوخ) واته ته دلّیس به گۆراندن و شیواندن ناوی شیخه که^(٢٨).

^{٢٦} ناوی عوسمانی کوری عه بدوره حمانی نه بو عه مره، زانایه کی بلیمه تی کورده له دئی شەرخان له شارەزوور له سالی ٥٧٧هـ له دایک بووه، به پێشه وای هه موو زانایانی حه دیس له دوا ی خۆی داده نریت، دانراوه که ی به ناوی (معرفه انواع علوم الحديث) بووه به چرایه ک هه موو زانایان وه کو په رواته به ده وریدا خولاونه ته وه، نازناوی (شیخ الاسلام) پێشه خراوه له سالی (٦٤٣هـ) له دیمه شق کۆچی دوا یی کردووه. بروه: (البدایة والنهاية) ١٦٨/١٣، (تذکره الحفاظ) ١٤٩/٤، (شذرات الذهب) ٢٢١/٥.

^{٢٧} ناوی نه بو فیدا ئیسماعیلی کوری عومهری کوری که سیر، له سالی (٧٠٠هـ) له دایک بووه، له خزمه تی شیخی (میزی) دا پێنگه یشتوو و که چیشی لی خواستوو.

^{٢٨} (التقييد والابضاح) ١/ ٤٤٦، (شذی انفياح)، ٧٣، (الباعث الخشيث)، ل ٤٥.

به لام ههردوو حافیزی^(۳۹) که وړه عهبدوړه حیمی^(۴۰) عیراقی کوردی پازیانې و جه لالودینی سیوگی^(۴۱) وا ده زانن که ته دلیس سی جۆره، که به لای ئه مانه وه سه ره پای ئه و دوو جۆره ی باسکران جۆرنکی تریش هه به که پیتی ده وتریت (تدلیس التسویه) واته ته دلیس کردن به ساف و بی گری و گۆل کردنی زنجیره ی سه نه ده که ی^(۴۲).

شیخی عیراقی خوای لی رازی بیت، هه زۆر به زهقی له په رتووکه کانیدا ده رباره ی باس نه کردنی ئیبنو سه لاج بق جۆری سیته می ته دلیس دواوه، له و شه رحهیدا که له سه ر موقه دیمه که ی ئیبنو سه لاج نوو سیویه تی به ناوی (التقیید والایضاح لما أطلق وأغلق من کتاب ابن الصلاح) له سه ر فه رموده که ی شیخ که ده فه رمویت: (ته دلیس دوو جۆره) عیراقی خیرا

^{۳۹} وشعی (حافظ) یه کیکه له و نازناوانه ی که بۆ پیاوانی هه دیس به کارده هیتیت، له بهر نه وه ی که زۆر دوویات ده کرتیه وه له م جۆره باس نه دا پیم باشه بزانیت مانای چیه و بۆ کئ به کار دیت.

هه موو زانایان کۆک ئین له سه ر معنایه ک بۆ وشعی (حافظ)، زۆریان ده ئین نه مه نازناوی که سیکه که شه رزای هه موو هه دیسه کانی پیغه مبه ر بیت (دروودی خوای له سه ر بیت)، ناگاداری سه نه ده کانیان بیت و هه ر هه موو ئه و هه دیسه ئی له بهر بیت که زاناکان کۆکن له راستیانه دا، نه وانه ش که دوو ئن تیایانه دا.

حافیزی میزی ده فه رمویت: حافیز ئه و که سه به که به لای که مه وه ئه و پیاوانه ی که په یوه ندیسان به هه دیسه وه هه یه و ئه یان ناسیت و ژیا نیان ناگاداره زیاتر بن له وانه ی که نایان ناسیت. بروهانه: (تدریب الراوی) ص ۱۴. (موسوعة علوم الحديث) ۱۰۹/۲.

^{۴۰} ناوی ئه بولفه زل، زهینه دین، عهبدوړه حیمی کوری حوسه ینه، یه کیکه له له زانا گه وړه کانی کورد، باوکی خه لکی گوندی رازیانه یه له شه رزوور، له کوردستانه وه چوه بۆ قاهره، له وئ عهبدوړه حیم له سالی ۷۲۵ک له دایک بووه، رینگای خویندنی گرتووه و بووه به یه کیکه له هه ر زاناکانی ئیسلام، ژیا نه مه که ی لیبا و لیبه له ستایش و ره زامه ندی زانایان ده رباره ی، شیخی عه سه لانی یه کیکه له خویندکاره کانی ئه م که له زانایه، له مه ککه و مه دینه و گه لی شوینی تریش وانه ی هه دیسی و تووه ته وه، له سالی ۸۰۶ک له قاهره کۆچی دوا یی کردووه. بروهانه: (ذیل تذکرة الحفاظ لأبي الفضل المکی) ۱۳۴/۳، (ذیل تذکرة الحفاظ للسيوطي) ۲۴۵/۳.

^{۴۱} ناوی ئه بولفه زل جه لالودین عهبدوړه حمانی سیوگییه، له سالی (۸۴۹ک) له قاهره له دایک بووه، زانایه کی بلیمه ته و له هه موو زانسییه کانه دانراوی هه یه، دانراوه کانی له (۸۰۰) دانراو تییه پری کردووه، و تراوه که دوو سه د هه زار هه دیسی له بهر بووه، ئه سالی (۹۱۱ک) له قاهره کۆچی دوا یی کردووه. بروهانه: (حسن المحاضرة) ۱/۱۸۸، (الضوء اللامع) ۴/۶۵، (شذرات الذهب) ۵۱/۸.

^{۴۲} (التقیید والایضاح) ۱/۴۴۶ و (فتح المغیث للعراقي)، ل ۹۳.

ههروهه عێراقی له و شه‌رحه‌شیدا كه ئاوی ناوه: (فتح المغیث بشرح ألفیه الحديث) كه له‌سه‌ر ئه‌لغیبه‌حه‌ دیسییه‌كه‌ی خۆی نووسیویه‌تی، ده‌فه‌رمویت: ته‌دلیس سی جۆره‌، به‌لام ئیبنو سه‌لاح ته‌نها دوو جۆری باس كردوه‌^(٣٤).

شیخی گه وره‌ی حه‌دیس، ئیبنو حه‌جهری عه‌سقه‌لانی^(۳۵) خوای لی رازی بیّت، که قوتابی عتراقی-شبه ده‌رباره‌ی نه‌م باسه یارن‌گاریسه‌کی به‌هتزی له ئیبنو سه‌لاح کردوه‌و

٣٥ سیوطی دهریاردی دهررمویت: ئیبنو حمجر، شیخی نیسلام و پیتهوای همموو حافیزانی زهمانی خوی، به لکرو پیتهوای زانایانی همموو جیهان به گشتی شههابودین نهبولفهزل نهحمدهی کوری عدلی عمقهلانییه، له سائی (٧٧٣ک) له دایک بووه، ناوی زهمزهومی خواردودهتوه، به ناواتی گهیشتن به پلهی حافیزی زهمهبی و پیتی گهیشتن و لیثی تیپهیری، له خزمهتی شیخی عیتراییدا خویندنی تهواوکردووه، لهکاتی سههمرگدا له عیتراییان پرسی: کئی ههلهدهبۆتری بۆ جینشینی خۆت؟ فهرمووی: نیبن حمجر، پاشان نهبو زورعهی کوپم، پاشان ههیهمی. جهن دانراویکی ههیه، لهسهروو همموویانهوه، شهرحه نایابهکهیهتی لهسهر سهحیحی بوخاری بهناوی (فتح الباری) که نه پیش خوی و نه دواي خوی وینهی نهنووسراوه، نه سائی (٨٥٢ک) له قاهره مردووه و له ژیر فرمیسکی ناسماندا له رۆژنیکی سایهقهی ساماندا که دههژا بهسهر تهرمهکهیدا، به خک سپێردرا. بروهانه: (ذیل تذکره الحفاظ للسيوطي)، ٢٥١/٣، (الدر الکامنة) ٤/ ٤٩٢، (الضوء الاسلام) ٣٦/٢.

دەربارەى پەخەنەكەى مامۇستەى دەفەرموئەت: "ئەم قەسەيە بەرچاوتەنگىيەكى تەدايە، لەبەرئەوہى ئىبنو سەلاح تەدلىسى کردوہ بە دوو بەشەوہ، يەكىكىان تەدلىسى ئىسنادە و ئەوتىرشىيان تەدلىسى شىوخە، تەسويەش ئەگەر گرىمان تەدلىسىش بىت ئەوا بەشەكە لە بەشەكانى نمونەى يەكەم، كەواتە شىخ جۆرى سىتەمى واز لى ئەھتەوہ: بەلگو بەشەك لە بەشەكانى جۆرى يەكەمى باس نەکردوہ^(۲۶).

ئىنجا با يەكە يەكە جۆرەكانى تەدلىس بناسىتىن:

جۆرى يەكەم پىتى دەوتەت (تەدلىس الاسناد):

لەفەرموودەكانى زانايانى حەدىسەوہ دەردەكەوئەت، كە ئەم جۆرە تەدلىسە چەن وئەيەكى ھەيەولەسەر چەن شىوازىك دەكرەت، كە ئەو وئەنە و شىوازەش برىتىن لەمانەى خوارەوہ:

۱- وەكو ئەوہى كە تەدلىسكەر فەرموودە بگىرەتەوہ لە شىخەكەوہ، كە بىنيويەتى و فەرموودەشى لى بىستوہ، بەلام ئەم فەرموودەيەى ئىستەى لەو نەبىستوہ، بە جۆرىك دووا بىت كە خەلگى وا بزەنن كە لەو شىخەى بىستوہ^(۲۷).

واتە ئەم لە كەسىكى ترى بىستوہ، كە ئەو كەسە لەو شىخە باسكراوہى بىستوہ، بەلام ئەم ئەو كەسەى نىوانيانى لە زنجىرەكە سىرپوہتەوہ: جا پى دەكەوئەت، كە لە نىوان ئەم و شىخەكەدا كەسىك لابرايت، يان زىاتەر لە كەسىك.

^{۲۶} (النكت) ۲/۲۱۶.

^{۲۷} (التقييد والايضاح) ۱/۴۰۵، (الشنى الفياح، ل۷۳).

زانای گورهی حدیس شیخی ئیبنو عەبدولبەری ئەندەلوسی^(۳۸) لە شەرحە نایاب و بێئینە کەیدا لە سەر موووە تەئە ئیمامی مالیک خویان لێ رازی بێت کە ناوی ناو (التمهید لما فی الموطأ من المعانی والأسانید) لە تەدلیس دووای وادیارە کە بە لای ئەووە تەدلیسی راستی بەس ئەوێه کە لەم وێنەیدا دەبینرێت، لە پرگەیهکی تەوکیداویدا دەفەرمویت: (تەدلیس ئەوێه کە پیاویک حەدیس بگێرێتەو لە شیخێک کە بینویستی و هاوچەرخێ بوو، زانیاری لێوە رگرتوو و فەرموودەشی لێ بیستوو و لێشی گێراوە تەو ئەم پیاوێ بێت بگێرێتەو لە شیخێکی ناوہا، حەدیسێک کە لەوی نەبیستوو بە لکو لە کەسیکی تری بیستوو، کە ئەو کەسە لەو شیخێ بیستوو، واتە حەلقەێ نێوانی خۆی و ئەو شیخێ باس نەکردوو، جا کە یفی خۆیەتی ئەو کەسە لابراوە جێگای متمانە بێت یان نا، کە ژۆرەێ کات لەوانە یە جێگای متمانە نەبێت، چونکە ئەگەر جێگای رەزامەندی خەلکی بواوە باسی دەکرد و ناوہکەێ لە ناواندا نەدەسپییەو)^(۳۹).

شایانی باسیشە کە تەدلیسکەر نابێت ئەم فەرموودە یە بداتە پال ئەو شیخێ کە لێی نەبیستوو، بە وشە یە کە بیستن بگە یە نێت، وەکو ئەوێ بلێت (سمعتُ) یان (حدَّثني) یان وێنەێ ئەمانە، بە لکو دەبێت بە وشە یە کە بیداتە پالێ کە گومانێ لێ بیستنی لێ بکریت، وەکو (عن فلان) یان (حدَّث فلان) یان (قال فلان) یان وێنەێ ئەمانە^(۴۰).

بۆ روونکردنەوێ ئەم جۆرە تەدلیسە ئیمامی ئیبنو سەلاح نمونە یەکی هیناوە تەو، کە دواێ خۆشی سەر جەم زانیان لە نووسراوە کانیاندا دووپاتیان کردوو تەو، ئیمام دەفەرمویت: وێنەێ ئەم تەدلیسە، وەکو ئەو حەدیسەێ کە گێراومانە تەو لە عەلی کوپی

^{۳۸} ناوی عەبدولبەری ئەبوعومەر، یوسفی کوپی عەبدوللای کوپی موحەممەدی کوپی عەبدولبەری، یەکیکە لە زانا بلیمە تەکانی قورتوبە، لە ئەندەلوس بە شیخی نیسلام ناسراو. لە سالی (۳۶۸ک) لە دایک بوو و خۆیندوویەتی تاوہ کو بوو بە تاکەکی سەردەمی خۆی لە زانیاریە ئیسلامییەکاندا، ئەو شەرحەێ کە لە سەر کتیبە کە ئیمامی مالیک نووسیویەتی زانیان لە بەهیزی و بە پیژیدا بەی وێنەێ دەزانن، لە سالی (۴۶۳ک) کوچی دواێ کردوو، پروانە: (وفیات الاعیان) ۶/۶۶، (سیر أعلام النبلاء) ۱۸/۱۵۳، (دول الاسلام) ۱/۲۷۳.

^{۳۹} (التمهید) ۱/۱۹.

^{۴۰} (فتح المغیث للعراقی) ۱/۹۳، (موسوعة علوم الحديث) ۱/۴۰۱.

خه‌شره‌مه‌وه^(٤١) که فرموویه‌تی له خزمه‌تی سوفیانی کورێ عویینه^(٤٢) دا بووین که هه‌دیسێ بۆ ده‌گێڕایته‌وه، سوفیان فرمووی: زوهری فرموویه‌تی: پێیان وت: زوهری^(٤٣) خۆی هه‌دیسه‌که‌ی بۆ گێڕایته‌وه؟ بێده‌نگ بوو، پاشان فرمووی: زوهری فرموویه‌تی، وتیان له زوهری خۆیت بیستوه، فرمووی نه‌خێر، له زوهریم نه‌بیستوه، له‌و که‌سه‌شم نه‌بیستوه که له زوهری بیستوه، به‌لکو من له عه‌بدوره‌زاقم^(٤٤) بیستوه و نه‌ویش له مه‌عمر^(٤٥) و نه‌ویش له زوهری بیستوه^(٤٦).

که‌واته‌ لێره‌دا سوفیان ته‌دلێسی کرد و نه‌ک که‌سێکیش بگره‌ دوانیشی له زنجیره‌که‌ به‌ده‌ر کرد، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا به‌ جۆرێک فرمووده‌که‌ی بۆ قوتابیه‌کانی ده‌گێڕایه‌وه که‌ وا ده‌زانرا فرمووده‌که‌ی له زوهری خۆی بیستوه.

^{٤١} عه‌لی کورێ خه‌شردم، نه‌بو هه‌سه‌نی حافیز، یه‌کێکه‌ له پێشه‌وا گه‌وره‌کانی هه‌دیس و مامۆستای موسلیم و ترمیزی و نه‌سانی بووه، له سالی (١٦٥ک) له دایک بووه و له (٢٥٧ک) کۆچی دوا‌ی کردووه، بڕوانه: (المجرح والتعديل) ١٨٤/٦ و (تهذيب التهذيب) ٤٩٣/٤ (٥٥٤٥).

^{٤٢} سوفیانی کورێ عویینه یه‌کێکه‌ له هه‌ره هه‌لکه‌وتوانی زانستی هه‌دیس، شافعی ده‌یفه‌رموو: نه‌گه‌ر مالیک و سوفیان نه‌بوونایه‌ نه‌وا زانیاری ولاتی حیجاز له‌ناو ده‌دچوو، له سالی (١٠٧ک) له دایک بووه له (١٩٨ک) کۆچی دوا‌ی کردووه، بڕوانه: (تهذيب التهذيب) ٧٢٠/٢ (٢٨٧٨) (تقريب التهذيب) ٣١٢/١.

^{٤٣} زوهری، موحه‌مه‌دی کورێ موسلیمی کورێ عوبه‌یدوللای زوهریه، تابیعیه‌کی گه‌وره‌یه و یه‌کێکه‌ له زانا پایه‌به‌رزه‌کانی ولاتی حیجاز و شام، له سالی (٥٠ک) له دایک بووه له (١٢٣ک) کۆچی دوا‌ی کردووه. بڕوانه: (المجرح والتعديل) ٣١٨/٨، (تهذيب التهذيب) ٤٨/٦، (٧٤٣٧).

^{٤٤} عه‌بدوره‌زاقی کورێ هومامی کورێ نافعی حیمیره، یه‌کێکه‌ له شاره‌زا گه‌وره‌کانی هه‌دیس، له سالی (١٢٦ک) له دایک بووه له (٢١١ک) کۆچی دوا‌ی کردووه، بڕوانه: (تهذيب التهذيب) ١٦٧/٤ (٤٧١)، (تقريب التهذيب) ٥٠٥/١.

^{٤٥} مه‌عمری کورێ راشیدی نه‌زدی نه‌بو عورووه، که‌سێکی ناگادار و ریزدار و دیندار بووه، شاره‌زاترین که‌سه‌ له هه‌دیه‌کانی زوهریدا، له سالی (١٥٣ک) کۆچی دوا‌ی کردووه، بڕوانه: (المجرح والتعديل) ١١٦٥/٨، (تهذيب الکمال) ٢٨/٣٣، (تهذيب التهذيب) ٣٦٣/٦ (٨٠٣٥).

^{٤٦} (التقييد والایضاح) ٤٥٠/١، (اختصار علوم الحديث) ٥٨، (الشنی الفیاح) ٧٣.

عەمری کۆری دینار^(٤٤)، نە لە هیشامی کۆری عوروە^(٤٥)... و ناوی کۆمەڵیکی تریشی هیناوه و پاشان فەرموویەتی: (لەگەڵ ئەوەشدا کە هیچ لەم کەسانەی نەبیستووه، بە تەدلیس حەدیس لە هەموویانەوه دەگێڕێتەوه^(٤٦)).

واتە ناوی ئەو کەسە نابات کە حەدیسەکی لەم شیخانە بیستووه و هاتووه بۆ ئەمی گێراوەتەوه.

ئەم دوو وێنەیە یاسکران، ئیمامی ئیبنو سەلاح لە باسی تەدلیسی ئیسناددا دانی بە هەردووکیاندا ناوه و بە تەدلیسی داناون، بەلام ئەوەی کە لە فەرموودەی هەندێ لە زانایانی حەدیسەوه دەردهکهوێت ئەوەیە کە بە وێنەی دووهم دەوترێت (ئیرسال)^(٤٧) نەك تەدلیس، چونکە مەرجی تەدلیس ئەوەیە کە حەدیسێک بگێڕێتەوه لە کەسێک کە ئەو حەدیسە ی لێ نەبیستووه، بەلام دەبێت حەدیزی تری جگە لەمە ی لێ بیستییت و بووییت بە شیخ و مامۆستای، چونکە کاتێک خەڵکان هەڵدەخەلەتێن بە تەدلیس کردن کە دیت حەدیس لە کەسێکەوه دەگێڕێتەوه کە شیخ و مامۆستایەتی و خەڵکان ئەمە دەزانن و لەبەرئەوه بە هەڵدا دەچن و دەلێن: دیارە قوتابییهتی و ئەمەشی هەر لەو بیستووه و بۆ ئەوه ناچن کە کەسێک لە زنجیرەکه‌دا بووه و لابراوه، کە ئەم حالەته بە ناشکرا لە وێنەی یەکه‌مدا بینرا، بەلام ئەگەر لە کەسێکەوه فەرموودەی گێرایەوه کە نە دیویەتی و نە هیچیشی لێ بیستووه، ئەوا کارەکی نابێت بە تەدلیس، چونکە زاناکان هەموو دەزانن کە ئەم قوتابی ئەو نییه و نابێت خۆی ئەم فەرموودەیە ی لەو بیستییت، بەلکو دیارە کەسێک بۆی گێراوەتەوه کە ئەو کەسە لەو شیخە ناوبراوێ بیستووه.

^{٤٤} عەمری کۆری دیناری مەکی، ئەبوصوحەعمەدی جومەحی، تابعییه‌کی گەورەیه و یەکیکە لە شکۆداردکانی حەدیس، لە سالی (١٢٦ک) کۆچی دوایی کردووه، بڕوانه: (تهذيب الکمال) ٥/٢٢ و (تهذيب التهذيب) ٢٥/٥ (٥٩٠٥).

^{٤٥} هیشامی کۆری عوروی کۆری زوبه‌یری ئەسەدی تابعییه‌، یەکیکە لە گەورە زاناکان، لە سالی (١٤٦ک) کۆچی دوایی کردووه، بڕوانه: (الکشاف) ٢٢٣/٣، (تهذيب التهذيب) ٦٤٩/٦ (٨٥٧٤).
^{٤٦} (سير أعلام النبلاء) ٤١٥/٦.

^{٤٧} ئەمەودوا بە پشتیوانی خوا هەر ئەم نووسراوێدا پێناسەی ئیرسال دەکەین و رای زانایانی تێدا روون دەکەینەوه.

لام وایبیت لیږده دا جیواوازی له نیوان ته دلیس و ئیرسالدای روون بووه وه، که له هردو وکیاندا که سیک یان زیاتر له زنجیره ی سه نه ده که لا ده بریت، به لام که سی دوی که سه لابراره که نه گهر شیخ و ماموستای که سه که ی پیشی بیت نه وه کرداره که ته دلیسه، نه گهر هی دواوه ی ماموستای نه وه ی پیشه وه ی نه بوو نه وه ئیرسال ده بیت.

نهم تیشکه ی که خرایه سهر فهرمووده و بوچوونه که ی ئینو سه لاج و باسکردنی جیواوازی له نیوان ته دلیس و ئیرسالدای له لایه ن شیخی عیراقیی و گروپییک له حافیزانی حدیس وه کو شیخی به زاز^(۸۸) و ئینو قه تان^(۸۹) و چهند که سیک تریشه وه یه، پاشان شیخی عه سقه لانیس پشتگیری کردوون^(۹۰).

به لام نه وه ی راستی بیت به ماوه یه کی گهلێ زور له پیش نه مانیشدا ئینو عه بدوله پ له م باسه ی کولی بووه وه و له ته مهید دا راستیه که ی روون کردبووه که ده فهرمویت:

"زانایان پای جیاحیایان هیه ده رباره ی حدیسی مرقییک که گپراویه تیبه وه له که سیکه وه که نه بیینیوه، وه کو مالیک له سه عیدی کوری موسه یبه وه، یان سه وری له ئیراهیمی نه خه عیبه وه، وینه ی نه مانه، لیږده دا هه ندیک ده فهرموون: نهم کاره ته دلیسه، چونکه نه گهر ئاره زوویان بکردایه ناوی نه وه که سه یان ده برد که فهرمووده که ی له وانه وه بو گپراونه ته وه، وه کو له زۆریه ی نه وه حدیسانه دا کردوویانه، که له و دوو شیخه وه پتیا ن گه یشتووه و ناوی که سه که ی نیوانیانان بردووه.

که واته هه رکاتیک مرقییکه بیده نگ بوو له ناوبردنی نه وه که سه ی که فهرمووده ی لی بیستووه نه وه به ته دلیسکه ر داده نریت^(۹۱).

^{۸۸} شیخی زهه بی ستایشیکی زۆری به زوازی کردوود و به (علامه) ناوی بردووه، له سالی (۲۹۲ک) کۆچی دوا یی کردووه، پروانه: (تاریخ بغداد) ۳/۴۴۴ وه (تذکره الحفاظ) ۲/۱۶۶، (لسان المیزان) ۱/۳۷.

^{۸۹} ئینو قه تان ناوی عه لی کوری موحه مده ی کوری عه بدوله لیکه، یه کتیکه له هه رده شاره زایانی نهم بوارد، له سالی (۶۲۸ک) کۆچی دوا یی کردووه، پروانه: (تذکره الحفاظ) ۴/۱۳۲، (سیر أعلام النبلاء) ۲۲/۳۶۰، (شفرات الذهب) ۵/۱۲۸.

^{۹۰} (التقیید والایضاح) ۱/۴۵۱، (فتح المغیث للعراقی) ل ۹۴، (النکت) ۲/۶۱۴، (فتح المغیث للسخاوی) ۱/۱۷۰.

^{۹۱} التمهید: ۱/۲۰-۱۹.

به لام وا دياره كه شَيْخِي ثِينُو عه بدوله پ (خوای لی رازی بیت) خَوی له گهَلْ ئه م رایه دا نییه و هه رگیز بیده نگیبونی گتیره وهی هه دیس له ناو بردنی شَيْخه که ی به ته دلپس دانانی، به لکو ئه م کاره به ئیرسال ده زانی، ئینجا لیره دا ئه م ئیمامه مه زنه فه رموده یه کی زۆر جوانی وه کو به لگه یه ک بۆ دروستی بۆچوونه که ی خَوی فه رموه، که زۆربه ی سه رچاوه کانی دوا ی خَوی دووپاتیان کردووه ته وه، ئه و ده رباره ی رای ئه م زانا یانه ی که هه موو بیده نگیبه کی به ته دلپس داده نین، ده فه رموویت: "له راستیدا نه گه ر ئه م جۆره بیده نگیبه به ته دلپس دابنریت، ئه وه باوه رناکه م که سێک هه بیت له زانا به رزه کانش که له م جۆره بیده نگیبه رزگاری بووبیت چ له ئیمامه کانی زوو چ له تازه کانش، ته نانه ت ئیمامی مالیک و هاووینه کانشی مه گه ر ته نها دوو که س نه بیت که به رنه که ون، ئه وانیش شوعبه ی کوپی هه جاج و یه حیای کوپی سه عیدی قه تتان، چونکه ئه م دوو ئیمامه هه رگیز بیده نگییان له ناو بردنی شَيْخه کانیان نه کردووه" (١٢).

٣- وینه یه کی تر له ته دلپسی ئیسه ناده وه یه که ته دلپسکه ر فه رموده که بگتیرته وه له شَيْخه که وه که نه هاوچه رخی بووه و نه بینویشیتی، به مه رجیک گتیرانه وه که ی به شێوه یه ک بیت که خه لکان چه واشه بکات و وابزانن که شَيْخه که ی بینووه.

نمونه ی ئه م جۆره ش وه کو ئه وه که ئیبنو حیبانی بوستی ده رباره ی عه بدولجه باری کوپی وانیلی کوپی هه جهر فه رمویه تی: "کاتیک باوکی مردووه، ئه م له سکی دایکیدا بووه، که واته هه ر شتیک له باوکییه وه ده گتیرته وه هه مووی ته دلپسه".

هه روه ها ئه م رایه ی ئیبنو حیبان رای ئیمامی بوخاری و چه ند که سێکی تریشه ده رباره ی عه بدولجه بار (١٣).

له راستیدا فه رموده که شیان به جێیه، چونکه مادام له کاتی مردنی باوکیدا ئه م له سکی دایکیدا بووبیت نابیت هه یج شتیک له ده می باوکییه وه بیستبیت، به لکو ده بیت که که سێکی

^{١٢} (التمهید) ٢١/١ و (التقید والایضاح) ٤٤١.

^{١٣} (تهذیب التهذیب) ٣ / ٢١، (موسوعة علوم الحديث) ٤٤٩/١، به وەرگرتن له (مشاهیر علماء الامصار) ١٦٣/١.

تره بېت له نيوانياندا که باوکی نه می نه دیوه و فەرمووده کانی له باوکییه وه بۆ گێراوه ته وه، که چی نه ناوی نه و که سه ی نیوانیان نابات و هر ده لیت: باوکم فەرمووی. له راستییدا نه م ته دلایسه ی عەبدولجەبار نمونەیه کی ترسناکه له ته دلایس کردندا، چونکه له وانه یه شیخێک بۆ شیخێک له هەندێ جاردا گومانی ته دلایست لا دروست بېت ده ربارەیان، به لام گێراوه ی کوپ له باوکه وه هر ئاساییه و باوه پ ناکریت که سێک بېت به بیریا بېت که که سێک بېت له نیوانیاندا.

٤. وێنه یه کی تر له ته دلایسی ئیسناد نه وه یه که ته دلایسکه ر له پەره و نووسراوی شیخێکه وه فەرمووده ده گێریت ته وه که هاوچه رخی خۆیه تی، ئیتر دیبیتی یان نه ی دیبی، به لام به مەرجێک قسه کانی وا بکات که خەلکی چه واشه بکات و وابزانن له شیخه که خۆی بیستوه^(٦٤).

ده توانین نمونەش بۆ نه م جۆره ته دلایسه به وه به یئینه وه که هەرنێبنو حیاان فەرموویه تی، ده ربارە ی گروپیێک له و که سانه ی که ته فسیریان له ئیمامی موجهید^(٦٥) وه گێراوه ته وه و له کاتێکیشدا که له خۆیان نه بیستوه، به لکو له که سێکیان بیستوه که نه و له موجهیدی بیستوه و هاتوه بۆ نه مانی گێراوه ته وه، که واته کاره که بوو به ته دلایس، ئیبنو حیاان ده ربارە ی نه م باسه ده فەرمویت: "هیچ که سێک جگه له قاسمی کوپی نه بی به زه^(٦٦)، ته فسیری له موجهیده وه نه بیستوه، که چی هەریه کێک له حەکه می کوپی

^{٦٤} موسوعة علوم الحديث ١/ ٤٥٠.

^{٦٥} موجهیدی کوپی جهبری مهکی، نه بولحه جاج، تایعیه کی گه ورده، سی که ردت (٣٠) هه موو قورنانی پیرۆزی بۆ ئیبنو عەباس ده ور کردووه ته وه، له سائی (٢١ ک) له دایک بووه و له سائی (١٠٣ ک) کوچی دوا یی کردووه. بره وانه: (المرح والتعديل) ١٤٦٩/٨، (تهذيب الكمال) ٢٢٨/٢٧، (تهذيب التهذيب) ١٧٤/٦ (٧٦٦١).

^{٦٦} ناوی قاسمی کوپی نافیعی مهکییه، له سائی (١٣٤ ک) کوچی دوا یی کردووه، بره وانه: (تهذيب الكمال) ١٣٦/١٥، (الکاشف) ٣٧٤/٢ (٤٥٥٥). (المرح والتعديل) ١٤٦٩/٨، (تهذيب التهذيب) ٢٨٧/٥ (٦٤٢٧)، (تقريب التهذيب) ١١٥/٢.

عوتەبە^(٦٧) و لەیسی کۆری ئەبی سولەیم^(٦٨) و ئیبنو ئەبی نەجیح و^(٦٩) ئیبنو جورەج^(٧٠) و ئیبنو عویەنە^(٧١) تەماشای پەرتووکه کانی قاسمیان کردوو و وێنەیان لەبەر نووسییوە تەو و پاشان بەبێ ئەوەی ناوی قاسم بەرن راستەوخۆ تەفسیرەکه لە موحامەدەو دەگێرنەو^(٧٢).

شایانی باسە حاکیمی نەیسابووری^(٧٣) لیکۆلینەو یەکی مەیدانی و پشکنینکی وردی دەربارەیی ولاتیانی ئیسلامی کردوو، تاوێ کو بزانیّت کام ولاتانە بە زۆری ئەم جۆرە تەدلیسە دەکەن و کام ولاتانەش خۆ بە دوور دەگرن لەم جۆرە درۆ و گزی و فریوێڵ کردنە لە گێرانەو، پاشان بۆی دەرکەوتوو کە ولاتی حیجاز و بە تایبەتی مەردو شاری پیروزی مەککە و مەدینە و ولاتی میسر و عەوالی و خۆراسان و ئەسفەهان و خوزستان و ماوە راوێنەر، یەک ئیمامیان تێدا دەست ناکەوێت کە تەدلیسی کردبێت، بە لکو زۆری ئەو زانایانە کە تەدلیسیان لە حەدیسدا کردوو، دانیشتوانی شاری کوفە بوون و چەن کە سێکی کەمیش لە شاری بەسرە دەربارەیی شاری بەغدایش و زانراوە کە زاناکانی

^{٦٧} حەکەمی کۆری عوتەبە ئەبو موحەممەدی کیندی کوفی، خواناس و متمانەدار، لە سالی (١١٥ک) کۆچی دوايي کردوو، بڕوانە: (سیر أعلام النبلاء) ٢٠٨/٥، وە (الکشاف) ٢٠١/١ (١١٩٣).

^{٦٨} لەیسی کۆری ئەبی سولەیمی کۆری زەنیم، ئەبو بەکری کوفی زانا و خواناس بوو و هەندێ لاوازی تێدا، لە سالی (١٤٨ک) کۆچی دوايي کردوو، (سیر أعلام النبلاء) ١٧٩/٦، (الکشاف) ٤٠٥/٢ (٤٧٤١).

^{٦٩} ابن أبي نجیح

^{٧٠} ئیبنو جورەج عەبدولەلیکی کۆری ئەبی سولەیمان ئەبولولید تابەییە و ستایشیکی زۆری کراوە، لە سالی (١٥٠ک) کۆچی دوايي کردوو، بڕوانە: (تذكرة الحفاظ) ١٢٧/١، (تقریب التهذیب) ٥٢٠/١.

^{٧١} مەبەستی سوفیانە.

^{٧٢} (تهذیب التهذیب) ٢٨٧/٥، (موسوعة علوم الحديث) ٤٥٠/١.

^{٧٣} ئەبو عەبدوللە موحەممەدی کۆری عەبدوللای نەیسابووری، خاوەنی کتێبی مۆستەدرەک، لە سالی (٣٢١ک) لە دایک بوو و لە (٤٠٥ک) کۆچی دوايي کردوو. بڕوانە: تاریخ بغداد ٤٧٣/٥ و تذكرة الحفاظ ١٠٣٩/٣ و سیر أعلام النبلاء ١٦٢/١٧.

ته دلیسکه نه بوون، جگه له موحه ممه دی کوپی سوله یمانی باغه نندی^(۷۴) واسیگی که بۆ
یه که مجار ته دلیسی له و شاره دا داهینا^(۷۵).

چۆری دووه م: (ته دلیسی شیوخ):

له م جۆره ته دلیسه دا ته دلیسکه ناوی هیچ که سیک له سه نه ده که دا ناسریتته وه، به لام
دیت له شیخیکه وه چه دیسه که ده گیتته وه، که خۆی به گویتی خۆی لیتی بیستووه و نه
شیخه له ناو هه موو خه لکاندا ناویکی ئاشکرای خۆی هه یه که پیتی ده ناسریت، به لام نه و دیت
به و ناوه به ناویانگه یه وه ناوی نابات، به لکو به ناویکی دیکه وه ناوی نه هینتی، که خه لکی به و
ناوه وه نه یاننا سیوه و نازانن مه به سستی نه وه.

وه کو نه وه ی که نازناویکی ده گمه نی ده خاته پال، یان ناویکی تازه یان کونیه یه ک وه کو
(أبو فلان - ابن فلان) که خه لکان نایزانن، یان ده داته پال هۆزیک، یان شاریک، یان
پیشه یه ک له پیشه کان، وه کو موحه ممه دی کوپی نه حمه دی نه قاش یان دارتاش، یان
زه په نگر، یان ئاسنگه ر، یان قه زاز یان به زاز، که خه لکی هه رگیز نه و که سه یان به م
ناوانه وه نه ناسیوه، که نه م لیتی ناوه، هه ر هه موو نه مانه ش له به رته وه ده کات که خه لکی
نه زانن نه و که سه کتیه، چونکه نه گه ر بزائن خیرا چه دیسه که ده ده نه وه به سه رو گوئلاکیا،
که زۆرجار نه م کاره بۆیه ده کریت له به رته وه ی که سه که لاواز و بی متمانه یه و زانایان
مه رجی گتیه ره وه ی چه دیسی تیدا نابینن^(۷۶).

^{۷۴} له سالی (۲۸۳) ی کۆچی له دنیا ده رچووه، پروانه ژياننامه کمی له: تذکره الحفاظ ۲ / ۶۸۵ و سیر اعلام النبلاء
۳۸۶ / ۱۳.

^{۷۵} (تدريب الراوي) ۱۸۸.

^{۷۶} (التقييد والابضاح) ۴۵۰ / ۱، (فتح المغيث للعراقي) ل ۹۶. (الشذی الفیاح) ۷۳.

نیمای نینو سەلاح خۆی لێ رازی بێت دوو نمونەى بۆ ئەم جۆرە تەدلیسە بە دوو
 ڕیوایەت هێناوە تەو لە ئەبى بەکرى کوپى موحامەدى^(٧٧) قورئان خوێنەو، کە لە
 هەردووکیاندا تەدلیسى کردووە.

یەكەمیان لە ئەبى بەکرى عەبدوللای کوپى ئەبى داودى سەجستانیەو^(٧٨) گێژاوە تەو،
 بەلام بەم جۆرە ناوی بردووە: (بیسئومە لە عەبدوللای کوپى باوکی عەبدوللای) بپوانن لەم
 فیل و فەتەکە، باشە جگە لە خۆی گەرە کە سێکی تر هەبە بزانیت ئەم عەبدوللایە
 کێتێ؟ بۆچی لە جیهاندا یەك عەبدوللای هەبە کە کوپى باوکی عەبدوللای نەبێت؟ دەزانن بۆچی
 نالیت عەبدوللای کوپى ئەبى داود، چونکە ئەگەر وابێت هەموو زانایان دەزانن کێتێ و
 حەدیسەکەى لێ وەرناگرن، چونکە بپارییان داوێ کە حەدیس لەم عەبدوللایە و
 هاوشتیەکانى نابێت وەرگیرێت، ئەوێک کە هەریەکە لە نیمامەکانى دارەقوتنى^(٧٩) و
 نینو عودەى^(٨٠) جورجانى و ئیبراھیمی ئەسفەهانى^(٨١) بە لاوازی دەبینن و تەنانەت

^{٧٧} ناوی ئەحمەدى کوپى موسای کوپى عەباسی کوپى موحامەدى نەحویە، لە سالى (٢٤٥ك) ئە داىك بوو و لە
 سالى (٣٢٤ك) كۆچى دواى كردوو، بپوانە: (تارىخ بغداد) ١٤٤، (سیر أعلام النبلاء) ٢٧٢/١٤، (شفرات
 الذهب) ٣٠٢/٢.

^{٧٨} ناوی عەبدوللای کوپى سولەیمانى کوپى ئەشعەسى سەجستانیە، زانایان بە لاوازی دەزانن، لە سالى (٣١٦)
 كۆچى دواى كردوو، بپوانە: (وفیات الأعیان) ٤٠٤/٢، (تذكرة الحفاظ) ٧٦٧/٢، (سیر أعلام النبلاء) ٢٢١/١٣.
^{٧٩} زەهەبى دەفەر مویت: دارەقوتنى ناوی عەنى کوپى ئەحمەدى بەغدادیە، یەكێكە لە پیشەواکانى حەدیس، لە
 سالى (٣٨٧ك) كۆچى دواى كردوو و وێنەى خۆى لە دواى خۆى بەجێ نەهێشتوو، بپوانە: (طبقات الحفاظ)
 ٣٩٣، (تذكرة الحفاظ) ١٣٢/٣، (سیر أعلام النبلاء) ٤٤٩/١٦.

^{٨٠} ناوی عەبدوللای کوپى عودەى کوپى عەبدوللای کوپى موحەمەد ئەبو ئەحمەدى جورجانیە، لە پیشەوا
 گەرەکانى زانیاریەکانى حەدیسە و خاودنى پەرتووکی (الكامل)، لە سالى (٢٧٧ك) ئە داىك بوو و لە سالى
 (٣٦٥ك) كۆچى دواى كردوو، بپوانە: میژووی جورجانی ٢٦٦، (معجم البلدان) ٧٨/٣، (سیر أعلام النبلاء)
 ١٥٤/١٦.

^{٨١} ئیبراھیمی کوپى موحەمەدى کوپى حەمزەى ئەسفەهانى. (سیر أعلام النبلاء) ١٥٤/١٦.

بگێڕنەوێه له پێشه‌وايه‌کی وه‌کو نه‌بو‌داو‌دی باوکیه‌وه که فهرموویتی: کۆره‌که‌م درۆزنه‌ هه‌چی لیوه‌رمه‌گرن، نیتێر چۆن نه‌توانیت به‌ ناوه‌ ئاشکراکه‌ی خۆی ناوی ببات؟^(٨٢)

ریوايه‌تی دووه‌میشیان له‌ نه‌بی به‌کر موحه‌مه‌دی کوپی حه‌سه‌نی نه‌قاشی^(٨٣)

گێڕاوه‌ته‌وه، که به‌م جۆره‌ ناوی هه‌تاوه‌: (بیس‌توومه‌ له‌ موحه‌مه‌دی کوپی سه‌نه‌ده‌وه) که له‌میشیاندا هه‌ر فێلی تێدا کرد، به‌لام به‌ جۆریکی تر، ده‌بینیت موحه‌مه‌دی دایه‌ پال یه‌کتێک له‌ باپیره‌ گه‌وره‌ نه‌ناسراوه‌کانی که ناوی سه‌نه‌د بووه، که باپیری پێنجه‌می موحه‌مه‌ده‌، چونکه‌ خۆی ناوی موحه‌مه‌دی کوپی حه‌سه‌نی کوپی موحه‌مه‌دی کوپی زیادی کوپی هارونی کوپی جه‌غه‌ری کوپی سه‌نه‌ده‌، که دیاره‌ بۆیه‌ ئاواشی کردووه‌، چونکه‌ ده‌یه‌و‌یت گزی له‌ و‌خه‌ل‌کانه‌ بکات و‌ چه‌واشه‌یان بکات که‌سه‌که‌ نه‌ناسنه‌وه‌، چونکه‌ له‌وانه‌یه‌ له‌ هه‌زارا یه‌کتێک نه‌بو‌و‌یت له‌ و‌ناوه‌دا که ناوی نه‌م باپیره‌ پێنجه‌می نه‌می زانیبیت، گریمان زانیبیتیشی، ده‌ی چۆن بزانی‌ت که ده‌بی نه‌م موحه‌مه‌د و سه‌نه‌ده‌ پێکه‌وه‌ گری‌ ب‌دات که پێنج ناوی دیکه‌ لێکی دوورخستونه‌ته‌وه‌، که‌سیکی تریش تا ئیستا نه‌م ناوه‌ی نه‌هه‌تاوه‌؟ که دیاره‌ بۆیه‌ ناوه‌ ئاشکراکه‌ی خۆی به‌کارنه‌هه‌تا که (موحه‌مه‌دی کوپی حه‌سه‌نی نه‌قاشه‌)، چونکه‌ نه‌گه‌ر بناسریت‌وه‌ حه‌دیسه‌که‌ی توو‌پ ده‌ده‌ن، له‌به‌رئ‌وه‌ی که‌سیکی بی‌ متمانه‌یه‌ و ناوی له‌ لیستی ره‌شی لاوازه‌کاندا تو‌مار کراوه‌، که هه‌ر یه‌کتێک له‌ عه‌بدو‌ره‌حیمی عه‌یراقی و به‌رقانی^(٨٤) به‌ لاوازیان داناه‌^(٨٥)، به‌لام زه‌هه‌بی له‌ هه‌ندێ زاناه‌ ده‌گێڕته‌وه‌ که گه‌یاندوویانه‌ته‌ خراپترینی پله‌ی لاوازی و وتوویانه‌: (نه‌قاش له‌ حه‌دیسه‌کانیدا درۆ ده‌کات)^(٨٦).

^{٨٢} (سیر أعلام النبلاء) ٣ / ٢٢٨، (میزان الاعتدال) ٤٣٣/٢.

^{٨٣} نه‌م موحه‌مه‌ده‌ له‌ سالی (٢٦٦ه‌) له‌ دایک بووه‌ و له‌ سالی (٣٥١ه‌) کۆچی دوایی کردووه‌، زانانی حه‌دیس به‌ لاوازیان داناه‌، پروانه‌: (تاریخ بغداد) ٢٠١/٢.

^{٨٤} ناوی نه‌حمه‌دی کوپی موحه‌مه‌دی کوپی نه‌حمه‌دی خواره‌زمیه‌. (سیر أعلام النبلاء) ١٧ / ٤٦٤.

^{٨٥} التقييد والایضاح ١٠٠١/٢.

^{٨٦} تذکره‌ الحفاظ ٦٠٨/٣ و (سیر أعلام النبلاء) ٥٧٤/٥، (لسان المیزان) ١٣٢/٥.

به‌لای زانای خوا لی خۆش بوو (د. سوبحی سألج) وه ناوبردنی شیخ به‌و وشانه‌ش که ده‌بن به‌هۆی گه‌یاندنی پله‌وپایه‌یه‌کی زانستی وه‌ها که نه‌و که‌سه له‌ ئاستییدا نه‌بێت، هه‌ر به‌ ته‌دلیس داده‌نرێت، که له‌ باسی ته‌دلیسی شیوخدا ده‌فه‌رموێت: "ئه‌م جۆره‌ وه‌کو نه‌وه‌ی که شیخه‌که‌ی وه‌سفدار بکات به‌و وه‌سفانه‌ی که گه‌وره‌تر بن له‌ توانا و ده‌سه‌لاتی نه‌و، بۆ نه‌وه‌ی به‌رچاوی خه‌لکی لی‌ل بکات و نه‌یناسنه‌وه‌، وه‌کو نه‌وه‌ی که بلیت: (حدثنا العلامة الثبت) یان (الحافظ الضابط)"^(٨٧).

ده‌رباره‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی دکتۆریش له‌وانه‌یه‌ بۆچوونه‌که‌ راست بێت و کاره‌که‌ به‌ ته‌دلیس دابنرێت، نه‌گه‌ر گێپه‌ره‌وه‌که‌ بۆ ناوبردنی شیخه‌که‌ی به‌س ئه‌م جۆره‌ نازناوانه‌ی به‌کارهێنا، به‌بێ ناوه‌پاستیه‌ تایبه‌تییه‌که‌ی خۆی، چونکه‌ ئه‌م نازناوانه‌ گشتیه‌ن و ده‌توانرێت بنرێت له‌ که‌سانی زۆر، له‌به‌رئه‌وه‌ که به‌ ته‌نهایی خۆیان به‌کارده‌هێنرێن، نازانرێت کتیی مه‌به‌سته‌ پێیان، به‌لام نه‌گه‌ر ناوی راستیی که‌سه‌که‌ شان به‌ شان له‌ ته‌کیاندا وترا، لام وابێت که کێشه‌ی تێدا نییه‌، بۆ نمونه‌ وه‌کو نه‌وه‌ی که بلیت: (حدثنا العلامة الثبت سفيان الثوري) ته‌نها نه‌وه‌ی تێدايه‌ که له‌ توێژینه‌وه‌ی ئه‌کادیمی ئه‌م‌ڕۆی خۆماندا به‌کارهێنانی ئه‌م جۆره‌ نازناوانه‌ به‌ جوان دانانرێت، به‌تایبه‌تی بۆ که‌سانی زیندوو.

یه‌کێک له‌و زانا گه‌وره‌انه‌ی که گله‌یه‌ی ته‌دلیس کردنیان لی ده‌کرێت، خه‌تیبه‌ی به‌غدادیه‌^(٨٨)، ئیمامی ئیبنو سه‌لاح ده‌فه‌رموێت: خه‌تیب له‌ دانراوه‌کانیدا به‌زۆری ته‌دلیسی شیوخ ده‌کات، هه‌روه‌ها حافیزی عێراقیش هه‌مان قسه‌ دووپات ده‌کاته‌وه‌، نمونه‌یه‌کی زۆریان له‌و ته‌دلیسانه‌ی هێناوه‌ته‌وه‌، وه‌کو نه‌وه‌ی که خه‌تیب له‌ دانراوه‌کانیدا ریاوایه‌ته‌ له‌م سی ناوه‌وه‌ ده‌کات: (ئه‌بی لقاسم ئه‌له‌زه‌ره‌ری) و (عوبه‌یدوللای کوپی ئه‌حمه‌دی کوپی

^{٨٧} علوم الحديث ومصطلحه ١٧٢.

^{٨٨} پێشه‌وا و حافیز و میژوونوسی گه‌وره‌، ئه‌بویه‌کری ئه‌حمه‌دی کوپی عه‌لی کوپی ابایی به‌غدادیه‌، له‌ سانی (٣٩٢ک) له‌ داين بووه‌ و له‌ سانی (٤٦٣ک) کۆچی دوا‌ی کردوو، بڕوانه‌: وفیات الاعیان ٩٢/١، (البداية والنهاية) ١٠١/١٢.

عوسمانی سهیره فی) و (عوبه یډوللای کورپی نه بی فه تحی ماسی)، که هرسټیکیشیان بریتین له یه کس^(۸۹).

هروه ها خه تیپ ریوایت له م چوار که سهی خواره وهش دهکات:
(نه بی لقاسم علی نه تنه نوخی) و (علی کورپی نه بی علی نه لموعه دل) و (علی کورپی نه لموحسین) و (نه بی لقاسم علی کورپی نه لموحسین نه تنه نوخی) که هر چوار ناوه کهش بریتین له یه کس^(۹۰).

گه لی نمونه ی تریش له م بابه تانه، که له کاتیکدا باسی که سټک دهکات، هر جاره ی به ناویک له م ناوانه ناوی ده بات، که له وانه یه زوره ی خه لکان سریان لی چه واشه بیټ و به ئاسانی له مه به سستی تی نه گن^(۹۱).

به م جوړه ئیبنو سه لاج و عیراقی و چند که سانیکی دیکه گله یی خو یانیا ن له خه تیپ کرد، به لام شیخی گوره ئیبنو چه جهری عه سقه لانی هر وه کو عاده تی خو ی که هه میسه و هر کاتیک عه بیټکی خه لکی بۆ باس بکه ن، خیرا به ره وشته جوانه کانی خو ی هه ولی داپوشین و پینه کردنیکی جوانی بۆ ده دات، هر ده لټی شاعیری گوره، شه وقی، ئیلهامی نه م به یته جوانه ی له ره وشته جوانه که ی نه وه وه بۆ هاتوه که ده فه رموټ:
رُزِقْتُ أُرْوَعُ مَا فِي النَّاسِ مِنْ خُلُقٍ إِذَا رُزِقْتُ الْتِمَاسُ الْعِذْرِ فِي الشِّيمِ

لټره شدا عه سقه لانی ده بیته پارټیزه ریکي دلټسوز و ده رباره ی نه م دیارده یی لای خه تیپ ده فه رموټ:

"چاک وایه که خه تیپ له م بواره دا بکرټ به پټشه وا و کرداره که ی بکرټ به به لگه له سر دروستی نه م کاره، چونکه نه و مه به سستی چه واشه کردنی خه لکی نییه، نه وانه ی که له قسه کانیشی تی ناگن ته نها نه وانه ن که په یوه ندیبیان به و جوړه باسانه وه نییه که نه و نه یان کات. به لام په یوه ندیداره کان له به رنه وه ی شاره زای ژیاننامه ی گټره ره وانی هه دیسن،

^{۸۹} پروانه ژیاننامه که ی له (سیر اعلام النبلاء) ۱۶/۱۵۴. دا ب ۱۷: ۵۷۸.

^{۹۰} پروانه ژیاننامه که ی له (سیر اعلام النبلاء) ۱۷/۶۴۹.

^{۹۱} علوم الحديث ومصطلحه، ل ۱۷۲، به ودرگرتن نه (توضیح الافکار) ۱/۲۶۹.

بەھیج جۆرێك سەریان لێناشیوت، كەسێش نەئێت كە خەتیب بۆیە ئەمەى كردووه، كە خەلكان تى بگەيەنێت كە گوايا مامۆستای زۆره، چونكە ئەو ئەوەندەى مامۆستا و شیخ ھەبوو كە لە باسكردن نایەن، ھەموو زانایانى دواى خۆیشی پێویستیان بە زانیاری و -انراوەكانى ئەو و لە دەریای زانستی ئەو ھەل ئەھینجێن^{١٢}.

شایانى باسە كە ھەر بە جۆرى تەدلیسى شیوخ دادەنرێت ئەگەر ئەو كەسە شیخەكەى دایە پال و لاتێك لە ولاتەكان، یان ھەر شوێنێك لە شوێنەكان، بۆ ئەوێ شیخەكەى گەرە بكات، یان خەلكان نەیناسنەو كە كێیە، یان وا راگەيەنێ كە بەرێزى ئەو شوێنەى بینووه، ئەمەش وەكو ئەو نمونەى كە باسكرا لە پێشەكییەكەدا دەربارەى ناوى (ما وراء النهر) بۆ بەشێك لە دوو بەرەكەى شارى بەغدا، یان قاھیرە، یان ھەر شارێكى دیکە كە رووباریكى گەرەى وەكو دیجلە و نیل كەرتى بكات.

ھەروەھا وەكو ئەوێش كە كەسێك بێت (فلان كەس بۆى گێڕامەووە لە ئەندەلوس یان لە قاھیرە یان لە فەلەستین و مەبەستى گۆرەپانى ئەندەلوس بێت، یان گەرەكى قاھیرە بێت، یان شەقامى فەلەستین بێت لە بەغدا، یان دەیان ناوى تریش كە خۆى لە راستییدا ناوى شوێنێكە و پاشان بۆ ریزلێنایى ئەو شوێنە، كراوە بە ناو بۆ جێگاى كى تر، كە دیارە لە بەكارھێنانى ناوێكەدا خەلكى بیریان بۆ لای خاوەنى یەكەم جارى ناوێكە دەروات.

جۆرى سێھەم: (تەدلیسى تەسویە):

حافیزی عێراقى، ئەم جۆرەى بە خراپترینى ھەموو جۆرەكانى تەدلیس دانائو و دەفەر مۆت: شیوازی ئەم تەدلیسە ئەوێە كە تەدلیسكەر ھەدیسێكى لە كەسێكى متمانە پێكراو بیستوو و ئەو شیخەش ھەدیسەكەى لە كەسێكى لاواز بیستوو و ئەو لاوازش لە كەسێكى متمانە پێ كراوى بیستوو، ئینجا لێرەدا تەدلیسكەر دێنێت ئەو كەسە لاوازی كە شیخی شیخەكەى تى لە زنجیرەى سەندەكەدا لایەبەت و راستەوخۆ شیخی دواى ئەو كە خاوەنى متمانەى دەخاتە دواى شیخە متمانەدارەكەى خۆیەو، بەو شیوازی كە پێى

^{١٢} بەوەرگرتن بە ھەندى دەستکارییەو لە پێشەكی (تاریخ بغداد) بڕوانە ب، ١، ل ١٤.

ده لّين عه نعه نه، واته (عن فلان عن فلان... هتد)، لّيره دا ترسناکترين ته دليس رووده دات له دوو لايه نه وه:

لايه ني يه که م نه وه يه که زنجيره که پاککرايه وه و لاوازي تيدا نه هيلراو هه موو کران به که ساني به هيّز و متمانه دار.

لايه ني دووه ميش نه وه يه که له بهر نه وه ي که سه لاوازه که، نه که وتووه ته دواي ته دليس که ره وه، به لکو نه وه ي دواوه شيخيکي متمانه داره و له زنجيره که دا ماوه ته وه و خوي حه ديسه که ي له ده مي بيستوه، ديت وشه ي (سمعت) يان (حدّثني) يان ويته ي نه مانه به کارده هيتيت، که نه مانه به دلتيابيه وه به يه که گيشتن و لي بيستن ده گيه نن به هيچ شيته يه ک بواي نه وه ناميتيت بؤ زوريه ي خه لکي^(۹۳) که هه ست به ته دليس بکه ن له حه ديسه که دا، چونکه وه کو زانرا له ته دليسي نيسناددا، ته دليس که بؤي نيه وشه ي وه کو (سمعت - حدّثني) به کار بهيتيت، به لام لّيره دا ته دليسي شي کرد و نه م وشانه شي به کار هيتا^(۹۴).

وادياره به م جوړه ته دليس هه دوتريت: (تدليس التسوية) چونکه نه وه ي خراپه له زنجيره که دا لبراوه، هه روه کو شه قاميک له به رزي و نرمي و کوچک و کلوکي ته خت و يه کسان ده کريت، نه ميش ته خت بووه و گري و گولي تيدا نه ماوه، واش زانراوه که يه که مين که سي که نه م ناوه ي لي ناوه نه بولحه سه ني کوري قه تتان بووه^(۹۵).

به لام زاناياني پيش نه م پتيان وتووه: (تدليس التجويد)، چونکه ته دليس که ره رچي خراپه لاي ده بات و به س که سه باشه کان ده هيلته وه^(۹۶).

^{۹۳} له بهر نه وده ش وتم: زوريه ي خه نكي هه ست به م جوړه ته دليس ناکه ن، چونکه نيامه گوره کاني حه ديس نه وده ندۀ شاره زان و ناگاداري ميژوي که ساني نه م بواړه ن، باوړ ناکريت هيچ هه نه و درؤ و گزيه کيان له ده ست ده رچيت و هه ستی پي نه که ن، وه کو نه م نمونه يي که پاش توژنيک له ئيبنو نه بي حاته مه وه ده بخوئيتيه وه.

^{۹۴} التقييد والايضاح ۱/ ۴۴۶، وه (الشذی الغياح) ل ۹۸.

^{۹۵} (تدريب الراوي)، ل ۱۸۳.

^{۹۶} التقييد والايضاح، ۱/ ۴۴۶-۴۴۷.

نەوی راستی بێت زانا و پیشه‌وایانی هەدیس، ئەم جوۆری تەدلیس بە خراپترین و ترسناکترینی تەدلیس دادەنێن، چونکە کەسی متمانەداری یەکەم - کە کەسە لاوازه‌کە لە دوايه‌وه لابراره - له‌وانه‌یه هەرگیز تەدلیسی نەکردبێت و نەشی کات، له‌به‌رئەوه خەڵکان به‌چیدا بزائن که که‌سیکی لاوازی له‌ دواوه‌وه بووه و نه‌گبه‌ته‌که‌ی پیشووه، ئەو که‌سه‌ی دوا‌ی ئەمی زینده‌به‌چال کردووه، ئەمە له‌لایه‌ک و له‌لایه‌کی تریشه‌وه هەر‌وه‌کو له‌مه‌وپیش وتمان ئەوانه‌ی ئیستاش له‌ دوايه‌وه ماون، هه‌موویان خاوه‌نی متمانەن، که‌واته زنجیره‌که سه‌رانسه‌ر به‌ که‌سانی متمانەدار دێته‌ پیش‌چاو، له‌به‌رئەوه بریاری سه‌حیحی بۆ هە‌دیه‌که‌ ده‌رده‌که‌ن که له‌ راستیشدا هە‌دیه‌سیکی لاوازه^(٩٧).

زانایانی هە‌دیس چەن که‌سیکیان ده‌ستنیشان کردووه، که ئەم جوۆره تەدلیسه‌یان ده‌کرد، له‌وانه‌یه له‌پیش هه‌موانه‌وه به‌قییه‌ی کوپی وه‌لید^(٩٨) و وه‌لیدی کوپی موسلیم^(٩٩)، که ده‌بینین حافیزی عێراقی چەند جارێک بۆ نمونه‌ی تەدلیسی ته‌سویه، ئەمانی هێناوه‌ته‌وه و له‌ زانای گه‌وره‌ی جه‌رح و ته‌عدیله‌وه، عه‌بدووه‌حمانی^(١٠٠) کوپی ئەبی حاته‌می رازییه‌وه ده‌گێڕێته‌وه که له‌ په‌رتووکی (العلل)دا فه‌رمووێته‌ی: جارێکیان له‌ خزمه‌تی باوک‌مدا ئەو هە‌دیه‌ خۆینرایه‌وه، له‌ ئیسحاقی کوپی راهه‌ویه^(١٠١) له‌ به‌قییه‌وه ده‌یگێڕێته‌وه که

^{٩٧} (فتح المغیث للعراقی)، ل ٩٨، وه (فتح الباقي) ١٧٠.

^{٩٨} به‌قییه‌ی کوپی وه‌لیدی کوپی سائیدی کیلاعی له‌ سائی (١١٠ک) له‌ دایک بووه‌ له‌ سائی (١٩٧ک) کوچی دوا‌ی کردووه، بڕوانه: (الجرح والتعديل) ٣٣١/١، وه (سير أعلام النبلاء) ٥١٨/٨، وه (تهذيب التهذيب) ٤٤٥/١ (٨٨٠).

^{٩٩} وه‌لیدی کوپی موسلیمی شامی له‌ سائی (١١٩ک) له‌ دایک بووه‌ له‌ سائی (١٩٥ک) کوچی دوا‌ی کردووه، بڕوانه: (لسان المیزان) ٤٢٧/٧، وه (تقريب التهذيب) ٣٣٦/٢.

^{١٠٠} عه‌بدووه‌حمانی کوپی ئەبی حاته‌می حافیزی رازی، خۆی و باوکی دوو پیشه‌وای گه‌وره‌ی زانستی هە‌دیس له‌ (٢٤٠ک) له‌ دایک بووه‌ و له‌ سائی (٣٢٧ک) کوچی دوا‌ی کردووه، بڕوانه: (الجرح والتعديل) ٧/١، (سير أعلام النبلاء) ١٤٣/١٦.

^{١٠١} ئیسحاقی کوپی راهه‌ویه نه‌بووه‌عقوب. پیشه‌وايه‌کی گه‌وره‌یه و زه‌هه‌بی به‌ (سید الحفاظ) ناوی هێناوه، بڕوانه: (سير أعلام النبلاء) ٣٥٨/١١.

به قيه ده لئيت: بيستم له ئه بى وهه بى ئه سه ديه وه، له نافيعة وه^(١٠٢) له ئيبنو عومره وه^(١٠٣) هه ديسى (لا تحمدوا اسلام المرء حتى تعرفوا عقدة رأيه)^(١٠٤). باوكم فهرمووى: ئهم هه ديسه گرتيه كى تيدايه به ده گمهن كه سيك بيت هه ستي پى بكات، زنجيره ي راستى سه نه ده كه وهه هايه:

له عوبه يدوللاى كورپى عومره وه^(١٠٥)، له ئيسحاقى كورپى ئه بى فهر وه وه^(١٠٦) له نافيعة وه، له ئيبنو عومره وه، له پتفه مبه ره وه (درودى خواى له سه ر بيت)، كه چى ده بينيت به قيه دوو گورانكارى نابه جى تيدا كردوه، يه كه ميان (عوبه يدوللاى كورپى عومره) كه به م ناوه ناسراوه له زنجيره كانى هه ديسدا، هاتوو به ناوى كورپه كه يه وه كه (وهب) هه عه شيره ته كه يه وه كه (ئه سه د) ه ناوى هتئاوه و توويه تى (أبو وهب الأسدي) تاوه كو كه سه نه زانيت مه به ستي (عوبه يدوللاى كورپى عومره)، ئه مه شى بويه كردوه، تاوه كو گورانكارى دووه مى بۆ بچيته سه ر كه لابر دنى (ئيسحاقى كورپى ئه بى فهر وه) له زنجيره كه.

وابزانم كه ئاشكراش بيت، كه به قيه بۆچى هه ستاوه به م كاره، له كاتيكدا كه باش ده زانيت ئه و كه سانه ي كارى ئاوا ئه نجام ده دن متمانه ش له ده سه ده دن، گومانى تيدا نيه ئه گه ر ئيسحاقى لبراو كه سيكى به هتيز بوايه هه رگيز لای نه ده برد، ناوى خۆشى به لابر دنه كه ي ئاوه ها نه ده زيان، دياره بويه لای بر دوه، چونكه كه سيكى بى متمانه يه و نه مانى ئه و له زنجيره ي سه نه ده كه دا هتيز و پتيزك له ريگاي ته زویر كردنه وه ده دات به

^{١٠٢} نافع نه بو عه بدوللا مه ده نى، نازاد كراوى عه بدوللاى كورپى عومره، بوخارى زنجيره ي (ماليك + نافع + ابن عمر) به زنجيره ي ئاتون داده نيت، له سائى (١٢٠ك) كۆچى دواى كردوه. پروانه: (تهذيب الكمال) ٢٩٨/٢٩، (الكاشف) ١٩٧/٣، (البداية والنهاية) ٣١٩/٩.

^{١٠٣} عه بدوللاى كورپى عومره ي كورپى خه تتاب، يه كتيكه ئه هاو له گه وره كانى هه زه رت (درودى خواى ئه سه ر بيت) له سائى (٧٣ك) له ته مه نى (٨٦) سائيدا كۆچى دواى كردوه، پروانه: (الاستيعاب) ل ٤٧٣ (١٦٣٤).

^{١٠٤} عوبه يدوللاى كورپى عومره كورپى نه بو و دئيد نه بو وهه بى نه سه دى، كه سيكى متمانه داره له سائى (١٨٠ك) كۆچى دواى كردوه، پروانه: (تهذيب التهذيب) ٤/ ٣٤٠ (٥٠٧٩)، (سير أعلام النبلاء) ٨/ ٣١٠.

^{١٠٥} ئيسحاقى كورپى عه بدوللاى كورپى ئه بى فهر وه، كه سيكى لاواز و بى متمانه يه، پروانه: (المجروحين) ١١٩/١.

حه دیسه که، به خه یالی خوی - قهت باوه پش ناکه م - له خالی پشکنینی زانایان ده بیه پښتته وه.

لاوازی ئیسحاقیش به شایه تیی زانایان سه لمینراوه، ئیمامی ئیبنو حیبانی بوستی ده براره ی ده لئی: ئیسحاقی کوپی عه بدوللای کوپی فره وه، که ناوی نه بی فره وه (که یسانه) که سیکی لاوازه، هه ندی جار سه نه ده کانی هه ل ده گنپرایه وه - واته شوین گۆپکیتی به که سه کان ده کرد - وه هه ندی جاریش هه دیسی مورسه لی به رز ده کرده وه - واته نه وه هه دیسانه ی که له تابعیه وه له پیغه مبه ره وه (دروودی خوی له سه ر بیت) ده گنپرایه وه و ناوی سه حابیه که ی تیدا نه بو، نه م له خویه وه په لی سه حابیه که ی ده گرت و له و نیوانه دا دایده نا - هه روه ها ئیمامی نه حمه دیش فره مانی ده دا به خه لکی که هه رگیز توخنی هه دیسه کانی ئیسحاق نه که ون^(۱۰۷).

*

*

*

ده براره ی وه لیدی کوپی موسلیمیش زانایان دانایان ناوه به وه دا که له هه دیسه کانیدا ته دلیس ده کات، وه کو ئیمامی داره قوتنی روونی کردوه ته وه^(۱۰۸).

هه ندیکی تر له شاره زایانی هه دیس فره موویانه: وه لیدی کوپی موسلیم نه وه هه دیسانه ی که نه وزاعی^(۱۰۹) له درۆزه کانه وه ده ی گنپرایه وه، نه م نه هات له نه وزاعیه وه ده ی گنپرایه وه و ته دلیسی تیاده کرد و درۆزه کانی دوا ی نه وزاعی لاده برد^(۱۱۰).

^{۱۰۷} (المجروحین) ۱۱۹/۱.

^{۱۰۸} (الضعفاء والمتروکین) دانراوی داره قوتنی، ل ۴۱۵.

^{۱۰۹} ناوی نه بو عه مر عه بدوره حمانی کوپی عه مر ی نه وزاعی دیمه شقییه، به شیخی ئیسلام و پیشه وای موسلمانان ناوبراوه، له سائی (۸۸ک) له دایک بووه و له سائی (۱۵۷ک) کۆچی دوا یی کردوه، پروانه: (الجرح والتعدیل) ۱۷۱/۱، (تذکره الحفاظ) ۱/ ۱۳۴، (تقریب التهذیب) ۴۹۳/۱.

^{۱۱۰} (تهذیب التهذیب) ۷۰۵/۶.

نیمامی چه زره^(۱۱۱) ده فەرمویت: بیستم له هه یسه می کوپی خارجه^(۱۱۲) که فەرمووی جارنیکیان به وه لیدم وت: له راستیدا هه موو چه دیسه کانی شه وزاعیت ناشیرین و شیواو کردووه!! وتی: چۆن؟ وتم: تۆ دیتت چه دیس ده گێرپته وه له شه وزاعیه وه، له نافیعه وه، وه ده گێرپته وه له شه وزاعیه وه، وه ده گێرپته وه له شه وزاعیه وه له یه حیای کوپی سه عیده وه^(۱۱۳)، که چی که سه کانی غیری تۆ که نم چه دیسه نهی تۆ ده گێرپته وه له نیتوان شه وزاعی و شه که سه ی دواوهیدا که سیکی تر ناوده بهن، که تۆ شه که سه ت لابردووه، بهم جۆره له نیتوان شه وزاعی و نافیعه دا به دوللای کوپی عامری شه سه می^(۱۱۴) ناو ده بهن، له نیتوان شه وزاعی و زهریدا هه ریه که له ئیبراهیمی کوپی موپه^(۱۱۵) و (قه ره)^(۱۱۶) زیاد ده کهن، که چی وتی: شه وزاعی زۆر له وه گه وره تره که ریوایه ت له م جۆره که سه نه وه بکات، وتم باشه نه گه ر شه وزاعی ریوایه تی له م جۆره که سه لاوازه وه کرد و چه ند چه دیسیکی سه یرو سه مه ره ی لئوه گێراناوه، پاشان تۆ شه که سه لاوازه ت لابرد و ته نها متمانه داره کانت هیشه وه، شه وه مه عنای وایه که تۆ تاوانیکی گه وره ت به رامبه ر شه وزاعی شه نجام داوه و بووی به هوی لاوازه کردنی و له ده ستدانی متمانه ی له ناو خه لکید، که چی گویتی نه دایه قسه کانی^(۱۱۷).

^{۱۱۱} ناوی شه بو عه لی سالحی کوپی موحه مده ی به غدادی، پیشه وا و متمانه دار بووه، له سائی (۲۰۵ ک) له دایک بووه و له سائی (۲۹۳ ک) کۆچی دوا یی کردووه، بروه نه: (تاریخ بغداد) ۳۲۲/۹، (البداية والنهاية) ۱۰۳/۱۱، (تذکره الحفاظ) ۱۵۹/۲.

^{۱۱۲} هه یسه می کوپی خارجه، شه بو شه حمده ی مه رۆزی، به شوعبه ی بچووک ناو نه راوه، له سائی (۲۲۷ ک) کۆچی دوا یی کردووه، بروه نه: (تهذيب التهذيب) ۶۹۱/۶.

^{۱۱۳} بروه نه ژياننامه که ی له: سیر اعلام النبلاء ۵/ ۶۶۸.

^{۱۱۴} شه حمده و شه بو زورعه و نه سائی و شه بو داود و ئیبنو حبان، نه سه می به لاوازه ده زانن، له سائی (۱۵۰ ک) کۆچی دوا یی کردووه، بروه نه: (المجروحین) ۱۴/۲، (تهذيب التهذيب) ۵۳۰/۳.

^{۱۱۵} ئیبراهیمی کوپی موپه یه کینه که له لاوازه کان، بروه نه: (الجرح والتعديل) ۴۴۱/۲.

^{۱۱۶} قه ره ی کوپی عه بدوره حمان متمانه ی پی نا کریت، له سائی (۱۴۷ ک) کۆچی دوا یی کردووه، بروه نه: (المجروحین) ۲۱۹/۲، (لسان المیزان) ۳۲۴/۷.

^{۱۱۷} (التقييد والايضاح) ۴۴۸/۱: (فتح المغيث للعراقي) ل ۹۹، (جامع التحصيل) ل ۱۱۸.

نیجا له وانه په که ته دلیسی ته سویه تاییه نه بیت به لبردنی شیخی لواز به مه به سستی نه وهی زنجیره ی سته ده که به هیژ بکریټ و خه لکی به لوازی دانه نین و حدیسه که ی وه رنه گرن، به لکو له وانه په که ته دلیسکه که سټکی متمانه داریش لا بیات، بؤ نه وهی خه لکان وایزان که نیسنادی حدیسه که عالییه^(۱۱۸).

نمونه ی نه مهش وه کو نه و حدیسه ی که نیینو عه لبدولبه پ به سته دی خوی ده یگیرته وه له هوشه یمی کوری به شیریه وه^(۱۱۹) له یه حیای کوری سه عیدی نه نسارییه وه، له

^{۱۱۸} نیسنادی عالی هه ولدانه بؤ نریک که وتنه وه له پیغه مبه رده (دروودی خوی له سر بیت) یان له یه کټک له پیشه واکانی حدیسه وه، چونکه مبه ست له نیسنادی عالی نه و حدیسه یه که ژماردی کهسه کانی ناو زنجیره ی سته ده که ی نه گمل نه و شدا که له یه کتریان وه رگرتوه، که متره له ژماردی سته دټکی تر که هر هه مه مان حدیسی پی زیوایت کراود، به لآم به ژماره یه کی زیاتر له کهسانی سته ده که ی یه که م.

که واته نه گهر حدیسیک به دوو سته دی جیاواز بگیریته وه و کهسانی ناو هه ردوو سته ده کهش له یه کتریان بیستوه، به لآم یه کټکیان شش کهسه و نه وتریان حوته، نه و سته دی شش کهسه که به (عالی) داده نریټ و حوت کهسه کهش به (نازل)، تا ژماره که که متر بیت (عالی) بوونی سته ده که به هیژتر و به نرخر ده کات.

نه وهی شایانی باسه نه وه یه که پیشه واکانی حدیس هه میسه شهیدای سته دی عالی بوون، له پیناویدا ولاته و ولات گه راون، چونکه تاوه کو ژماردی کهسه کان له سته ددا که متر بیت نه و نه گهری راستی حدیسه که زیاتر ده بیت، له به رنه وهی که هه ری کټک له کهسه کانی له وانه یه بیټ به هو ی دروست بوونی هه لیه که له حدیسه که دا، جا به ده سستی نه نقه ست بیت، یان له بهر هه له کردن، که واته تا ژماردی کهسه کان که متر بیت نه گهری هه له و که موکوری که متره.

نیسنادی عالیش له سر پینج جور دټټ، له هه موویان چاکتر نه و دیانه که له پیغه مبه رده (دروودی خوی له سر بیت) نریک بیت.

ده گپرنه وه که له کاتی سه رده مرگیدا له یه حیای کوری مو عین-یان پرس: حه ز له چی ده که ی؟ نه ویش فهرمووی: (مالټیکی خالی و نیسنادټکی عالی)، به نده، نو سه ری نه م دټرانه توژی نه وه یه کی له نیسنادی عالی و نازل دا به زمانی عه ره بی نو سیه وه. بړوانه: (التقیید والا یضاح) ۷۵۲/۱، (علوم الحدیث) ۲۳۶، (موسوعة علوم الحدیث) ۲۵۳/۱.

^{۱۱۹} هوشه یمی کوری به شیریه ی نه بی حازم، قاسیمی کوری دینار، (سیر أعلام النبلاء) ۱۳/۶.

زوهرييه وه، له ههردوو براوه عهبدوللا وحه سهنى^(١٢٠) کوپانى موحه مهدي کوپى عهلى و
حه نيفه، كه پيغه مبه (درودى خوى له سه ر بيت) (نيكاخى موعه^(١٢١) و گوشتى كه رى
مالى) قه دهغه كردوه^(١٢٢).

پاشان ئيبنو عهبدولبه ر دهقه رمويت: زانايان پايان وايه كه له زنجيره كه دا، قرتاوى
ههيه، يه حياى کوپى سه عيد، راسته وخو له زوهري نه بيستوه، به لكو يه حيا له ماليكى
بيستوه و نه ویش له زوهري.

پاشان ئيبنو عهبدولبه ر هه ر به سه نهدي خوى هه مان هه ديسى له عهبدولوه هابى
سه قه فيبه وه^(١٢٣) وحه مادی کوپى زه يده وه^(١٢٤)، گتپاوه ته وه، كه هه ردووكيان ئيمامى

^{١٢٠} عهبدوللا وحه سه نه هه ردووكيان کوپى موحه مهدي کوپى نيمامى عهلى کوپى نه بى تالين (خويايان لى
رازى بيت): بۆ ژيانامى عهبدوللا پروانه: (تهذيب الكمال) ٨٥/١٦، (الكاشف) ١٢٧/٢ كه تاييدا نووسراوه كه
نهبو هاشم عهبدوللاى کوپى موحه مهدي حه نيفه له سالى (٩٩٠هـ) كۆچى دواى كردوه، بۆ ژيانى حه سه نه پروانه:
(سير اعلام النبلاء) ١٣٠/٤، (تهذيب التهذيب) ٧٠/٢ (١٤١٩).

^{١٢١} نيكاخى موعه به وه دوتريت كه كه سيك نافرته تيك ماره بكات بۆ ماوه يهك، جا كه يفى خويه تى ماوه كه
ديارى كراو بيت، وهكو شه ويك هه قته يهك مانگيتك، يان ديارى نه كراو بيت، وهكو نه وهى كه بليت نهوا من
كچه كه مى خۆم لى ماره كردن تا فلان كهس له سه فهره كهى ده گهر پته وه.

زانايايانى فيقهى ئيسلامىي زۆر به وردى له م نيكاخه كۆلاونه ته وه و له وه دواون كه بۆچى له سه ره تاوه رىنگاى بى
دراوه، پاشان هه زردت (درودى خوى له سه ر بيت) هه رامى كردوه، دواى ليكۆلنه وه يه كى قووليان له باسه كه دا
هه ر چوار ئيمامه سوننیه كان (نهبو حه نيفه و ماليك و شافيعى و نه محمد) (خويايان لى رازى بيت) به كۆى دهنگ
پرپارى هه رامى و قه دهغه كردن يان داوه، بۆ دريژوى باسه كه پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ب ١٩، ٣٤٩١ - ٣٦٠.

^{١٢٢} هه ديسيكى سه حيه، پروانه بوخارى هه ديسى (٤٢١٦)، مولىم هه ديسى (٢٩ - ٣٢ - ١٤٧)، تيرمى
هه ديسى (١١٢١)، ئيبنو ماجه هه ديسى (١٩٦١) ماليك پروانه: (التمهيد) ب ٤، ٣٠٤١.

^{١٢٣} نهبو موحه مهدي عهبدولوه هابى کوپى عهبدولمه جىدى سه قه فى به كيكه له پيشه واكانى هه ديس، له سالى
(١٩٩٤هـ) له ته سه نى (٨٤) ساييدا كۆچى دواى كردوه، پروانه: (الجرح والتعديل) ٣٦١/٦، (ميزان الاعتدال)
٦٨٠/٢، (لسان الميزان) ٨٨/٤.

^{١٢٤} ستاييشيكى زۆر له سه ر (هه ماد) نووسراوه له سالى (١٧٩٠هـ) كۆچى دواى كردوه، پروانه: (تذكرة الحفاظ)
١٦٧/١، (سير اعلام النبلاء) ٤٥٦/٧.

مالیکیان له نۆوان یه حیا و زوهریدا باس کردووه، پاشان ده‌فهرمویت به پشتیوانی خوای گه‌وره نه‌مانه راستن نه‌ک ریوايه‌ته‌که‌ی هوشه‌یم^(۱۲۵).

شایانی باسیشه که ده‌لێن: یه حیا له زوهری نه‌بیستووه، مه‌به‌ستمان نه‌م ده‌دیس‌ی نیره‌یه، نه‌گینا یه حیا به خزمه‌تی زوهری گه‌یشتووه و چه‌ندین ده‌دیس‌ی تری جگه له‌مه‌ی، لی‌وه‌رگرتووه.

هه‌روه‌ها نه‌وه‌ش له یاد نه‌که‌ین که کاتی‌ک هوشه‌یم ته‌دل‌یسی ته‌سوویه‌ی له‌م ده‌دیس‌ه‌دا کرد، له‌به‌ر لاوازیی که‌سه‌که نه‌بوو تاوه‌کو له رێگای لا‌بردنی‌وه ده‌دیس‌ه‌که‌ی بایه‌خدار کات، چونکه نه‌و که‌سه ئیمامی مالیکی کو‌پی نه‌سه و یه‌کێکه له شو‌په‌سوارانی مه‌یدانی ده‌دیس و زانیارییه‌کانی^(۱۲۶).

جا لی‌زه‌دا ئیبنو عه‌بدولبه‌ر ده‌فهرمویت: ئیمامی مالیک فهرموویه‌تی: کاتی‌ک که یه‌حیا‌ی کو‌پی سه‌عید کرا به قازی له عی‌راق و چوو بو‌وه‌رگرتنی پۆسته‌که‌ی، داخوایی لی‌کردم که نه‌و ده‌دیسانه‌ی له ئیمامی زوهریم بیستووه ده‌ریاره‌ی (أقضية) بۆیانی بنووسمه‌وه، منیش داواکه‌یم جێبه‌جێ کرد، جا واگومان ده‌به‌م که نه‌م ده‌دیس‌ه یه‌کێک بی‌ت له‌و کۆمه‌له ده‌دیسانه^(۱۲۷).

^{۱۲۵} (التمهید) ۳۰۴/۴.

^{۱۲۶} (النکت) ۶۲۱/۲.

^{۱۲۷} (التمهید) ۳۰۴/۴، ۵/۱۰.

بەشى دوو ھەم:
ھۆكۈم ھەم يەك لە جۆرە كانی تەدلىس و رىوايەتى
تەدلىسكەم

باوه پر ناکریت که سیک هه بیت له راستیخوازاندا خاوه نانی ویزدان و زانیبیتی که ته دلپس مانای چیه و بۆچی ده کریت، ئه کاره به باش بزانیته و هه زنی لی بکات، ته دلپسیک که بریتی بیت له گزی و دزی کردن له فرموده کانی هه زه تدا (دروودی خوی له سهه بیت) و چه واشه کاری و روکهش کردن و داپۆشینی عهیبی عهیدار و فروشتنی زهره به نرخنی ئالتون، ئهوا بیگومان هه موو ویزدانداریک و چاکه کاریک بیزی لیده کاته وه و خوی لی دوورده خاته وه.

ئایینی پیروزی ئیسلام ئالای (مَنْ غَشِنَا فَلَيْسَ مِنَّا) ی به ژووری سهه دی هه موو هه لسوکه وتیک و کاروباریک و ئالوگۆرپیکدا هه لکردوه، هان ده دات که هه موو شتیک وه کو خوی پیشان بدریت و هه رگیز ریگای غهش و چه واشه کاری و گزی و فیل کردنی نه داوه، به لکو ریگاشی داوه که له کاتی پیوستیدا ته نانه ت باسی عهیب و عاری خه لگانش بکهین و بیخهینه به رچاو، بۆ ئه وهی ئه و که سهی به ته مای تیکه ل بوونیانه به هه ر هۆیه ک بیت، تووشی کیشه نه بیت له گه لیاندا.

جا له کاتیکدا ئه مانه پیوست بیت ئه ی چۆن ده بیت عهیب و عاری ئه و فرمودانه داپۆشریت که ده درینه پال پیغه مبه ری نازدار (دروودی خوی له سهه بیت) له کاتیکدا که فرموده کانی هه ر هه مووی ئیلهامی خوایین و سهه رچاوه ی دووه می و شه ریه تن و هه لال و هه رامیان پی ده سه لمینریت؟ کئ ده ئیت ئه و ده قه ی که به هه دیس دراوه ته قه لهم، به ده م پیغه مبه ره وه (دروودی خوی له سهه بیت) هه لئه به سه راوه؟ که ئه مه سهه ره پای ئه وه ی که ده بیت به درۆ به ده می خوا و پیغه مبه ره وه (دروودی خوی له سهه بیت) ده بیت به هۆی له خسته بردنی موسلمانان و سهه رلیشتوانیان و هه ندی جار ره خساندنێ ئاگری دۆزه خیش بۆیان.

وه کو زانیمان ته دلپس سی ژووری هه بوو، بیگومانیشین که هه رسی جزره که ی تیرو توانجی زانیانی تی گیراوه، به لام له وانه یه ئه و تیرانه ی که گیراوه ته جۆریکیان نووکه کانیان تیژتر و زهه راوی تر بیت له تیره کانی جۆریکی تر.

دهه رباره ی هوکمی جۆری یه که م، واته (ته دلپسی ئیسناد) ئیمامی ئیبنو سه لاح دهه رمویت: کاریکی گه لیک قیزه وه، زۆریه ی زانیان به توندی دژی ده وهستن و به تاوانی

داده نین. ده گێڕنه وه که شوعبه ی کورپی حه ججاج له هه موو که سێک زیاتر بێزی له ته دلێس کردوه ته وه و دژایه تی ته دلێسکه رانی کردوه، تا ئه و راده یه ی که چهن قسه و بۆچوو نیکی لێ ده گێڕنه وه، که وا ده رده برێت ته دلێس به لای ئه وه وه گوناخێکی گه رده یه و به لکو له گوناخه گه رده کانیش گه رده تره، ئیمامی ئیبنو عه بدولبه پ به سه نه دی خۆی ده گێڕته وه که شوعبه جارێکیان فرموویه تی: (ته دلێس برای درۆیه) و جارێکی تر فرموویه تی: (ته دلێس کردنم به لاهه خراپتره له زیناکردن) و جارێکی تر فرموویه تی: (سویندم به خوای گه رده، نه گه ر له ئاسمانه وه به ریمه وه بۆ سه رزه وی، به لامه وه خۆشتره له وه ی که ته دلێس بکه م) و جارێکی تر فرموویه تی هه روه کو ئیمامی شافعی لێی ده گێڕته وه: (سویندم به خوا زیناکردنم به لاهه پێ ئاسانتره له ته دلێسکردن)^(۱۳۸).

دیاره ئه م هه موو دژایه تییه ی شوعبه خوای لێ رازی بێت بۆ ته دلێسکردن و دانانی به خراپتر له تاوانی گه رده ی زیناکردن، هه ر هه مووی وه کو ئیبنو سه لاح ده فرمویت زیاده پۆیه که بۆ مه به ستی بۆگه ن کردن و قیزه وونی ئه و کاره یه لای خه لکان و تۆقاندنیان له توخن که وێنی^(۱۳۹).

*

*

*

ئه مانه هه ر هه مووی له لایه ک، به لام گه رده ترین کاره سات ئه و به لایه یه که ته دلێسکردن ده یه ئێت به سه ر ته دلێسکه ردا ده رباره ی حوکمی که سایه تییه که ی و ئه و حه دیس و هه والانه ی که ئه و دوا ی ته دلێسکردنه که ی ده ی گێڕته وه، چونکه کۆمه لێک له زانایانی حه دیس و شاره زایانی فیهقی ئیسلامی ته دلێسیان داناوه به (ته جریح) بۆ ته دلێسکه ره که، واته به بریار بۆ ئه وه ی که دوا ی ته دلێس کردنی، ئیتر به هه یج جۆرێک هه یج ریاوه تیکی لێ وه رنه گێریت، چ ئه وانه ش که تیایدا ده لێت: بیستومه - که ئه مه ریشی تێناچیت که

^{۱۳۸} (المهید) ۲۰/۱، وه (التقید والایضاح) ۴۵۲/۱ و (فتح المغیث للعراقی) ل ۹۶.

^{۱۳۹} (التقید والایضاح) ۴۵۳/۱، (الشذی الفیاح) ۷۵-۷۶.

ته دلیس بیت، چ نه وانه شی که دانی به بیستندا نه ناوه تیایاندا، که نه مه یان له وانه یه ته دلیس بیت.

واته به کورتی دواى نه وهى که سیک هه ستا به ته دلیس کردن ئیتر متمانه له ده ست دهدات و هه ر قسه یه ک بکات راست بیت یان درو، لئی وه رناگیریت^(۱۳۰).

نهم راویوچوونه شیخی گه وره مان ئیمامی ئیبنو سه لاج (خوای لی رازی بیت) له پیشه واکانی هه دیسه وه گێراویه تییه وه، مه به ستیشی وه کو حافیزی عیراقیش ده فه رمویت: نه وه که سانه، که خاوه نی متمانه، به لام ته دلیسیان کردووه، ئیتر دواى نه وه هیچیان لیوه رناگیریت، که یفی خویانه راست بلین یان ناپاست، وه کو باسمان کرد.

به لام دواى نه مه هه ر حافیزی عیراقی خو، رایه کی تری گویزاوه ته وه له نه بی هه سه نی کوپی قه تتان، که گویا نه وه فه رموویه تی: مادام حافیزه و متمانه داره و راستگو، نه وه دواى نه وه ی که ته دلیسی لیبنرا، متمانه که ی هه ر ده میتی، به لام ته نه ها ده رباره ی نه وه ریوایه تانه ی که تیایاندا دان ده نیت به بیستنی فه رموده که له ده می شیخه که، واته نه م جۆره یانی لی وه رده گیریت، به لام له وه ریوایه تانه یدا که دانی به بیستندا نه ناوه تیایاندا متمانه که ی لی ده سه نریته وه و هیچی لیوه رناگیریت^(۱۳۱).

پاشان عیراقی ده فه رمویت: نه وه ی به ناوبانگ و زانراو و په سه نده له ئیوان زاناکاندا، نه و رایه یه که ئیبنو سه لاج گێراویه وه ته نانه ت خه تیبی به غدادیش له (الكفایه^(۱۳۲)) یه که یدا له گروپیک له زاناکانی هه دیس فیهقه وه، گێراویه تییه وه، هه روه ها چه ند که سیکى تریش له زاناکان، که واته رای راست و به هیزی زۆربه ی زانایان لیهره دا له سه ر نه وه یه که نه و که سه ی ته دلیسی کرد ئیتر دواى نه وه هه موو ریوایه ته کانی به ربه رچ ده دریته وه^(۱۳۳) و لئی وه رناگیریت، با جیگای متمانه ش بیت، با دانیش بنیت به بیستنی هه دیسه که دا، نه وه بوو ئیبنو سه لاج (خوای لی رازی بیت) نه و رایه ی گێراویه وه که گویا ریوایه تی ته دلیسکه ر، به

^{۱۳۰} (التقید والایضاح) ۴۵۴/۱: (تدریب الراوی) ۱۸۶.

^{۱۳۱} (التقید والایضاح) ۴۵۴/۱: (تدریب الراوی) ۱۸۶.

^{۱۳۲} الکفایه ۵۱۵.

^{۱۳۳} اشذی الفیاح: ۷۶.

هیچ جۆرێک وەرناگیریت، حافیزی عێراقییش پشتگیری کرد و بە پەسەند و رای نۆزبە ی زانایانی زانی.

بەلام دواى ئەمە ئیبنو سەلاح خۆی دەگەرێتەو سەر باسەکە و سەرلەنوێ لێی دەدوێتەو و دەفەرموێت: ئەوێ راستی بێت ئەوێە کە لێردا یەك حوکم نەدەین بەسەر هەموو رێوایەتەکانی تەدلیسکەردا، یەلکو لێکیان جیاکەینەو، بەم جۆرە هەر شتێکی گێراپەو بە جۆرێک کە جێگای گومان بوو، دانى تیا دا نەناوو بە بێنیى شێخەکە و بێستنى فەرموودەکە لێی، ئەوا ئەو حەدیسە حوکمی حەدیسی (مورسەل) و جۆرەکانی دەدەینى، هەرچیشی گێراپەو و دانى تیا دا نا بە بێنن و بێستن لە شێخەکەى، بەم جۆرە وتبووی: (سمعتُ) یان (حدَّثنا) یان (أخبرنا) یان وێنەى ئەمانە، ئەو لێی وەرەدەگرین.

بەلگەشمان لەسەر راستی ئەم بۆچوونە ئەوێە کە لە هەردوو سەحیحى بوخارى و موسلىمدا و غەیری ئەوانیشدا ژمارەیهکی زۆر لە حەدیسی ئەم جۆرە کەسانەى تیا دا یە، وەکو قەتادە و ئەعمەش و هەردوو سوفیان و هوشەیمی کورپی بەشیر و عەبدو پەزاق و موسلىمی کورپی وەلید کە تەدلیسیان کردوو لە حەدیسەکانی تریاندا، بەلام ئەوانەى کە بە بێستن دانیان تیا دا ناو، لێیان وەرگیراوە، تەناتە لەو دوو پەرتوو کەشدا کە لە هەر هەموو گۆی زەویدا بەس قورئانی پیرۆز بۆ راست و دروستی لە پێشیانەوێە، چونکە لە راستییدا تەدلیس درۆ نییە، بەلکو جۆرێکە لە هەڵخەڵەتاندن بە وشە و شیوازیکە کە زیاتر لە یەك مەعنا هەلبگریت^(١٣٤).

*

*

*

لە راستییدا ئەم جیاوازیکردنەى کە ئیبنو سەلاح باسی کرد لە نێوان رێوایەتەکانی تەدلیسکەردا، زانایانی حەدیس لەگەڵیدا کۆکن دەر بارەى ئەو کەسانەى کە دان ئەنیت بە بێستندا، بە وشەى وەکو (سمعتُ) یان (حدَّثنا)، دەفەرموون: مادام دانى بە بێستندا ناو،

^{١٣٤} (التقييد والابيضاح) ٤٤٥/١، (الشنى الفياح) ٧٦.

حه دیسه که ی لئ وهرده گرین، ئەمە رای ئیعامی ئیبنو عەبدولەبەریشە لە تەمەیددا، هەر وەها بە حیای کۆپی موعین و عەلی کۆپی مەدینی^(۱۳۵) شەو دە یگێژنەو^(۱۳۶).

بەلام وا دیارە دەربارەی ئەو کەسانەیان کە دان نانیّت بە بیستندا، لەگەڵدا نین، ئیبنو سەلاح فەرمووی: حوکمی حەدییسی ئەم کەسە وەکو حەدییسی مۆرسەل وایە، بەلام ئەوێ کە لە فەرموودەکانی ئیبنو عەبدولەبەرەو وەرده گیریت ئەوێ کە بە هیچ جۆرێک حەدییسی تەدلیسکەر حوکمی حەدییسی مۆرسەلی نادریت، وەکو دە فەرمویت:

"ئەو کەسە ی ناسراو بە تەدلیسکەر و لەو کەسانە بوو کە چاوپۆشی نە دەکرد لە لادردنی ناوی شیخەکی، بەبێ جیاوازی لە نێوان بەهیز و بێ هیژدا، ئەو بە هیچ حەدییسیکی ئەو بەلگە ناهێنرێتەو مەگەر ئەوانە ی کە تیا یاندا دانی بە بیستندا ناو^(۱۳۷)."

کەواتە ئەوانە ی کە دانی تیا دا نە ناو بە بیستن، ئەوانە بە هیچ جۆرێک وەرناگیرین بە گۆڕە ی ئەم فەرموودە یی ئیبنو عەبدولەبەر، کەواتە چۆن ئیبنو سەلاح فەرمووی ئەم جۆریان حوکمی حەدییسی مۆرسەلی هە یە کە لە کاتی کدا زۆربە ی زانیان مۆرسەل وەرده گرین؟!!

شیخی عێراقیش خۆی لئ رازی بیّت لێرە دا روونکردنەو هە یەکی جوانی فەرموو دەربارە ی فەرموودە کی ئیبنو سەلاح کە گوا یە حەدییسی ئەو تەدلیسکەرە ی کە دانی بە بینن و بیستندا نە ناو حوکمی حەدییسی مۆرسەلی هە یە، لێرە دا عێراقی دە فەرمویت: ئەم قسە یی ئیبنو سەلاح ئەو دەگە یە نیت کە ئەو کەسانە ی حەدییسی مۆرسەل وەرده گرین و کاری پێ دەکەن، لە هە مان کاتی شدا حەدییسی موعەنعەنی تەدلیسکەریش وەرده گرین، واتە ئەوێ کە تیا دا نە یوتوو (سمعت) یان (حدثنی)، بەلکو (عن فلان - عن فلان هتد) کە لە راستییدا ئەم قسە یە وانییە، چونکە هە مو ئەو کەسانە ی کە بەلگە بە حەدییسی مۆرسەل دەهێننەو، حەدییسی تەدلیسکراویان لا پەسە ند نییە، لە بەر ئەوێ گروو پێک لەوانە ی کە

^{۱۳۵} عەلی کۆپی عەبدوللای کۆپی جەعفری ئەبو حەسەنی مەدینی، یەکی کە ئە پێشەواکان و خاوەنی پا و بۆچوونە لە هەتسەنگەندا، پڕوانە: (المرج وائتعدیل) ۲۴۶/۱، (سیر أعلام النبلاء) ۴۱/۱.

^{۱۳۶} (التمهید) ۲۱/۱ و (تدریب الراوی) ۱۸۶.

^{۱۳۷} (التمهید) ۲۱/۱.

باوه‌پیان به مورسل هه‌یه و کاری پێ ده‌که‌ن، هه‌دیسی ته‌دلیسکراو وه‌رناگرن و په‌سه‌ندی ناکه‌ن، له‌به‌رئه‌وه‌ی واده‌زانن که مۆفی ته‌دلیسکه‌ر گومانی ناپاکی و دلپێسی لێ ده‌کریت، له‌به‌رئه‌وه‌ی کاره‌که به‌ شه‌فافی ناکات و خه‌لکی چه‌واشه‌ ده‌کات و کاروباری دینه‌که‌یان ده‌شێونی و زۆریه‌ی کات شتێکی ناراستیان له‌ چوارچێوه‌ی شتێکی راستدا پیشان ده‌دات^(١٣٨).

ئهم راستیه‌ که لێره‌دا روون کرایه‌وه، خه‌تیبه‌ی به‌غدادیش (خوای لێ رازی بی‌ت) درکاندوو‌یه‌تی و له‌ گرووپی‌ک له‌ زانایانه‌وه‌ گێڕاوه‌تییه‌وه‌ له‌ (الكفایه‌) دا فرموویه‌تی^(١٣٩):

"له‌ راستییدا زۆریه‌ی نه‌وانه‌ی هه‌دیسی مورسل وه‌رده‌گرن، هه‌دیسی که‌سانی ته‌دلیسکه‌ریش وه‌رده‌گرن".

که‌واته‌ له‌ فرمووده‌که‌یه‌وه‌ وه‌رگیرا که کۆمه‌لێک هه‌یه‌ له‌ وه‌رگرانی مورسل، هه‌دیسی ته‌دلیسکه‌ر وه‌رناگرن.

به‌لام سه‌یره‌که‌ له‌ وه‌دایه‌ که تا زیاتر ده‌چێته‌ پێشه‌وه‌، ده‌بینیت قورپه‌که‌ شل تر ده‌بیته‌وه‌، ئه‌وه‌بوو ئیبنو سه‌لاح فرمووی: (ئهو هه‌دیسه‌ی که‌ خاوه‌نه‌کی دانی نه‌ناوه‌ به‌ بیستندا له‌ شیخه‌که‌ی، به‌ چاوی هه‌دیسی مورسل سه‌یری ده‌که‌ین و حوکمی ئه‌وی ده‌ده‌ین).

ئه‌وه‌ش بوو له‌سه‌ر ئهم فرمووده‌یه‌ی گله‌یی هاته‌ سه‌ر و وتیان ئه‌مه‌ ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نێ که هه‌موو ئه‌وه‌ که‌ سانه‌ی که‌ کار به‌ مورسل ده‌که‌ن له‌ هه‌مان کاتدا کاریش به‌ ته‌دلیسکراو ده‌که‌ن، به‌لام وانیه‌، چونکه‌ باوه‌رپاران به‌ مورسل، بوون به‌ دوو به‌شه‌وه‌ به‌رامبه‌ر به‌ هه‌دیسی ته‌دلیسکه‌ر، هه‌ندیکیان وه‌ری ده‌گرن و هه‌ندیکیشیان وه‌ری ناگرن، که‌واته‌ ئهم کۆمه‌له‌ به‌رامبه‌ر (مورسل) هه‌ردوو تاکێ ده‌رگا که‌یان خستووته‌ سه‌رپشت، به‌لام بۆ (موده‌له‌س) تاکیکیان داخست و نه‌نا تاکیکیان هێشته‌وه‌.

^{١٣٨} (التقييد والايضاح) ١/٤٤٤، و (الشنی الفیاح) ل ٧٧.

^{١٣٩} (الكفایه‌) ل ٥١٤.

دوای وەرگرتنی ئەم زانیاریانە دەبینن کە ئیمامی نەووەی (خوای لی زازی بیت) ئاوا
 بۆ باسە کە چوو کە هەردوو تاکێ دەرگاکی لەسەر (تەدلیسکراو) داخستوو، بپاری
 وەرەگرتنی کۆ دەنگی زانیانی بۆ دەکردوو، لەکاتێکدا کە دەفەرموێت: "هەموو زانیان
 بە گشتی کۆکن لەسەر ئەوێ کە حەدیی تەدلیسکەر وەرناگیرێت، ئەگەر دانی نەنا بە
 بیستندا"^(١٤٠). کە دیارە ئەمە ی ئەم فەرموویەتی ئەو جۆرە دەگرێتەو کە ئیبنو سەلاح
 فەرمووی حوکمی حەدیی مۆرسەلی هەیه و پاشان روونمان کردووە کە هەندیک لە
 وەرگرانی مۆرسەل ئەو جۆرە مۆدەلەسە وەرەگرن.

باشە زۆر سەرە ئەم ئیمامە گەر بە پێزە بە هێزە ئەم (اجماع) ی لە کۆی هێنا؟
 هەلبەتە بناغە یەکی بێنێوە بۆ ئەوێ لەسەری داینی.

لە راستیدا هەرواشە، بناغە یە هەیه، بەلام بە دەستی وەستای باش و کارامە دا پێژراوە و
 لەبەر ئەوەی بێنە رانی تا بلێی بە پتەوی دەزانن و چینی لەسەر دانەنن.

شیخی عێراقی ئاماژە بۆ ئەو بناغە یە دەکات و دەفەرموێت: وا دیارە ئەوێ کە نەوێ
 خستوو تە سەر ئەم باوەرە و ئەمە ی پێ فەرموو، ئەو فەرموودە ی (بە یەقی)^(١٤١) یە کە
 لە (المدخل) دا فەرموویەتی و ئەو روونکردنە یە، کە ئیبنو عەبدولبەر لە (التمهید) ا
 کردوویەتی، کە هەردوو قسە کە ئەوە یان لی وەرەگرت، کە نەوێ نووسیەتی:

دەربارە ی فەرموودە کە ی بە یەقی ئەوە یە کە لە ئیمامی شافعی یە و (باقی)
 زانیانەو، گێڕاویەتی، کە ئەوان عەنە نە ی تەدلیسکەر، واتە ئەوێ دانی بە بیستندا
 نەناوە تیایدا، وەرناگرن)^(١٤٢).

فەرموودە کە ی ئیمامی شافعی ی بەم جۆرە یە:

"ئەو کە سە ی کە جارێک تەدلیسمان لی بینی، ئەو عەبیی خوێ پیشان داوین، ئەو
 عەبیەش بە درۆ نازانێت تاوێ کو ریاوێ تەکانی بەر پەرچ بەدینەو، ئامۆژگاری
 راستگۆیانەش نییە، تاوێ کو بێ چەندو چوون لی وەرگیرن، لەبەر ئەوە بپارمان دا کە هەر

^{١٤٠} (التقييد والايضاح) ٤٥٥/١.

^{١٤١} (بە یەقی)

^{١٤٢} (التقييد والايضاح) ٤٥٥/١ وە (الشنی الفیاح) ل ٧٧.

که سټک حەدیسکی ته دلپس کرد، ئیتر هیچ شتیکى لى وەرناگرین مه گەر نه وهى که نیايدا وتبیتى (حدثنى) یان (سمعت) ^(۱۴۳).

که واته نه وهوى ناحەقى نه بوو که ئاواى فهرموو، دەرپارەى فهرمووده کهى ئیبنو عەبدولبەرش نه وهیه، که نه وه کاتى باسکردنى زنجیرهى حەدیسى موعەنەندا فهرموویهتى "نەم حەدیسە بە سى مه رج وەرده گیریت: یه که میان ده بیئت که سه کانی زنجیرهى سه نه ده کهى دادپەرور و بى له که بن، دووه میشیان ده بیئت به یه کتری گیشتن ^(۱۴۴)"، دانیشتن پتکه وه یان هر یه کتریان بینیبیت، سته میشیان ده بیئت هەرگیز ته دلپسیان نه کرد بیئت."

پاشان هه مان را دواى چەند دټرټک دووپات ده کاته وه و ده فهرموویت: "حەدیسە کهى وەرده گیریت مه گەر نه وه که سه ناسراو بیئت به ته دلپسکردن، که نه گەر وه هابوو نه وه حەدیسە کهى لیوه رناگیریت تاوه کو نه لیت: (حدثنا) یان (سمعت) واته دان نه نیت به بیستندا"، پاشان ده فهرموویت: "نەمەش شتیکه که هیچ ناکوکیه کی زاناکانم تیدا نه بیستوه ^(۱۴۵)."

که دیاره نەم رسته یهى دواى نه وهى لیوه رده گیریت که مادام زانایان ناکوک نین له سه ر نەم رایه، مانای وایه هه موویان به کوى دهنگ حەدیسى ته دلپسکه رەت ده که نه وه، که واته لیوه دا (اجماع) به ستر له سه ر برپاره که. که نەمەش وامان لیوه ده کات که جاریکى تریش ناحەقى نه وهوى نه گرین بو فهرمووده کهى.

به م جوړه شیخی عیراقى دوو بناغەى به میزی جوانى بو بۆچوونه کهى ئیمامى نه وهوى دۆزییه وه، که چى ده بینیت که عیراقى به مانەش وازناهیتنى و دلى ئاو ناخواته وه، به لکو ده گەپت به دواى پشتگیری زیاتردا بو ئیمامى نه وهوى و سه لماندنى بۆچوونه کهى که

^{۱۴۳} (الرسالة) دانراوى ئیمامى شافعی ل ۳۷۹.

^{۱۴۴} (التمهید) ۱۸/۱.

^{۱۴۵} (التمهید) ۱۸/۱.

جماع) هه به له سهر وهرنه گرتنی هه دیسی ته دلپسکه، که جاريکی تریش هه له ده چپته وه به باسکه و ده فهرمویت:

"له وانه به نه و فهرمووده به ی نه وه وی که وتی: هه موو زانایان کوکن له سهر وهرنه گرتنی هه دیسی ته دلپسکه، رپی تپده چی که مه بهستی نه و زانایانه بیت، که هه دیسی مورسه له وهرناگرن و نایکن به به لکه" (۱۴۶) (۱۴۷).

^{۱۴۶} (انتقید والا یضاح) ۴۴۶/۱، و (تدریب الراوی) ل ۱۸۶.

^{۱۴۷} له فهرمووده به نه وه وهرگرا که هه ندی له زانایان باو دپان به هه دیسی مورسه له نیبه و وکو به لکه له سهر چه پاندنی حوکم به کاری نهینن. له راستیشدا هه روايه، له بهرنه وهش که بینیمان نیبمی نیبو سلا حوکمی هه دیسی مورسه له به خشی بهو هه دیسهش که ته دلپسی تیادا کراوه له هه ندی وینه یدا. که واته لیره دا جینگای خویه تی که تیشکین بگریته سهر هه دیسی مورسه له و مه بهستی زانایان له جزره هه دیسه و هه روه ها روونکرده وی حوکمه که له لای زانایانی هه دیس و نوسول و فیهی نیلامی.

نیبمی نیبو عه بدولیه له پتناسه ی هه دیسی مورسه له ده فهرمویت: "له ناوه به کوی دنگ تراوه له هه دیسی تابعیه کی گوره - که سیکه که ژماره یه کی زوری له سه حابه بینیبته - له پیغه مه به روه (دروودی خوی له سهر بیت) راسته وخو فهرمووده بگریته وه، وکو نه وی که که سیکي وکو (عه بدولای کوری عاصری کوری ره بیه)، یان (سالی کوری عه بدولای)، یان (عه لقه مه ی کوری قه یس)، هه که سیکي تریش که له ناستی نه ماندا بن، له و هه موو تابعیه نه ی که بیگومانی له وی که ژماره یه کی زوریان له سه حابه بینیه، له جزره که سانه بیتو بلین: (پیغه مه به روه وی خوی له سهر بیت فهرموویه تی).

به لام نیبمی نه وه وی پتناسه ی هه دیسی مورسه له کردوه به گشتی تر له پتناسه یه دا، ده فهرمویت: "مه بهستی نیمه به هه دیسی مورسه له نه وه دیسه به که پچران که ویتته سه نه ده که یه وه و یه کین یان زیتر نه گیره روه کانی تیادا نه مابیت، تینجا که یفی خویه تی نه و که سه لابه روه سه حابی بیت یان که سیکي تر".

پاشان نه وه وی باسی حوکمی مورسه له ده کات و ده فهرمویت: "له و هه دیسه ی که مورسه له بیت ناکریت به به لکه، نه له لای نیمه - مه بهستی شافیه یه کانه - نه له لای بهشی زوری زانایانی هه دیس و کو مه لیک له سه حابه کان و زوری ی زانایانی نوسول، هه روه ها نه بو عه بدولای حاکم له رایه ی گیرا و ته وه له هه ریه که له سه عیدی کوری موسه یه وه و نیبمی مالیک و کو مه لیک له زانایانی هه دیس و شاره زایانی فیهی نیلامی له حیجاز، خاودنانی له رایه چه نه لکه به کیان له سهر بو چونه که ی خویان هیتا و ته وه، وکو:

۱- نیمه کوکن له سهر نه وی که که گهر که سیک هه دیس بگریته وه له که سیکه وه که نه ی ناسن، له و هه دیسه که ی لی وهرناگرین، له کاتیکدا که نه و که سه ناوی نه و که سه نه ناسرا و ده ی بز هینا وین، له بهرنه وه ی نازانین کییه و

حال و پائی چونه، جا له کاتیکدا که نهم کهسه نه ناسراوه بهناویردنیسه‌وه همدیسه‌که‌ی روت بکړیته‌وه، نه‌وا همدیس له کهسیکی ناو نه‌براووه باشتړ و چاکتر شایانی ودرنه‌گرتنه.

۲- هم‌مو زانایان کۆکن له‌سره‌نوه‌ی که پتویسته دنیابین له دادیه‌روه‌ی و متحانه‌پنکراوی نه‌و که‌سی که همدیس ده‌گړیته‌وه، که‌واته نه‌گهر که‌سینک شت بگړیته‌وه له‌که‌سینکه‌وه که نه‌ی بینوه، نه‌وا ناچار هر دهبیت له که‌سینکی نیوانیه‌نوه بیت، بۆ نه‌و‌ی دنیایا بیت له ریکوپیکی و راستگویی نه‌و که‌سی که نه‌یدیدو، چونکه له‌وانه‌یه گټرا‌نه‌وه که له که‌سینکی لاواز و بی متحانه‌وه بیت، که‌واته لیره‌دا همدیسی نه‌و که‌سی که نیرسالی کرد پوچه‌ل بو‌وه‌وه، چونکه نازانین که‌سی نیوان خوی و نه‌و‌ی دواو‌ی چۆن که‌سینکه.

۳- نه‌گه‌ریتتو نیمه همدیسی مورسل ودریگرین دهبیت، هر‌وه‌ها نه‌وش ودریگرین که کاتیک که‌سینکی ودرکو مالیک و شافعی و نه‌وزاعی و وینه‌ی نه‌مانه همدیس بگړیته‌وه و بلین: (قال رسول الله ﷺ)، نه‌گهر نهم گټرا‌نه‌وه‌یه‌ش بۆ نه‌مان دروست بیت، دهبیت بۆ هم‌مو که‌سینکی تریش له دوا‌ی نه‌وان له‌هر چهر‌خینکدا بیت هر به دروست دابنریت، که دیاره به‌م‌ش کار له کار د‌ت‌رازیت و بابه‌ته‌کش له گټره‌نکه د‌درده‌چیت، نه‌و‌ی که جینگای شانازی هم‌مانه و پتی د‌و‌تریت گټرا‌نه‌و‌ی فرموده‌وه له پیغه‌م‌بره‌وه (درو‌دی خوی له‌سریت)، تامی تیانامینیت و به ته‌واو‌ی کال د‌هبیته‌وه.

۴- هم‌مو زانایان کۆکن که ناتوانریت گوا‌هی له‌سر گوا‌هی بدریت جگه له ریگای یه‌ک‌ریبینه‌وه نه‌بیت، که‌واته د‌هبیت ودرگرتنی فرموده‌دکانی حمزه‌ریش هر ناو‌ها بیت، چونکه نه‌م‌ش جوړیکه له بریاردانی حوکم و هر‌وه‌کو گوا‌هی وده‌ایه).

شایانی با‌س‌یه که نیامی شافعی همدی مورسل‌ی جیا‌کر‌د‌وه‌ته‌وه، بۆ نه‌و‌ی که بیان کات به به‌لگه و له چه‌پاندنی نه‌حکامدا به‌کاریان به‌ینیت، نه‌وانه‌ش نه‌و مورسلانن که چه‌ن مر‌جیکیان تیدایه، که د‌هبیت به‌ه‌وی به‌ه‌یزو‌نیان و شایانی نه‌و‌ی که پشتیان پی به‌ست‌ریت.

له راستیدا نیامی نه‌و‌ی له (مجموع) ده‌کیدا ده‌ق‌یک‌ی له نیامی شافعی‌یه‌وه (خوایان لی رازی بیت) گټرا‌وه‌ته‌وه د‌ه‌ریاره‌ی نهم راو‌بو‌چو‌نه‌ی د‌ه‌ریاره‌ی همدیسی مورسل، شافعی ده‌فرمودیت: "به‌لگه د‌ینمه‌وه به همدیسه مورسل‌ه‌کانی تابعیه گ‌وره‌کان نه‌گهر له‌لایه‌کی تروه و نیساند‌یک‌ی دیک‌وه گ‌یه‌را‌بو‌و به پیغه‌م‌بر (درو‌دی خوی له‌سر بیت) یان که‌سینکی دیک‌ش به مورسل‌ی ه‌ینا‌بو‌ی، به‌لام به مر‌جیک که که‌سه‌کانی ناو سه‌نده‌که‌ی جیا‌واز بن له که‌سه‌کانی سه‌نده‌که‌ی دیکه، له‌و که‌سانه‌ش بن که جینگای متحانه بن و شایانی نه‌وه بن زانایان لی ودریگریت، چونکه لم ک‌ته‌دا مورسل‌ه‌که پشتگیری د‌ه‌ک‌ریت به مورسل‌ینکی تر و یه‌ک‌ری به‌ه‌یز ده‌کن، یان و‌ه‌ری د‌ه‌گرم له‌برنه‌و‌ی که نه‌و همدیسه مورسل‌ه‌کۆک و گو‌نجاو بوو له‌گ‌ل فرموده‌وه و را و بیرو‌بو‌چو‌نی همدی له سه‌حابه‌کاندا، یان و‌ه‌ری د‌ه‌گرم له‌برنه‌و‌ی که زاناکان به گو‌یر‌ی را و سر‌نجی نه‌و مورسل‌ه‌ ف‌ت‌وایان د‌اب‌و، با بشزانریت که من همدیسی مورسل‌ی که‌سانی دیکه - جگه له تابعیه گ‌وره‌کان - و‌ه‌رنا‌گرم، هر‌وه‌ها ده‌ه‌ینن

حر نیش ودرنه گرم مەگەر بە پشتگیری کردنی یەکتێک ئەو چوار مەرجە یاس کرا. لێرەشدا جیاوازی نییه لە نێوان مۆرسەلی سەعیدی کۆری مۆسەیب و مۆرسەلی کەسێکی تردا."

بەلام کۆمەڵێک لە نێمامەکانی تری وەکو ئەبوحنەیفە و رێواپەتێک لەهەریەک لە مائیک و ئەحمەدووە و زۆر لە شارەزاییانی فێقهی ئیسلامی باوەریان بە مۆرسەل ھەیە و بەلگەی پێ دەھێننەو؛ تەنانت ئیمامی غەزالی لە موستەسفادا ئەم رایە لە جەماھەرەو گێراوەتەو، بەلکو ھەندێ لە مایکیەکان لێرەدا زیادەڕووشیان کردووە و وتویانە: ھەدیی مۆرسەلی ئەو کەسێ کە متمانەدار و باوەرپێتکراو، چاکتر و بەھێزترە لەو ھەدیسە کە مەرفوعە و بەرزکراوەتەو بۆ لای پێنغەمبەر (درودی خۆی لەسەربیت). بەلگەشیان ئەوەیە کە گواپە ئەو کەسێ ناوی کەسێک لە داوی خۆیەو دێت؛ ئەوا دەتئیریت بۆ گەڕان و پشکنین دەرباری ھاڵ و کەسیتی ئەو کەس، بۆ ئەوێ کە بە دلی خۆت لیتی بکۆلتەو و دلتیا بیت؛ بەلام ئەو کەسێ کە ناوی کەسەکی پێش خۆی ناھێت و ئەگەر ئەویشدا کەسێکی ئاییندار و زانا و متمانەپێتکراو، ئەو مانای وایە کە بۆی سەلماندویت کە ھەدیسە کە راستە و جێگای گومان نییە، چونکە ئەو خۆی لە باتی تۆ ھەستاوە بە نەرکە و ھەموو لایەنتیکی پێوستی پشکنیوو و ئەوێ دەپێ بکرتێ کۆلتێ ئەوێ تیا دا کردووە.

ئەمە تا ئێرە یاس کرا، کرۆک و پوختە ئەوەبوو کە ھەریەک لە ئیمامی نیشو عەبدولبەر لە (تەمھید) دا و ئیمامی ئەوێ لە (المجموع) دا باسیان کردووە، بەلام ئەو داوی ئەم یاسە، خاوەنی (تەمھید) یاسێکی تر دەدرکێتیت؛ کە وات لێ بکات دوو ھەلویت وەرگیریت:

یەکە میان باوەرھێتان بە بەھێزی ئەو رایە کە دەلی ھەدیی مۆرسەل ناکرتیت بە بەلگە.

دووەمیشیان سەرورمانت لە ھەلویتێ ئەو کەسانێ کە مۆرسەل بە بەلگە دا دەدێت، کەچی لە کاتێکدا دەکەوێ ناکۆکییەو ئەو ھوکی یاسێک لە یاسەکاندا؛ رازی نابن کە بەرامبەرەکانیان، بەلگە بە ھەدیی مۆرسەل بەھێننەو، بەلکو داوا یەلگەیان بە ھەدیی (مەرفوع) و بەرز کراوە بۆ لای پێنغەمبەر (درودی خۆی لەسەر بیت) لێ دەکەن، نێمام لێرەدا دەفەرموێت:

"پاشان من بە وردی بیرم کردووەتەو لە کتێبەکانی ئەو کەسانووە کە وتووێژ دەکەن ئەو یاساندا کە تیاياندا ناکۆکن، لە کەسانی شەرەزان و پیاوانی ھەدیس، چ لەوانە ی خۆمان کە لەسەر رێبازی ئیمامی مالیک، چ لە کەسانی دیکەش، کەچی ئەم یاسیو یەکتێکیان رازی بیت لە بەرامبەرەکی کە بەلگە بەھێننەو لەسەر راکە، بە ھەدیی مۆرسەل، بە ھیچ جۆرێک ھەدیی سەندەپچراوی لێ وەرناگیریت و داوا یەلگە بە ھەدیسێک لێ دەکات کە بەپێ پچران گەپەنرابێتە پێنغەمبەر (درودی خۆی لەسەر بیت).

۲- حوکمی ته دلپسی شیوخ:

هرچه نده زانایان رایان وایه که خراپیی ئه م جوړه ته دلپسه که مټره له خراپیی ته دلپسی ئیسناد، به لام ئه میشیان هر به لاهو بیژراو و ناپه سنده، چونکه ئه میس ده بیټ به هوئی نه مانئ شه فافییه ته له ناسینه وهی شیخه که دا و دروستکردنی ته مومژ و دوکه لیک له بهرچاوی هه موو ئه و که سانه دا که بیانه ویت لیکولینه وه له خاوه نی حه دیسه که بکه نه وه، بو دلتیابوون له تاین و متانه و پای ره خنه گران به رامبه ری، له گه ل ئه مانه شدا ده بی بزانی ل له پله و نمره ی خراپی ئه م ته دلپسه ده گوریت به گویره ی گورانی مه به سستی ته دلپسکه ره که، چونکه هه ندی مه به ست هیه که له پشتیویه و ناپاکییه کی وه ها خوی شار دووه ته وه، که به هیچ جوړیک بواری چاوپووشی لی کردنی پینادریت. که له وانه یه گرنگترینی ئه و مه به ستانه ی که پال دهنیت به ته دلپسکه رانه وه بو هه ستان به کاره که یان، ئه مانه ی خواره وه بن:

- ۱- له وانه یه له بهرئوه ته مومژ له بهرده م ناسینه وهی شیخه که یدا بکات، چونکه که سیکی لاواز و بی متمانه یه و زانایانی شاره زای حه دیس فرموده ی لی وه رناگرن و باوه پریان پی نییه، له بهرئوه ناوه که ی ون ده کات تاوه کو هه سستی پی نه کن که ئه مه فلان که سه.
- ۲- یان له بهرئوه یه که شیخه که ی له م دواپیه دا مردبیت له بهرئوه چه ندان مندال و دهم رووت، حه دیسیان لی وه رگرتبیت که ئه م خوی له ئاستی ئه واندان نابینیت، له بهرئوه ناوی شیخه که ی نابات و ناشکرای ناکات.

دیاره ئه مه ش بویه وایه، چونکه هه میسه بهر بهر دکانی و ناوکی له نیتوان که سیکدای که باوه ری به مورسل هیه و که سیک دیکه دا که باوه ری پی نییه، جا نه گهر که سیک که خوی به به لگه ی دادن، بیکات به به لگه بهرامبه ر که سیک که به به لگه ی داننیت، ئه و بهرامبه ر که ی پی دلت نه مه ناخوا، به لگه یه کی دیکه بهینه، چونکه له راستیدا نه مه بنچینه ی ناوکییه که ی نیتوان من و تویه و نیسه به به لگه ی نازانین. نه گهر که سیکیش به لگه ی پی بهینه ته وه که خوی به به لگه ی نازانیت بهرامبه ر که سیک که ئه و که سه به به لگه ی ده زانیت، ئه و بهرامبه ر که ی پی دلت باشه تز چزن به لگه م بو دهینیته وه به ده قیک که خوت به به لگه ی نازانیت؟ پرؤ له و جوړه به لگانه م بو بهینه که به لای خوشته وه به لگه ن.

پروانه: (التمهید) ۱/۱، و (المستصفی) ۱/۱۶۹، و (المجموع شرح المهدب) ۱/۶۵.

۳- یان له بهر نه وه په که شیخه که ی ته مه نى له خوى که مټره و منډال تره، له بهر نه وه پټى شهرمه که خه لکى به وه بزائن که هم له ویش گوره تره و که چى قوتابى نه ویشه.

۴- یان له بهر نه وه په که زورى ربوایت لټوه دهکات و حه دیسی لى ده گټړپټه وه و پټى خوش نییه خیرا خیرا ناوه که ی دوپات بکاته وه، له بهر نه وه هر جاره ی به ناویک ناوی ده با، به لام و ابیت که په وانبیژى عه ره بیش پشتگیری له م دوپات نه کردنه وه په دهکات و دوباره کردنه وه ی یه ک قسه به جوان نازانیت مه گر بؤ مه به سستی (ته وکیدى له فزى).

۵- یان له بهر نه وه په که زیره کیى خه لکان تاقي بکاته وه و بزائى تا چ راده یه ک شاره زایان هه یه له زانستی (رجال الحديث) دا و چنده دهر باره ی ناو و نازناو و ولات و شار و گوند و پیشه کانیان، زانیاریان لایه.

۶- یان بؤ مه به سستی پیشاندان و درخستنى هونه رهنه دیى خویه تى له دهر برپندا، که گوايا ده توانیت چندان ناو داتاشیت بؤ تا که که سیکیش.

۷- یان له بهر نه وه په که خوى هه لکیشیت و خه لکان وا هه ست بکه ن که به پړزى مرقئیکى شاین په روه و دلسوزى قورشان و حه دیس و زانیاریه کانیانه، نه وه تا له و پټناوه دا چه ندین گشت و کوچى شاران و ولاتان نه انجام ده دا له پټناوى به خزمه ت گه یشتنى شیخه کانی حه دیسدا و وه رگرتنى فهرمووده کان راسته وخو له زارى خو یان، چونکه هم جوړه کوچانه له و سرده مانه دا به جیگای شانازى دانراوه.

۸- یان دینى سى چوار ناو له که سیک ده نى که خه لکى نه زانن نه مانه هه موویان هر بریتین له که سیک، تاوه کو وا خوى پیشان بدات که ماموستای زوره و به خزمه تى ژماره یه کی به رز له شیخه کان گه یشتووه، که دیاره هم خاله ش له کاتى خویدا به لایه نیک له لایه نه کانی شانازى کردن دانراوه.

۹- یان له بهر نه وه په که ناخوشى و دل ئیشانیک له نټوان هم و شیخه که یدا رووى دابیت و لیک تورابن و دابرابن، له بهر نه وه نه یه ویت ناوى به یتى.

١٠- بیان له‌به‌رئه‌وه‌ی که ته‌دلێسه‌که‌ر که‌سیکی هه‌سووده و نایه‌وێت شیخه‌که‌ی به‌ خه‌لکان بناسێنێت و ناوه‌که‌ی ته‌مومژاوی ده‌کات، تاوه‌کو نه‌زانی کێیه‌و نه‌چنه‌ خزمه‌تی و هه‌دیسی لێ وه‌رنه‌گرن^(١٤٨).

پاشان زانیان ده‌رباره‌ی حوکمی ئهم جووره ته‌دلێسه و وه‌رگرتنی هه‌دیس و وه‌رنه‌گرتنی له‌ خاوه‌نه‌که‌ی، هه‌ر توندوتیژن و نه‌رمی نانویتن و ده‌فه‌رموون.

ئه‌گه‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ناوی شیخه‌که‌ی شیواند و خه‌لکی به‌رامبه‌ری له‌ ناسینه‌وه‌ی سه‌رگه‌ردان و به‌رچاویلێ کرد، چونکه‌ خۆی دلتیایه‌ له‌وه‌ی که‌ شیخه‌که‌ی که‌سیکی درۆزن و بێ متمانه‌یه‌ و زانیان به‌ شایانی نازانن بۆ گێڕانه‌وه‌ی هه‌دیس، ئه‌وا له‌م کاته‌دا نابێت هه‌دیسه‌که‌ی لێ وه‌رگیریت، چونکه‌ هۆکاری ته‌دلێس کردنه‌که‌ ناپاکی و ده‌ستدریژی کردنه‌ بۆ سه‌ر بانه‌ماکانی ئایین و باوه‌پ.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموون هه‌ر نابێت لێی وه‌رگیریت له‌و کاته‌شدا که‌ خۆی شیخه‌که‌ی به‌ متمانه‌دار بزانیته‌، به‌لام خه‌لکانی تر به‌ کۆی ده‌نگ به‌ لاوازی ده‌زانی و متمانه‌ی پێ نابه‌خشن، چونکه‌ کێ ده‌لێت ئه‌وان گه‌لێ زانیاری به‌سوودی وایان له‌لانییه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌و شیخه‌، که‌ لاوازییه‌که‌ی ده‌سه‌لمێنێت و ئهم ئه‌و زانیارییه‌یه‌ نه‌بیستوه‌ و نایان زانیته‌؟

ده‌رباره‌ی مه‌به‌سته‌کانی تریش زانیان پێیان په‌سه‌ند نییه‌، هه‌موو به‌ هۆکاری چه‌واشه‌کردنی خه‌لکان و به‌رچاویلێ کردنیان ده‌زانی، له‌به‌رئه‌وه‌ ده‌بێت هه‌دیسه‌که‌ رابگیریت و کاری پێ نه‌کړیت، تاوه‌کو به‌ ته‌واوی لیکۆلینه‌وه‌ له‌ شیخه‌که‌ ده‌کړیت، که‌ ناوکه‌ی چه‌واشه‌ کراوه‌^(١٤٩).

^{١٤٨} بۆ ئهم مه‌به‌ستانه‌ش بڕوانه‌: (التقييد والايضاح) ١ / ٤٤٦، فتح المغيث للعراقي ل٩٤، تدریب الراوي ل١٨٨، جامع التحصيل ل١٠٤، موسوعة علوم الحديث ١ / ٤٥٠ و ١ / ٢٧٨.

^{١٤٩} تدریب الراوي ل١٨٧.

۲. جوکمی ته دلیسی ته سویه:

نهم جوړه ته دلیسه زړ به توندی دژایه تی کراوه له لایه ن زاناکانی ه دیسه وه، بگره شیخی عیراقی (خوای لی رازی بیّت) به خراپترینی ه موو جوړه کانی داده نیت و ده فرمویّت: نهم جوړه له خوبایی بوونیکي بی تامی تیادایه، نه ویش له وه دا که متمانه داره که ی یه کم، له وانه یه له وکسانه نه بیّت که ته دلیس ده که ن، له گه ل نه مه شدا ته دلیس که ر دانی ناوه به وه دا، که ه دیسه که ی له م متمانه داره بیستوه، که له ه مانکاتدا راستیش ده کات، که واته لیره دا هیچ که سیک گومانی ته دلیسی لی ناکات، هر که س چاوی به زنجیره ی س نه ده که ده که وی به هیچ جوړیک عه بییکي تیادا نابینیت، نه وش له بهر نهم سی لایه نه:

یه که میان: داننانی ته دلیس که به بیستنی ه دیسه که دا له زاری شیخه که ی.
دوه میان: نه و متمانه داره ی دوايه وه هیچ که سیک له ژیانیدا ته دلیسی لی نه بیستوه، له بهر نه وه که س بق نه و ناچیت که ته دلیس له نارادا بیّت.

سپه میشیان: که سانی ناو زنجیره که هر ه موویان متمانه دارن، نیت چوزانن که دواي متمانه داری یه که میان لاوژیک ه بووه و سهرنگوم کراوه، له بهر نه وه برپاری سه حیچی بق ه دیسه که ی ده رده که ن، نه مه ش کاریکي ترسناکه، له بهر نه وه شه که ده بیّت به هو ی له ناوچوونی متمانه ی ته دلیس که ره که^(۱۵۰).

ده گپ نه وه له شیخ نه بی سه عیدی عه لایه وه^(۱۵۱) که ده یه فرموو: ته دلیسی ته سویه له گه لیک لوه خراپیی تیادایه، بق نمونه:

۱- نهم ته دلیسه غه شکر دنه و داپوشینی راسته قینه ی ه دیسیکی لاوازه و له بهر نه وه سهر له خه لکی ده شتویتت و وا ده زانن سه حیچه، کاری پی ده که ن.

^{۱۵۰} فتح المغیث للعراقی، ۹۸، (الشدی الفیاح) ل ۷۵، (فتح المغیث للسغاوی) ۲۲۱/۱.

^{۱۵۱} ناری سه لآخودینی نه بو سه عیدی عه لایه، یه کیکه له پیشه وا گمورده کان و ماموستای شیخی عیراقیش بووه، له سانی (۶۹۴) له دایک بووه و له سانی (۷۶۱) کوچی دواي کردووه، پاش کوزه که ی عیراقی فرموی: حافیزی روزه لات و روزه ناوا به جینی هیشتین، پروانه: ذیل تذکره الحفاظ للدمشقی ۲۸/۵، وذیلیها للسیوطی ۲۳۸/۵.

۲- ئەم تەدلىسكەرە شتېك لە شېخەكە يەو دەگە يە نېت بە خەلكان كە لىتى
وەرەنە گرتووه، چونكە ئەو خەدىسەكەى لى بىستووه بەو مرقە لاوازه وە بەبى ئەو لاوازه
بۆى نەگىراوہ تەوہ، كەچى وا بە خەلكان رادەگە يە نېت كە شېخەكەى بەبى لاوازه كە بۆى
باس كردووه.

۳- ئەم تەدلىسكەرە كارىكى نابەجى لە رىوايەتى شېخەكەيدا ئەنجام داوہ، كە ئەو
فەرمانى پى ئەداوہ بىكات، لەوانە يە بەم كردەوہ يەى لەكەى تەدلىسكردنىش بنېت بە
شېخەكە يەوہ، كاتېك كە خەلكى خەدىسەكە لای كەسانى دىكە دەبىنن تەماشە دەكەن
كەسە لاوازه كەى تىادا يە، بەلام لەم رىوايە تەدا تىايدا نىيە، گومان دەبەن كە شېخەكەى لای
بردووه.

پاشان دەفەر مویت:

بە كورتى ئەم جۆرە ناشرىنترىن جۆرەكانى تەدلىسە و ترسناكترىن شىتېتى^(۱۵۲).

^{۱۵۲} (الشذی الفیاح) ۵۷ ل، و موسوعة علوم الحديث ۴۷۳/۱.

به‌شی سیّهم :
ریگاگانی هم‌ستگردن به تمدلیسگردن

زانایانی چه دیس خویان لی رازی بیت نه و نه دیان ده ستریزی و ناپاکی له دروزه کان و ته دلیسکه ران و دانه رانی چه دیسی دروستکراو و هه لبه ستراو به ده م پیغه مبه ره وه (دروودی خوی له سه ر بیت) بینوه، وایان لی هاتوه که سل له هه موو خویتراو و بینراویک و بیستراویک بکه نه وه، هه ر به وینه ی که سیکی مارانگاز که هه رکات هه موو خشه و تارماییه ک دای ده خورپیتی، هه ره کو له شوینیکی تریشدا ئاماژه مان پی کرد، وایان لی هاتبو له وریایی و هه ستیارییدا که گزیکه ران و فیلاوییه کان نه توانن هه لیان خه له تینن و له خشته یان به رن، هه رچه نده خۆده رخن به ته قوا و رۆژوو و نویژ و شه ونویژه وه، خوی ده کرد کاودامان کراسی قورنانی له به ردابوایه، نه وان هه رده بوو لیکۆلینه وه ی ته وای خویان هه ریکردایه، چ ده ربارهی ده قی فرموده که و چ ده ربارهی یه که یه که ی که سانی زنجیره یی سه نه ده که ی.

ده بینن جگ له وه هه موو لیکۆلینه وه یه ی که ده کرا به رامبه ر که سایه تی ریوایه تکه ره وه و نایین و ره وشت و هه موو نه و لایه نانه ی که له مه وپیش باس کرا، ده شیان کۆلییه وه له و وشه و ته عبیره ی که به کاری هتیاوه، که هه ندی ده بوو به نکاکار بژی و چه دیسه که یان لی وهرده گرت، به لام به به کارهتانی هه ندیکیش ده یان دایه وه به سه ری دا، تاوه کو سامانیکی زۆریان له و تیبینی و بۆچووانه له لا کۆبوویه وه که یارمه تی تویره ران و هه موو نه وانه ی که به دوی راستییدا ده گه رپن، ده دن و کارناسانیان بۆ ده کن، که بتوانن له به ر رۆشنایی نه و زانیاری و تیبینیانه دا پاک و پیس و راست و چه وت لیک جیابکه نه وه.

له راستییدا زانایانی چه دیس و دلسۆزانی نه م نایینه پیروزی ئیسلام، هه ولئیکی زۆریان داوه بۆ هه ست کردن به ته دلیس و ناسینه وه ی خاوه نه کانی، لیره دا چه ند ریباز و شیوازکیان دۆزیوه ته وه، که له وانه یه تویره ر به هویانه وه بیانناسیته وه، که به پیز د. عه بدوپه ر زاق خه لیفه باسی نه و ریبازانه ی کردوه^(۱۵۳) و مامۆستای ریزدار و تیکۆشه ریش عه بدولماجید نه لغوری له وه وه وه ری گرتوه^(۱۵۴)، خوی گه وره پاداشتیان بداته وه، وا

^{۱۵۳} نه و په رتوکهیدا به ناوی (ضوابط قبول عننه المدلس) ل ۸۱- ۸۲.

^{۱۵۴} نه و په رتوکهیدا به ناوی (موسوعة علوم الحديث) ب ۱ ل ۴۵۷.

منیش لیږده دا به پښتیاوای خوای گه وره ټاماڙه ده که م بۆ نه و ریڅاز و ټیښیاڼه، به سوډوه رگرتن له ته قه لا و فهرموده کانی نه وان و نه وهش که که سانی دیکه له و بواره دا باسیان کردوه، که له وانه یه گرنگترینی نه و ریڅازانه بۆ هه سترکردن به ته دلپس و ناسینه وهی خاوه نه کانی، نه مانهی خواره وه بن:

۱- داننای ته دلپسکه رځوی به وه دا که له هه دیسه که یدا ته دلپسی کردوه.

نه مهش وه کو نه وهی که ده یگړپښه وه له نه بی موغاویهی هوشه می کوپی به شیری قاسیمی سه له می، که به وه ستای ته دلپس کردن ناسرابوو، که رۆژیکیان کومه لیک له هاوړیکانی لیتی کوږونه وه و وتیان دهنګ مه کن نیستا داوای لی ده که ین که هه دیسمان بۆ بگړپښه وه، بېگومان نه ویش ته دلپسیان ټیدا ده کات و نیمهش بۆی ده سه لمینین که هه دیسه کانی ته دلپس کراون.

بۆ نه م مه به سته چوونه لای، نه ویش رۆژان بوو، هه سستی به مه به سته که ین کرد و ده سستی کرد به هه دیس گړپانه وه، هر هه دیسیکی ده گړپانه وه، ده یوت: (حدثنا حصین ومغیره عن ابراهیم) که نه م جوړه ته دلپسهش زانایان پتی ده لیتن (تدلپس العطف)، چونکه به هوای واوی عه تفه که وه مړوځ وا ده زانیت که هه ردوکیان هه دیسی بۆ وتووه، له به رنه وهی که زانایانی زانستی (نه حو)ی عه ره بی کوکن له سه ر نه وهی که معنای واوی عه تف کوکرده وهی دواي خویه تی له گه ل نه وهی پښیوه یدا له حوکه که یدا.

پاشان که هوشه می لی بووه وه له هه دیسه کانی، لیتی پرسین: نه مړو هیچ ته دلپسیکم بۆ کردن؟ وتیان: نه خیر، بزه یه کی کردو وتی: تا که یه ک پیتیشم له م هه دیسانه له موغیره نه بیستوه، ته نها مه به ستم نه وه بووه که بلیم: حوسه ین هه دیسی بۆ گړپانه وه و موغیره هیچ لی نه بیستوه، واته هه موو جاریک رسته ی (هیچ لی نه بیستوه) له دواي موغیره وه له نه ټدا بووه و به لام نه مدرکاندوه^(۱۵۵).

ډوکتور سوبحی سالح (خوای لی رازی بیټ) نه م ږوداوهی هوشه می داده نن به نمونه یه که له سه ر نه وهی که هه ندی له پښه وایانی هه دیس چیژیکي ده روونیان

^{۱۵۵} معرفة علوم الحديث ل ۱۰۵ و تدریب الراوي ل ۱۸۴.

وهرده گرت له تەدلیس کردندا، بەجۆرێک کە لە هەموو گالتهیهک شیرینتر بە لایانەوه،
 ئەوهو بوو زۆر بە چاونه ترساوییهوه بە خەلگە کە یان پادەبوارد، پاشان کە دەیانزانای ئەم
 جۆره گالتهانەش سنووریکی خۆی هەیه، پەشیمان دەبوونەوه و هەر خۆیان دانایان پێدا دەنا
 کە ئەوهی وتوویانە بیستومانە، نەمان بیستوه^(١٥٦).

٢- ئاگاداری پیاوانی هەدیس کە تەدلیسکەر بە هیچ جۆرێک هەدیزی لەو شیخە نەبیستوه
 کەوا دەگەیهێنێ لێی بیستوه.

نمونهی ئەمەش وەک ئەو هەدیسە کە ئیمامی تیرمیزی لە یەحیای کورپی موساوه^(١٥٧)،
 ئەویش لە موحەممەدی کورپی بەکرهوه^(١٥٨) ئەویش لە ئیبنو جورەیحەوه، ئەویش لە عیمرائی
 کورپی ئەبی ئەنەسهوه^(١٥٩)، ئەویش لە مالیکی کورپی ئەوسى کورپی هەدەسانەوه^(١٦٠)، ئەویش لە
 ئەبی زەبیری غەفارییهوه^(١٦١)، ئەویش لە پێغەمبەرەوه (دروودی خۆی لەسەر بیئت) کە
 فەرموویهتی: (خوشریش زەکاتی خۆی هەیه، گەنمیش زەکاتی خۆی هەیه)^(*).

^{١٥٦} علوم الحديث، ل ١٧٤.

^{١٥٧} یەحیای کورپی موسای بەلخی سەختیانی، کەتبی متمانەدارە، بوخاری و ئەبو داود و نەسانی و تیرمیزی
 ریوایەتیان ئێوه کردوه، لە سائی (٢٤٠ك) کۆچی دوایی کردوه، بڕوانە: (تهذيب الكمال) ٢٠/٢٣٩، (الكشاف)

٢٥٦/٣ (٦٣٣٨).

^{١٥٨} موحەممەدی کورپی بەکرى کورپی عوسمانی نەزدییه، متمانەدارە و ئە سائی (٢٠٣ك) کۆچی دوایی کردوه،
 بڕوانە: (تهذيب التهذيب) ترجمه (٥٩٦٨)، (الكشاف) ١٢/٣ (٤٧٩٦).

^{١٥٩} عیمرائی کورپی ئەبی ئەنەس قورەیشی عامری، متمانەدارە و لە سائی (١١٧ك) کۆچی دوایی کردوه، بڕوانە:
 (المخرج والتعديل) ٦/١٦٢٨، (لسان المیزان) ٣/٢٤٣.

^{١٦٠} مالیکی کورپی ئەوسى کورپی هەدەسانی کورپی حازى کورپی عەوف نەبو سەعیدی حیجازی. زانایان کۆک نین
 لەسەر ئەوهی سەحابییه یان نا، لە سائی (٩٢) یان (٥٢) ئە تەمەنی (٩٤) سائیدا کۆچی دوایی کردوه، بڕوانە:
 (الاستیعاب) ٦٤٣، (سير اعلام النبلاء) ٤/١٧١.

^{١٦١} ناوی جوندویی کورپی جەنادەب، ئەبو زەبیری غەفاری، یەکتیکە ئە هاورێ گەرەکانی هەزردت (دروودی خۆی
 لەسەر بیئت) ئە سائی (٣٢ك) ئە رەبزه کۆچی دوایی کردوه، بڕوانە: (الاستیعاب) ل ١٥٢.

* ئەم هەدیسە لە موسەئیفی ئیبنو ئەبی شەیبە ٣/٣١٣، تهذيب الكمال ١٨/٣٣٨، ٣/٣٣٣، (سير اعلام
 النبلاء) ٢/٦٦.

پاشان تیرمیزی فرموویه تی: له موحه ممه دی کوپی ئیسماعیلی بوخاریم بیست که
 فرمووی: ئیبنو جوره یح هیچ بیستنیکی له عیمرانه وه نییه و هیچی لی نه بیستوه^(۱۶۲).
 که واته ئاگاداری و شایه تی که سانی وه کو ئه ئیعامانه ی حه دیس نه وه ده گه یه نیت که
 ئیبنو جوره یح ته دلوسی تیادا کردوه و که سیکی له نیوان خۆی و عیمراندا کوژاندوه ته وه.
 له راستییدا منیش له (تهذیب التهذیب) دا ژياننامه ی ئیبنو جوره یحم خوینده وه پوانیم
 که شیخی ئیبنو حه جهر شه ستوشه ش که سی له شیخه کانی ناویردوه، که چی عیمرانی
 تیادا نییه، پاشان ئه ویش هه مان فرمووده که ی تیرمیزی له بوخارییه وه گتپاوه ته وه^(۱۶۳).
 نمونه یه کی تریش هه ره م جوړه ئاگادارییه ی له پیاوانی حه دیس ده ری ده برن که فلان
 که س له فلانی بیستوه، وه کو ئه وه ی که پرسیار له ئه بی حاته می رازی کرا که ئایا
 سه فوانی کوپی سولهیمی مه ده نی^(۱۶۴) نه نه سی کوپی مالیکی بینیه؟ فرمووی:
 نه خیر^(۱۶۵).

۳- یان به وه دا ده زانیت که ته دلوس کراوه که هه مان حه دیس به سه نه دیکی تر له لایه ن
 که سیکی دیکه وه گتپراوه ته وه و تیایدا دانراوه به ناوی که سه لابراره که ی ته دلوسکه و
 شیخه که یدا.

دیاره ئه مه به لگه یه کی به هتیه له سه ره نه وه ی که هه ره سه نه دیکی تری ئه م حه دیسه، نه و
 که سه له نیوانی که سه گومان لیکراوه که و شیخه که یدا نه بیت، مه عنای وایه که نه و سه نه ده
 ته دلوسی تیادا کراوه.

^{۱۶۲} العلل الكبير ۱/ ۱۰۰، تهذیب الکمال ۳۳۸/ ۱۸.

^{۱۶۳} پروانه (تهذیب التهذیب) ۲۴۸/ ۴.

^{۱۶۴} سه فوانی کوپی سولهیمی مه ده نی زوهری پیشه و و خاوه نی ته قوا، و تراوه که چل سال ته نیشتی ئه سه ره زوی
 دانه وه، له سالی (۶۰) نه دایک بووه و له سالی (۱۳۲ک) کوچی دواپی کردوه، پروانه: (تهذیب الکمال) ۱۰۹/ ۹،
 (انکشاف) ۳۱/ ۲ (۲۴۱۸).

^{۱۶۵} تهذیب التهذیب ۲۴۵/ ۳.

عه نی کوپی زید کوپی جه ده عان نه (۱۳۱ک) کوچی دواپی کردوه، پروانه: انکشاف ۲۷۸/ ۲.

نمونه‌ی ئەم چۆره ته‌دلیسه‌ش وه‌کو نه‌وه‌ی که نی‌مامی نه‌سانی له‌ ری‌گه‌ی مو‌حه‌مه‌دی کور‌ی نی‌سماعیله‌وه^(١٦٦) ده‌ی‌گێ‌پێ‌ته‌وه له‌ عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی ئە‌بی به‌کره‌وه^(١٦٧)، له‌ سه‌عیدی کور‌ی ئە‌بی عور‌وبه‌وه له‌ عه‌لی کور‌ی زه‌یده‌وه^(١٦٨)، له‌ سه‌عیدی کور‌ی موسه‌یبه‌وه^(١٦٩)، له‌ نی‌ینو عه‌باسه‌وه^(١٧٠)، که نی‌مامی عه‌لی با‌سی که‌که‌ی هه‌مه‌ی بۆ پێ‌غه‌مبه‌ر (دروودی خ‌وای له‌سه‌ر بی‌ت) کرد، بۆ ئە‌و مه‌به‌سته‌ش که گ‌وايه ئە‌گه‌ر پێ‌غه‌مبه‌ر بی‌خ‌وازی‌ت بۆ خ‌وی و له‌مباره‌وه هه‌ندێ با‌سی جوانی و شه‌نگ و شو‌خی که‌که‌شی بۆ کرد، پێ‌غه‌مبه‌ریش (دروودی خ‌وای له‌سه‌ر بی‌ت) فه‌رموی: ئا‌خر ئە‌و که‌چه‌ برا‌زای شیریمه‌، چون‌که من و هه‌مه‌ شیر‌ی ئا‌فره‌تیک‌مان خ‌واردوه‌ و هه‌ر چه‌نده مام و برا‌زاین، به‌لام له‌م ری‌گه‌یه‌وه بو‌ویشین به‌ برا، پاشان پێ‌غه‌مبه‌ر (دروودی خ‌وای له‌سه‌ر بی‌ت) فه‌رموی: "ئە‌ی گ‌وايا تۆ نه‌تزانیه‌ که خ‌وای گه‌وره هه‌رامی کردوه به‌ ه‌ۆی شیر‌خ‌واردنه‌وه، هه‌موو ئە‌و شتانه‌ی که هه‌رامی کردوه به‌ ه‌ۆی ره‌گه‌ز و خ‌زمایه‌تی و نه‌سه‌به‌وه"؟

پاشان نه‌سانی ده‌فه‌رمو‌یت: سه‌عیدی کور‌ی عور‌وبه له‌ عه‌لی کور‌ی زه‌یدی نه‌بیستوه‌، پاشان سه‌نه‌دیک‌ی تری هه‌ر ئە‌م هه‌دیسه‌ی با‌سکردوه‌ که دا‌نراوه له‌ ئی‌وانیا‌ندا به‌ که‌سیکی تر‌دا و فه‌رمو‌یه‌تی: بی‌ستو‌مانه له‌ قوته‌یبه‌ی کور‌ی سه‌عیده‌وه^(١٧١) ئه‌ویش

^{١٦٦} مه‌به‌ستی نی‌مامی بو‌خاریه‌.

^{١٦٧} عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی ئە‌بی به‌کر کور‌ی مو‌حه‌مه‌دی نه‌ناری مه‌ده‌نی، خ‌اودنی متمان‌یه‌، له‌ (١٣٢ک) کۆچی د‌وایی کرد‌وه، ب‌روانه: سیر ا‌علام النبلاء ٣١٤/٥.

^{١٦٨} عه‌لی کور‌ی زه‌ید کور‌ی جه‌دعان: له‌ (١٣١ک) کۆچی د‌وایی کرد‌وه، ب‌روانه: الکاشف ٢٧٨/٢.

^{١٦٩} سه‌عیدی کور‌ی موسه‌یبه‌ی کور‌ی هه‌سه‌نی مه‌خ‌زومی، گه‌وره‌ی تاب‌یعیه‌کان، له‌ سانی (٩٤ک) کۆچی د‌وایی کرد‌وه، ب‌روانه (ته‌ذیب الکمال) ٢٩٧/٧، (الکاشف) ٣٢٦/١.

^{١٧٠} عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی عه‌باس ئام‌وزای پێ‌غه‌مبه‌ر و ته‌رجه‌مانی قور‌نان، له‌ سانی (٦٨ک) کۆچی د‌وایی کرد‌وه، مو‌حه‌مه‌د هه‌نیفه‌ نو‌ویژی نه‌سه‌ر کرد و فه‌رموی: نه‌مرۆ که‌شتی‌وانی ئە‌م ئومه‌ته‌ پ‌ژیی، ب‌روانه: (الاستیعاب) ٤٦٥ل.

^{١٧١} قوته‌یبه‌ی کور‌ی سه‌عیدی کور‌ی جه‌مکی کور‌ی ته‌ریف، نه‌بو ره‌جانی به‌ئ‌خی، له‌ سانی (٢٤٠ک) له‌ ته‌مه‌نی (٩٢) سانی‌دا مر‌د‌وه، ب‌روانه: (ته‌ذیب الکمال) ٢٣٦/١٥، (الکاشف) ٣٨٣/٢ (٤٦٠٦).

بیستوویه‌تی له غوندوره‌وه^(١٧٢) ئه‌ویش بیستوویه‌تی له سه‌عیده‌وه، ئه‌ویش بیستوویه‌تی له پیاویکه‌وه، ئه‌ویش بیستوویه‌تی له عه‌لی کورپی زه‌یده‌وه، ئه‌ویش بیستوویه‌تی له سه‌عیدی کورپی موسه‌بییه‌وه، ئه‌ویش بیستوویه‌تی له ئیبنو عه‌باسه‌وه که ده‌رباره‌ی که‌چه‌کی هه‌مزه به پێغه‌مبه‌ر (دروودی خوای له‌سه‌ر بیټ) ی وت، هه‌دیسه باسکراوه‌که‌ی گێژاپه‌وه.

که لێره‌دا به‌ ئاشکرا له سه‌نه‌ده‌که‌ی دووه‌مه‌وه ده‌رده‌که‌وێت که سه‌عیدی کورپی ئه‌بی عوروبه له سه‌نه‌ده‌که‌ی یه‌که‌مه‌دا هه‌دیسه‌که‌ی ته‌دلیس کردووه له پیاویکه‌وه^(١٧٣).

٤- یان به‌وه‌دا هه‌ست به ته‌دلیسه‌که ده‌کرێت که ئه‌و هه‌دیسه‌ی که ئه‌و ته‌دلیسه‌که‌ره گێژاپه‌تییه‌وه، هه‌موو زانایان کۆکن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که به‌س له تاکه ریگایه‌که‌وه بیستراوه، ئه‌و تاکه ریگایه‌ش ریگای که‌سیکه له لاواز و متمانه پێ نه‌کراوه‌کان، که‌چی که‌سیک دیت و ته‌دلیسی تیا‌دا ده‌کات و ئه‌و که‌سه لاوازه لاده‌بات و سه‌رنگومی ده‌کات.

نمونه‌ی ئه‌مه‌ش وه‌کو ئه‌وه که ئه‌بولفه‌زل عه‌بباسی کورپی موحه‌مه‌دی دووری^(١٧٤) ده‌یگێژێته‌وه له یه‌حیای کورپی موعینه‌وه^(١٧٥)، له موعته‌مه‌ره‌وه^(١٧٦) له زوه‌یره‌وه - که شیخیکه له هۆزی سه‌لول - ئه‌ویش له یونسه‌وه^(١٧٧)، ئه‌ویش له هه‌سه‌نه‌وه^(١٧٨) که

^{١٧٢} موحه‌مه‌دی کورپی جه‌غفه‌ره، پروهانه: سیر اعلام النبلاء ٩/ ٩٨.

^{١٧٣} السنن الکبری ٣/ ٢٩٩.

^{١٧٤} عه‌باسی کورپی موحه‌مه‌دی کورپی حاته‌می کورپی واقیدی دوری به‌غدادی، حافیز و متمانه‌داره، له (٢٧١ك) کۆچی دوا‌یی کردووه، پروهانه (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٩/ ٤٧٦، (سیر اعلام النبلاء) ١٢/ ٥٢٢.

^{١٧٥} یه‌حیای کورپی موعینه‌وه که‌ری به‌غدادی، به‌هره‌مه‌ند و رێزداره، له سائی (٢٣٣ك) له ریگای هه‌ج کۆچی دوا‌یی کردووه و له‌سه‌ر ئه‌و تاته شۆزه‌که‌ی که پێغه‌مبه‌ری له‌سه‌ر شۆزرا‌بوو، شۆزیان، پروهانه (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٢٠/ ٢١٨، (الکاشف) ١/ ٢٥٥.

^{١٧٦} موعته‌مه‌ری کورپی سوله‌یمانی کورپی ته‌رخانی ته‌میمی، که‌سیکی پیشه‌وا‌یه، هه‌م له زانستدا و هه‌م له خوا‌به‌رستیدا، له سائی (١٨٧ك) مردووه، پروهانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ١٨/ ٢٤٢، (سیر اعلام النبلاء) ٨/ ٢٧٧.

^{١٧٧} مه‌به‌ستی یونسو کورپی عوبه‌یده، یه‌کێکه له رێزداره‌کانی به‌سه‌ره، له سائی (١٣٩ك) کۆچی دوا‌یی کردووه، پروهانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٢/ ٥٤٢، (الکاشف) ٣/ ٩٠ (٦٥٥٩).

^{١٧٨} ئه‌مه‌یش هه‌سه‌نی کورپی ئه‌بی هه‌سه‌نی به‌سه‌ریه، یه‌کێکه له سه‌رۆکه‌کانی زانستی و خوا‌به‌رستی، له سائی (١١٠ك) کۆچی دوا‌یی کردووه، پروهانه: (ته‌ه‌ذیب ال‌ته‌ه‌ذیب) ته‌رجه‌مه‌ی (١٢٨٣)، (الکاشف) ١/ ١٧٥ (١٠٢٩).

فهرمووی: (يجزى من الصوم السلام) یه حیا ده فهرمویت: ئه م شیخه سه لولیه که سیکی بوده له یه هیچی تیا به سته نییه، که چی ده بینین له لایه کی تره وه هوشه یم هاتوه، ته دلایسی تیا کردوه و ئه و شیخه سه لولیه ی لابر دووه و راسته وخۆ له یونوسه وه هه دیسه که ی گێراوه ته وه، یه حیا ده فهرمویت: هه ر به هه مان شیوه هه دیسه که ی هوشه یمیش هیچی تیا به سته نییه، چونکه وه نه بی له که سیکی متمانه پێکراوه وه ی گێرابیته وه، ئه میش هه ر له ریگای ئه و شیخه سه لولیه لاوازه وه هاتوه که ناوی زوهه یره، ئه ویش له یونوسه وه، ئه م زوهه یره ش هه ریه که له ئیبنو عوده ی جورجانی^(۱۷۹) و ئیمامی عوقه یلی^(۱۸۰) و ئیمامی نه سائی^(۱۸۱) به لاوازیان داناوه.

هه روه ها ئیبنو حیبانیش پشتگیری ئه و زانایانه ده کات له بۆچوونیاندا بۆ لاوازی ئه و زوهه یره، که ده رباره ی ده فهرمویت: که سیك بووه له وانه ی که له گێرانه وه ی هه دیسه دا هه لای ده کرد، که واته به س له و هه دیسه نه یدا باوه ری پێ ده کریت که له ریگای که سانی تریشه وه هاتبیت و له گه ل ریوایه ته که ی ئه مدا جیاوازی نه بیت، به لام هه ر هه دیسیك که به س له ریگای ئه مه وه هاتبیت، ئه و جیگای گومانه و لیتی وه رناگیریت^(۱۸۲). ئه وه بوو که یه حیا فهرمووی: ئه م هه دیسه به س له ریگای ئه مه وه هاتوه.

جا لێره دا مروف به زه یی به م هوشه یمه هه ناسه سارده دا دیته وه، که هه رچه نده هه ولای دا له ته زویره که یدا، زانایان هیجیان بۆ نه هیشته وه جگه له ماندوبوون و سه رنیشان، و ا باش بوو ئه و هه ژاره ئه وه نده به ساویلکانه نه یروانیایه ته ئه م باس و خواسه، ئه مانه نوکته و پێکه نین نین، ئه مانه ئایین و باوه ر و به هه شت و دۆزه خن، هه رله به رته وه شه که ئامیره کانی پشکنین له خالی پشکنینی زانایاندا ئه وه نده به هیز و هه ستیاره هه رگیزاوه هه رگیز قوشیش لیتی ده رناچیت.

^{۱۷۹} الکامل ۲۲۳/۳.

^{۱۸۰} الضعفاء ل ۳۲.

^{۱۸۱} الضعفاء والمتروکین ل ۴۳.

^{۱۸۲} المحروجن، ۱/ ۳۱۲.

۵- یان به و هدا ده زانریت که ته دلیسکراوه که دین پرسیار له و که سه ده که ن که
 حه دیسه که ی گپراوه ته وه، ئایا تو ئه م حه دیسه ته له م که سه بیستوه که ناوت بر دوه له
 به رده می خوتدا؟ ئه ویش وه لām به نه خیر ده داته وه، جا که یفی خۆیه تی دانش به که سی
 تر دا بنیت له نۆوانیانا یان نا^(۱۸۳).

نمونه ی ئه مه ش وه کو ئه وه ی که سوله یمانی کوپی داو ده ته یالیسی^(۱۸۴) ده یگپرت ته وه
 له شوعبه وه، له عه مر ی کوپی دیناره وه، له جابیره وه^(۱۸۵) که فه رمویه تی: (ئیمه - گرۆهی
 مسولمانان - له سه رده می پیغه مبه ردا و له کاتیکدا که قورئان داده به زی بۆ خزمه تی،
 عه زل^(۱۸۶) مان ده کرد).

جا لیره دا شوعبه پرسیری له عه مر کرد ئایا تو خۆت ئه م حه دیسه ته له جابیر
 بیستوه؟ عه مریش له وه لāmدا فه رموی: نه خیر، که واته عه مر حه دیسه که ی ته دلیس
 کردوه^(۱۸۷).

شایانی باسیشه که ئه م حه دیسه سه حیحه و هه ردوو شیخی گه وه بوخاری و موسلیم
 ریوایه تیان کردوه بۆ ته دلیس و بۆ که موکوپی، به لām ریوایه ته که ی که ته دلیسی تیا دایه
 به س له لای ئیمامی ئه حمه د و نه سانییه وه هاتوه، به م سه نه ده ی که لیره دا باس کرا که
 له کاتیکدا ریوایه ته که ی بوخاری و موسلیم له ریگای سوفیانی کوپی عویه نه وه له
 عه مر وه هاتوه، به توکمه یی سه نه ده که ی و بۆ ته دلیس.

^{۱۸۳} موسوعة علوم الحديث، ۱/ ۴۶۰.

^{۱۸۴} سوله یمانی کوپی داودی جارودی ته یالیسییه، نه یفه رموو: (۳۰ هه زار حه دیس) له شوئیکدا ده هینمه وه
 به بۆ شانازی، له سائی (۲۰۴ ک) کوچی دوا ی کردوه، بڕوانه: الکاشف ۱/ ۳۴۵ (۲۱۰۰)، سیر أعلام النبلاء
 ۳۷۸/۹.

^{۱۸۵} جابیری کوپی عه بدوللا به کینکه له هاروپیکانی پیغه مبه ر (دروودی خوی له سه ر بیت) له سائی (۷۷ ک) نه
 ته مه نی (۹۴) سألیدا کوچی دوا ی کردوه، بڕوانه: (الاستیعاب) ل ۱۴۰.

^{۱۸۶} واته کاتی چروته لای خیزانه کانیان تووه که یان ده رسته ده رودی ره می ئافره ته که، که دیارده ئه م کاره یان بۆ
 ریگه گرتن له مندال برون ته نجام ده دا.

^{۱۸۷} موسوعة علوم الحديث، ۱/ ۴۶۰.

ده‌بینین له بوخاری دوو جار ئهم حه‌دیسە‌ی دابه‌زاندووه که له‌هه‌ردوو جاره‌که‌شدا ناوی عه‌تای^(١٨٨) خستۆته‌ نێوان عه‌مر و جابیره‌وه، له‌ جاریکیاندا ده‌فه‌رمویتی: (عه‌مر و تی: عه‌تا بۆی گێڕامه‌وه که بیستوویتی له‌ جابیر) واته‌ به‌ گێڕانه‌وه‌و بیستن و له‌ جاره‌که‌ی تریشدا ده‌فه‌رمویتی: (له‌ عه‌مره‌وه‌ له‌ عه‌تاوه‌ له‌ جابیره‌وه) واته‌ به‌و رێبازه‌ی که پێی ده‌وتریت عه‌نه‌ه^(١٨٩).

که‌واته‌ ئێسناده‌که‌ له‌م حه‌دیسە‌دا بۆ عه‌مری کوپی دینار بوو به‌ (ئێسنادی نازل) له‌به‌رئه‌وه‌ی که (عه‌تا) تاییدا که‌وته‌ نێوان ئهم و جابیره‌وه‌ و به‌مه‌ش رینگاکه‌ دوورکه‌وته‌وه‌. هه‌ریۆیه‌ش وا ده‌لێین، چونکه‌ عه‌مری کوپی دینار ژماره‌یه‌کی نۆر له‌ حه‌دیسە‌ی له‌ ده‌می جابیر خۆی وه‌رگرتووه‌، که‌واته‌ ده‌ریاره‌ی ئه‌و حه‌دیسانه‌، رینگاکه‌ کورت تهره‌و هه‌ریۆیه‌ش ئێسناده‌کانی ئه‌وان ئێسنادی عالین^(١٩٠).

^{١٨٨} مه‌به‌ستی عه‌تای کوپی نه‌بی ره‌باحه‌ نه‌بو موجه‌ممدی قوهریشی، یه‌کێکه‌ له‌ پێشه‌واکان، له‌ سالی (١١٥ه‌ک) کۆچی دوا‌یی کردووه‌، پروه‌نه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٤٤/١٣. (سیر أعلام النبلاء) ٧٨/٥.

^{١٨٩} پروه‌نه: (فتح الباری) ٦٢٠٨/١، هه‌ردوو حه‌دیسە‌ی (٥٢٠٨) (٥٢٠٩).

^{١٩٠} ئێسنادی عالی هه‌ول‌دانه‌ بۆ نزیك که‌وته‌وه‌ له‌ هه‌زرته‌وه‌ (دروودی خۆای له‌سه‌ر بیته‌)، یان له‌ یه‌کێک له‌ پێشه‌واکانی حه‌دیسە‌وه‌، چونکه‌ مه‌به‌ست له‌ ئێسنادی عالی ئه‌و حه‌دیسە‌یه‌ که ژماردی که‌سه‌کانی ناو زغیره‌ی سه‌نده‌که‌ی له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا که‌ له‌ یه‌کتریان وه‌رگرتووه‌، که‌مه‌تره‌ له‌ ژماردی سه‌نده‌یکێ تر که‌ هه‌ر هه‌مه‌مان حه‌دیسە‌ی پێ‌ریوایه‌ت کراوه‌، به‌لام به‌ ژماره‌یه‌کی زیاتر له‌ که‌سانی سه‌نده‌که‌ی یه‌که‌م.

که‌واته‌ نه‌گه‌ر حه‌دیته‌ک به‌ دوو سه‌نده‌ی جیاوا‌ز بگێڕێته‌وه‌ و که‌سانی ناو هه‌ردوو سه‌نده‌که‌ش له‌ یه‌کتریان بیستووه‌، به‌لام یه‌کێکیان شه‌ش که‌مه‌ و نه‌ویتریان حه‌وته‌، ئه‌وا سه‌نده‌ی شه‌ش که‌سه‌که‌ به‌ (عالی) داده‌نریت و حه‌وت که‌سه‌که‌ش به‌ (نازل)، تا ژماره‌که‌ که‌مه‌تر بیته‌ (عالی) بوونی سه‌نده‌که‌ به‌هێزتر و به‌نرخ‌تر ددکات.

ئه‌وه‌ی شایانی باسه‌ ئه‌وه‌یه‌ که پێشه‌واکانی حه‌دیس هه‌میشه‌ شه‌یدای سه‌نده‌ی عالی بوون، له‌ پێناویدا و‌لاته‌ و و‌لات گه‌راون، چونکه‌ تاوه‌کو ژماره‌ی که‌سه‌کان له‌ سه‌نده‌دا که‌مه‌تر بیته‌ ئه‌وا نه‌گه‌ری راستیی حه‌دیسە‌که‌ زیاتر ده‌بیته‌، له‌به‌رئه‌وه‌ی که‌ هه‌ریه‌کێک له‌ که‌سه‌کانی له‌وانه‌یه‌ بیته‌ به‌ هۆی دروست بوونی هه‌له‌یه‌ک له‌ حه‌دیسە‌که‌دا، جا به‌ده‌ستی نه‌قه‌ست بیته‌، یان له‌به‌ر هه‌له‌کردن، که‌واته‌ تا ژماره‌ی که‌سه‌کان که‌مه‌تر بیته‌ نه‌گه‌ری هه‌له‌ و که‌موکووری که‌مه‌تره‌.

ئێسنادی عائیش له‌سه‌ر پێنج جو‌ر دیت، له‌ هه‌موویان چاک‌تر نه‌وه‌یانه‌ که‌ له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ (دروودی خۆای له‌سه‌ر بیته‌) نزیك بیته‌.

به جوانی ده زانم که لیتره‌دا ناماژه بق خالئیکی دیکه‌ش بکه‌م، نه‌ویش نه‌ویه که بۆچی شوعبه پرسپاری له‌ه‌مر کرد، ئایا تو خۆت ه‌دیس‌ه‌که‌ت له‌ جابر بیستوه؟ که دیاره بۆیه نه‌و پرسپاره‌ی لی کرد، چونکه وه‌کو وت‌مان، ه‌مر بینین و بیستنی له‌ جابر زۆر بووه، که دیاره شوعبه‌ش وه‌کو پیشه‌وایه‌کی گه‌وره و ده‌ریایه‌کی بی که‌ناری زانیاری ه‌دیس، نه‌مه‌ی ده‌زانی، چونکه نه‌گه‌ر ه‌مر بیستنی له‌ جابر نه‌بوایه، نه‌وا ه‌رگیز شوعبه نه‌م پرسپاره‌ی ئاراسته نه‌ده‌کرد، چونکه پتویستی پتی نه‌ده‌بوو و به‌بی پرسپار کردن ده‌یزانی که ته‌دلیس کراوه.

۶- یان به‌وه‌دا ده‌زانیت که ته‌دلیس کراوه، پرسپار له‌ که‌سه‌که ده‌کریت، که ئایا تو خۆت نه‌م ه‌دیس‌ه‌ت له‌و شیخه بیستوه که له‌ به‌رده‌متدا ناوت ه‌یتاوه؟ نه‌ویش له‌ وه‌لامدا ناوی که‌سێک له‌ نیتوانیاندا ده‌ه‌یتیت و دان ده‌نیت به‌ ته‌دلیسه‌که‌دا.

نمونه‌ی نه‌مه‌ش وه‌کو نه‌وه‌ی که له‌ ته‌دلیسی ئیسنادا باس‌مان کرد، که سوفیانی کورپی عویه‌ینه ه‌دیس ده‌گتیراپه‌وه و ده‌یفه‌رموو: زه‌هری ده‌فه‌رمویت: پتیا‌ن وت زه‌هری خۆی ه‌دیس‌ه‌که‌ی بق گتیراپه‌وه؟ بیده‌نگ بوو، پاشان فه‌رموو: زه‌هری ده‌فه‌رمویت، لیتیا‌ن پرسپیه‌وه خۆت له‌ زه‌هریت بیستوه؟ نه‌ویش فه‌رموو: نه‌خیر، خۆم له‌ زه‌هریم نه‌بیستوه و له‌وه‌یشم نه‌بیستوه که له‌ زه‌هری بیستوه، به‌لکو عه‌بدوره‌زاق بۆی گتیراوه‌ته‌وه و نه‌ویش له‌ موعه‌مه‌روه و نه‌ویش له‌ زه‌هری بیستوه^(۱۹۱).

ئیمامی ئیبنو عه‌بدولبه‌ر ده‌فه‌رمویت، سوفیانی کورپی عویه‌ینه ته‌دلیسی ده‌رکرد و نه‌یوت: (عن الزه‌ری)، کاتیک لیتیا‌ن ده‌پرسی: کتیی تر له‌ نیتوان تو و زه‌هریدا؟ نه‌ویش له‌وه‌لامدا نه‌یوت: باشه ئیوه به‌ زه‌هری قه‌ناعه‌ت ناکه‌ن و دلتان ئاو ناخواته‌وه؟ نه‌وانیش ده‌یانوت: به‌لئ ده‌یکه‌ین، به‌لام ه‌زه‌که‌ین بزانی کتیی له‌وی بیستوه، ه‌ر کۆلیان لی

ده‌گتیرنه‌وه که له‌ کاتی سه‌رده‌م‌رگیدا له‌ یه‌جیای کورپی موعین-یان پرسی: ه‌زه‌ له‌ چی ده‌که‌ی؟ نه‌ویش فه‌رموو: (مالئیکی خالئ و ئیسنادئیکی عالی)، به‌نده، نووسه‌ری نه‌م دیرانه توژیته‌وه‌یه‌کی له‌ ئیسنادی عالی و نازل دا به‌ زمانی عه‌ره‌بی نووسیوه. پروانه: (التقیید والایضاح) ۷۶۲/۱، و (علوم الحدیث) ۲۳۶، و (موسوعة علوم الحدیث) ۲۵۳/۱.

^{۱۹۱} التقیید والایضاح ۴۵۰/۱، فتح الباقي ۱۶۵.

نه‌دا، ئه‌ویش لێیان په‌ست ده‌بوو به‌ دو‌عا‌کردنێکی شه‌ره‌وه‌ ئه‌یوت: مه‌عمر، خوا پیت و فه‌رتان نه‌دات^(١٩٣).

٧- یان به‌وه‌دا ده‌زانرێت که ته‌دلیس کراوه‌ که شێخی ئه‌و که‌سه‌ی ته‌دلیسه‌که‌ی کردووه‌ دان ئه‌نێت به‌وه‌دا که ئه‌و که‌سه‌ هه‌دیسه‌که‌ی له‌و بیستووه‌ و پاشان ته‌دلیسی تیا‌دا کردووه‌ و ناوی ئه‌وی له‌ زنجیره‌ی سه‌نه‌ده‌که‌دا سه‌ریوه‌ته‌وه‌.

نمونه‌ی ئه‌مه‌ش وه‌کو ئه‌وه‌ی که خه‌تیبی به‌غدادی له‌ عه‌بدوللای کورێ موباره‌که‌وه^(١٩٣) ده‌یگێرێته‌وه‌ که فه‌رمووی: به‌ شوره‌یکی کورێ عه‌بدوللای نه‌خه‌عیم^(١٩٤) وت: ئایا تو‌ ئه‌بوسه‌عدی به‌قال ده‌ناسیت؟ ئه‌ویش به‌ ته‌وسه‌وه‌ وه‌لامی دامه‌وه‌ و وتی: به‌لێ، ئه‌رێ وه‌للا ئه‌یناسم (ئیسنا‌ده‌کانی عالییه)^(١٩٥) من هه‌دیسێکم بۆ گێراوه‌ته‌وه‌ له‌ عه‌بدولکه‌ریمی جه‌زه‌رییه‌وه^(١٩٦)، ئه‌ویش له‌ زیادێ کورێ ئه‌بی مه‌ریه‌مه‌وه^(١٩٧)، ئه‌ویش له‌ عه‌بدوللای کورێ مه‌عقه‌له‌وه^(١٩٨)، ئه‌ویش له‌ عه‌بدوللای کورێ مه‌سه‌عووده‌وه^(١٩٩) که فه‌رمووی: پێغه‌مبه‌ر

^{١٩٣} التمهید ٢٩/١ - ٣٠.

^{١٩٣} عه‌بدوللای کورێ موبارک کورێ وازیح، یه‌کێکه‌ له‌ پایه‌ بلنده‌کانی هه‌دیس، له‌ سانی (١٨١ک) کۆچی دوا‌یی کردووه‌، ب‌روانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٤٦٦/١٠، (الکاشف) ١١٩/٢ (٢٩٧١).

^{١٩٤} شوره‌یکی کورێ عه‌بدوللای نه‌خه‌عی، یه‌کێکه‌ له‌ متمان‌ه‌دار و پێشه‌واکان، له‌ سانی (١٧٧ن) له‌ ته‌مه‌نی (٨٢) سانی‌دا کۆچی دوا‌یی کردووه‌، ب‌روانه: (تذکره‌ الحفا‌ظ) ١٧٠/١، (الجرح والتع‌دیل) ١٦٢/٤.

^{١٩٥} له‌ په‌راوێزێکه‌دا له‌ مه‌ه‌پێش نیسنادی عالی و نازل روونکراوه‌ته‌وه‌، تکایه‌ ب‌ا له‌وێ‌دا ته‌ماش‌ا ب‌کریت.

^{١٩٦} عه‌بدولکه‌ری کورێ مالیکی ئه‌بو سه‌عیدی جه‌زه‌ری، حافیزه‌ و هه‌دیسێ زۆری گێراوه‌ته‌وه‌، له‌ سانی (١٢٧ک) کۆچی دوا‌یی کردووه‌، ب‌روانه: سیر اعلام النبلاء ٨٠/٦، (الکاشف) ١٩٩/٢ (٣٤٦٦).

^{١٩٧} زیادێ کورێ ئه‌بی مه‌ریه‌می جه‌زه‌ری، که‌سێکی متمان‌ه‌داره‌، ب‌روانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٤٠٥/٦، (الکاشف) ٢٨٧/١ (١٧٢٣).

^{١٩٨} عه‌بدوللای کورێ مه‌عقه‌لی کورێ موقرینی موزنی، نه‌بو وڵیدی کوفی، که‌سێکی متمان‌ه‌داره‌. ب‌روانه: ته‌ه‌ذیب الکمال ٥٥٩/١٠ (٣٤٦٩) و سیر اعلام النبلاء ٢٠٦/٤.

^{١٩٩} عه‌بدوللای کورێ مه‌سه‌عوود کورێ غافیلی هه‌زه‌لی، هاو‌پێی شیرینی پێغه‌مبه‌ر (دروودی خ‌وای له‌سه‌ر بیت)، له‌ سانی (٣٢ک) کۆچی دوا‌یی کردووه‌، ب‌روانه: سیر اعلام النبلاء ٤٦١/١، (الکاشف) ١٢٥/٢ (٣٠١٠).

(دروودی خوای له سهر بیت) فرمویه تی: (الندم التوبة)^(۲۰۰) که به پړزی هاتووه منیش و عه بدولکه ریمیش و زیادیشی له سه نه ده که لابر دووه و به سهر هر سیکناندا قه له مبارزی داوه و راسته و خق حه دیسه که ی له عه بدوللای کوپی مه قه له وه له عه بدوللای کوپی مه سهووده وه گپراوه ته وه له پیغه مبه ره وه (دروودی خوای له سهر بیت).
 که دیاره لیره دا به م روونکردنه وه یه ی شوره یکدا زانرا، که نه بو سه عد ته دلیسی له حه دیسه که دا کردووه.

۸- یان به وه دا ده زانریت که ته دلیسی کردووه که یه کیک له نیمام و شاره زایانی حه دیس روونی ده کاته وه، نه و که سه ی حه دیسه که ی گپراوه ته وه، نه و حه دیسه ی له و شیخه ی به رده می خوی نه بیستووه که ناوی بردووه^(۲۰۱). نه ویش وه کو نه وه ی که پیشه وایه کی شاره زا، دان به ژماره ی نه و حه دیسه نه دا بنیت، که ته دلیسکه ر له که سیکن له و که سانه ی بیستووه، که ته دلیسی له حه دیسه کانیا ندا کردووه^(۲۰۲).
 له راستییدا کاتیک که ژیا ننامه ی پیاوانی حه دیس ده خوینیت ته وه له و په رتووکانه دا که بو نه و مه به سته دیاری کراون، وه کو:

(الجرح والتعديل) ی عه بدوپه حماني پازی و (تهذيب الكمال) ی مززی و (تهذيب التهذيب) ی عه سقه لانی و هاووینه کانیا ن، ده بینیت که هه ندی جار له هه ندی ترجمه مه دا دانه ر ده فهرمویت نه م که سه ریوایه تی له فلان که سه وه ته نها چوار حه دیسه، یان فلان که س جگه له سی حه دیس هیچی تری له فلان که سه وه نه بیستووه، که واته نه گهر نه م وتی سی حه دیس و نه و شه شی لیوه گپرا بووه، مانای وایه که له سیانیا ندا ته دلیسی کردووه.

^{۲۰۰} رواه الامام احمد في مسنده ۳۷۶/۱.

^{۲۰۱} موسوعة علوم الحديث، ۴۶۱/۱.

^{۲۰۲} الكفاية ل ۵۱۴.

نمونه‌ی نه‌مه‌ش وه‌کو نه‌وه‌ی که ئیبنو نه‌بی حاتم له شوعبه‌وه ده‌گیرێته‌وه که ده‌یفه‌رموو: "نه‌بو ئیسه‌حاقی هه‌مه‌دانی" (٢٠٣) جگه له چوار هه‌دیس هیچی تری له حارسی نه‌عه‌ره‌وه (٢٠٤) نه‌بیستوه (٢٠٥).

به‌لام نه‌وه‌ی که لی‌ره‌دا کیشه‌که به‌به‌ر ده‌کات و دلتیا ده‌بین له باسه‌که و کهسه‌که، نه‌وه‌یه که نه‌و ئیمامه نه‌وه‌نده زه‌حه‌مه‌تیش بکیشیت وه‌کو ژماره‌که‌ی ده‌ستنیشان کرد، هه‌دیه‌کانیش روون بکاته‌وه و دیارییان بکات که کامانه‌ن، وه‌کو نه‌وه‌ی که شیخی ئیبنو هه‌جر (خوای لی‌ رازی بی‌ت) ده‌گیرێته‌وه له ئیمامی نه‌حه‌مه‌د و کهسانی تریشه‌وه که فه‌رمویانه: هه‌که‌م (٢٠٦) جگه له پینج هه‌دیس هیچی تری له میقه‌م (٢٠٧) نه‌بیستوه.

یه‌حیای کوپی قه‌تانی‌ش هه‌ر پینجیانی ده‌ستنیشان کردوه، که نه‌مانه‌ی خواره‌وه‌ن: هه‌دیه‌ی وه‌تر، هه‌دیه‌ی قونووت - هه‌دیه‌ی عه‌زه‌مه‌ت و ته‌لاق، هه‌دیه‌ی جه‌زانو سه‌ید - هه‌دیه‌ی نه‌وه‌ی که پیاو به‌چیته‌ لای ژنه‌که‌ی له کاتی هه‌یزدا، که نه‌م قسه‌یه نه‌بی خه‌په‌مه له میژوه‌که‌یدا گێراویه‌تییه‌وه له‌ عه‌لی کوپی مه‌دینییه‌وه، له یه‌حیای قه‌تانه‌وه (٢٠٨).

نمونه‌یه‌کی تری نه‌م جو‌ره ناگادارییه وه‌کو نه‌وه‌ی که ئیمامی بوخاری (ره‌زای خوای لی‌ بی‌ت) ده‌رباره‌ی عه‌بدوللای کوپی زالمی ته‌میمی ده‌فه‌رمویت: له دوو هه‌دیس زیاتری

^{٢٠٣} عه‌مری کوپی عه‌بدوللای نه‌بو ئیسه‌حاقی هه‌مه‌دانی، شیخ و عابید و زاحید. له سالی (١٢٧هـ) نه‌ ته‌مه‌نی (٩٥) سانی‌دا کۆچی دوایی کردوه، به‌روانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٢٦٥/١٤ (٤٩٨٤)، (سیر أعلام النبلاء) ٣٩٢/٥.

^{٢٠٤} حارسی کوپی عه‌بدوللای کوپی که‌ع‌ب نه‌بو زوه‌هیری هه‌مه‌دانی نه‌عه‌ره، هه‌ندێ گله‌یی لی‌ دکه‌ن، له سالی (٦٥هـ) کۆچی دوایی کردوه. به‌روانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ٣٩/٤ (١٠٠٨) و (ته‌ه‌ذیب الته‌ذیب) ١١٧/٢ (١٠٧٦).

^{٢٠٥} (الم‌رح‌ والت‌ع‌دیل) ١٤٨/١.

^{٢٠٦} هه‌که‌می کوپی عه‌وته‌یه‌یه، نه‌بو موحه‌مه‌دی کیندی، خاوه‌نی پله‌و مه‌تانه‌یه، له سالی (١١٣هـ) کۆچی دوایی کردوه. به‌روانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ١١٤/٧، (ت‌ق‌ر‌ب‌ الته‌ذیب) ١٩٢/١.

^{٢٠٧} میقه‌مه‌ی کوپی بو‌جره، نه‌بو ئیبنی نه‌جده، که‌نیک‌ی مه‌تانه‌دارد، له سالی (١٠١هـ) کۆچی دوایی کردوه. به‌روانه: (ته‌ه‌ذیب الکمال) ١٨/٣٥٤، (الکاشف) ٣/١٥٥ (٥٦٩٥).

^{٢٠٨} (ته‌ه‌ذیب الته‌ذیب) ١٧١/٢.

ریوایەت نەکردوو، ئەوانیش هەدیسی (عشرة في الجنة)^(٢٠٩) وە هەدیسی (بحسب أصحابي القتل)^(٢١٠).

^{٢٠٩} بڕوانە بۆ ئەم هەدیسه له‌لای تیرمیزی (٣٧٥٧)، ئەبوداود (٤٦٤٨) و ئەسائی (١٠١) و نیینو ماجه (١٣٤).
^{٢١٠} (تهذيب التهذيب) ٢ / ١٢٥.

پوختەى ناوەرۆك بەزمانى كوردى

ئەم نووسراوه ھەولتيگە لە پېناوێ روونکردنەوێ يەكێك لە زانستپەكانی ھەدیش، كە ئەویش (تەدلیسە لە لای زانایان)، باسەكەش دابەش كراوه بەسەر پێشەكییەك و سێ بەش و كۆتاییەكدا.

لە پێشەكییەكەدا ئاماژە بۆ چەند لایەنیك كراوه، وەكو ئەو مۆژدە شیرینەي كە خوای مەزن بە گەلی ئیسلامی ھەرمووھە كە ترسی ھەوتان و گۆرانی قورئانە پیرۆزەكەیانان نەبێت، چونكە خوا خۆی ئارەزوویەتی و ھەر ئەویش دەپارێژی، كە ئەمەش بێگومان لە ھەمان كاتدا مۆژدەشە بۆ پارێزگاری كردنی ھەرمووھەكانی پێغەمبەرە نازدارەكەشی (دروودی خوای لەسەر بێت)، چونكە تێگەشتن لە مەبەست و باسەكان و ئەحكامەكانی قورئان، لە زۆریەي شوێنەكانیدا رادەوھەستتیت لەسەر روونکردنەوێ ئەو ھەدیسانە، ھەروەكو خوای گەرە خۆی ھەرمووھەتی: (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ).

ھەر بۆیەش خوای گەرە لە ھەموو بارودۆخێكدا كۆمەلێکی ھەلبژاردەي لە دڵسۆزانێ ئیسلام كردووھە بە سەربازی پاراستنی ھەرمووھەكانی پێغەمبەر و پاراستنیان لە ھەوتان و دەستدریژی كردنی ناپاكان بۆیان و شتواندنیان و لەناوبردنیان، كە ئەم كۆمەلە بۆ ئەنجامدانی ئەم ئەركە گرتەي خۆیان دەیان زانستی پێوھە و بنەما و یاسایان داھێنا، كە سەرەنجی دۆستان و دوژمنانیان راکێشاوھە، ھەروەھا دەربارەي ئەو كەسەي كە دەم دەبات بۆ ھەدیس و دەیانگێڕێتەوھە، كۆمەلێك داواکاریی ورد و مەرجی کاریگەریان داناوھە كە ھەركەسێكی بەختەوھە توانای بەدەس ھێنانیانی ھەبێت، ئەوھە بێگومان چاكتەين و پاكتەينی ھەموو كۆمەلە دەبێت و ئەو كاتەش جێگای خۆی دەبێت كە شەرەفی گێرانەوێ ئەو ھەرمووھەنەي پێی ببەخشرێت.

ئەو داواکارییانە و بنەمایانە و مەرجانە، تارا دەيەك بە درێژی لەو پێشەكییەدا تیشكیان خراوھە سەر و روونكراوھەتوھە.

لە بەشی يەكەمی نووسینەكەدا، كە تەرخانكراوھە بۆ (مانای تەدلیس و جۆرەكان)، مەبەست لە وشەي (تەدلیس) روون كراوھەتوھە كە لە بنەپەتدا بە مانای تێكەڵ بوونی رووناکی بە تاریکی دێت، پاشان گۆژراوھەتوھە بۆ رووكەشكردنی شت و پاشانیش بۆ شارەدەنەوێ عەیبی عەیبدار لە كاتی مامەلەكردندا، ھەر بۆ ئەم مەبەستەش زانایانی ھەدیس

به کاريان هيناره بۆ شاردنه وهى ئه وه عيپانهى كه له هه ديسدا ده بن و به هۆيانه وه زانايان ئه وه هه ديسانه وه رنارگرن و كارى پى ناكهن، له به رنه وه كه سىكى گزيكه رى فيلباز به قسه گۆرپن و فيليكى وشه يى عه يبه كه داده پۆشيت و خه لكه كه چه واشه ده كات، تا وه كو عه يبه كه نه بينن و هه ديسه كه ي لى وه رگرن.

له به رنه وه ش كه ته دليس چه ند جۆريكه و پيناسه ي هه رجۆره ش له گه ل جۆره كانى تر دا جياوازه، وا به باشزانراوه كه هه ر جۆره به جيا پيناسه بكرت، كه ئه مه ش ناچارى كردين بۆ ئاماره كردن بۆ ئه و جياوازيه ي له نتيوان زانايانى هه ديسدا هه يه، ده رباره ي جۆره كانى ته دليس.

پيشه وای گه وهى هه ديس و زانانى بلندي كورد، ئيبنو سه لاحى شاره زوورى و هه نديك له هاوبيرانى، ته دليسيان به دوو جۆر داناره، ئه وانيش (ته دليسى ئيسناد) و (ته دليسى شيوخ)، له كاتيكدا كه كۆمه ليكى ديكه به سه ركردايه تى شىخى گه وره مان حافىزى عيراقى ته دليس به سى جۆر ده زانن، يه كه م و دووه م ئه وانه بوون كه باسكران و جۆرى سته ميه ش ناويان ناوه (ته دليسى ته سويه).

ئهى راستى بيت ئه م جياوازيه ش له نتيوانياندا به س به ناوه، ئه گينا گروپى يه كه ميه ش باوه ريان به م جۆرى سته مه هه يه، ته نها ئه وه يه كه ئه وان به ويته يه كى جۆرى يه كه مى ده بينن، نه ك به جۆريكى سه ره بخ، له م شوينه شدا ئاماره بۆ روونكرده وه يه كى هيمانه ي به ويژدانانه ي شىخى عه سقه لاني كراوه، ده رباره ي پاريزگارى له ئيبنو سه لاح و وه لامدانه وه ي عيراقى.

پاشان له م به شه دا باسى جۆره كانى كراوه و وتراوه:

جۆرى يه كه م كه (ته دليسى ئيسناد) له چه ند ويته يه كدا خۆى ده بينيته وه، وه كو ئه وهى كه ته دليسكه ره ره مووده كه ده گيترپته وه له شىخيكه وه كه بينيويه تى و ره ره مووده شى لى بيستوه، به لام ئه م ره ره مووده يه ي ئيره ي لى نه بيستوه، يان بيگيترپته وه له شىخيكه وه كه هاوچه رخي بووه و به لام هيجى لى نه بيستوه، به لام وا باسه كه بكات، كه وا بزانت له خۆى بيستوه، يان بيگيترپته وه له شىخيكه وه كه هاوچه رخي شى نه بووه و نه شى بينيوه، به لام وا باسه كه بكات كه خه لكان گومان به بن، كه له خۆى بيستوه يان

بیگریته وه له پیره نووسراوی که سیکه وه که هاوچه رخی خوی بووه دبیتی یان نهی دبیتی، به لام خه لکان و ابرازن که له ده می خوی بیستوه، وه بق هه ریه کیک له م ویتانه نمونه ی واقعی له و روداوانه ی که زانایان له ته دلپسکه رانایان بینوه، هینراوه ته وه و شایانی باسیشه که له ناو به ناوی ئه م ویتانه دا چهند ئاماژه یه ک بق هه ندی لایه ن به رچاوده که ویت، که ناکریت پشتگوی بخزین وه کو ئه وه ی که ئه و وشه یه ی ته دلپسکه ر به کاری ده هینیت نابیت به زه قبی بیستن بگه یه نیت، وه کو (سمعت) یان (حدثنی) به لکو وا گومان پهیدا بکات که بیستویه تی وه کو: (عن فلان) یان (قال فلان).

وه کو ئه وه ی که پتویسته ئه و که سه ی که ته دلپس له شیخیکه دا ده کات، هه دیسی تری جگه له مه ی لی بیستبیت و بووبیت به شیخ و ماموستای، چونکه ئه مه یه بنه مای چه واشه کردنی خه لکه که، نه گینا نه گه ر ناوی که سیکه هینا که هیچی لی نه بیستوه، ئه وه به رای زۆده ی زانایان ئیرساله نه ک ته دلپس.

دوای ئه وه ی باسی جوړی دووم که ته دلپسی شیوخه هاوتته باسه وه، که ئه ویش سرپنه وه ی ناوی که سی تیا نییه، به لکو ته مومزاوی کردنی ناوی شیخه که یه، به ناو بردنی به ناویکی نه ناسراو و نه زانراو، بق روونکردنه وه ی ئه م جوړه ش گه لی نمونه ی واقعی له ده سکردی ته دلپسکه ران هینراوه ته وه.

هه ر لیره شدا ئاماژه بق ئه و گله ییه کراوه که ئیبنو سه لاح و گه لی له زاناکانی دوای خوی له خه تبیی به غدادییان کردوه، که گوايه زۆری حه ز له م جوړه ته دلپسه بووه و هینانه وه ی نمونه له په رتووکه کانی، له گه ل دابه زاندنی رایه کی عه سقه لانی و پاریزگارییه کی جوانی له خه تبیب.

دوای ئه م باسانه قسه له سه ر جوړی سیته م (ته دلپسی ته سویه) کراوه، که حافیزی عیراقی زۆر گرنگی پنداوه به خراپترینی هه موو جوړه کانی داناه، که شیوه ی ئه ویش ئه وه یه که ته دلپسکه ر هه دیسیکی له شیخیکه متمانه پیکراو بیستوه، ئه و شیخه ش له شیخیکه لاواز و ئه و لاوازه ش له شیخیکه متمانه پیکراو، ئینجا ته دلپسکه ر دینی شیخه که ی خوی ده هیلپته وه و شیخه لاوازه که ی شیخه که ی لاده بات، به مه زنجیره که ساف و لووس ده کات و هه موویان ده بن به متمانه دار، ترسناکیی ئه م جوړه ته دلپسه ش له چهند

روویه که وهیه، وهکو ئه وهی که هه موو زنجیره که بووه به متمانه دار و ئه و شیخه ی دواى ته دلیسه که ریش ده توانی له م جوړه دا وشه ی گه یه نه ری بیستن، وهکو (سمعت) (حدثنا) به کار بهیئت، له بهر نه مانه هه رگیز رتی تی ناچیت ته دلیس کرابیت.

هه ر لیږه شدا درکینراوه که یه که م که سیڅ ئه م ناوه ی لیناوه ئه بو حه س نه ی کوږی قه تتان بووه و له پیش ئه ودا پییان وتوو ته دلیس ته جوید، له و که سانه ی که به زوری ئه م ته دلیسه یان کردوو به قییه ی کوږی وه لید و وه لیدی کوږی موسلیم بوون که لیږه دا نمونه مان له لایه نی هه ردووکانه وه هیتاوه ته وه.

له به شی دووه مدا که ته رخاڼ کراوه بۆ باسی حوکی هه ریه که له جوړه کانی ته دلیس و ریوایه تی ته دلیس که ر، وتراوه: که هه رسی جوړه کانی ته دلیس به لای زانا یانه وه خراپ و نا په سەندن، به لام له وانه یه که خراپی هه ندیکیان به لایانه وه زیاتر بیت له هه ندیک.

ده رباره ی ته دلیسی ئیسناد ئیبنو سه لآح ده فه رمویت: کاریکی قیزه ونه، ته نانه ت له پیشه وایه کی وه کو شوعبه به لایه وه له زیناکردن پیستر بووه، به لام له هه مووی کاره سات تر ئه وه یه که هه ندی له زانا یان ئه م ته دلیسه به به ته جریح داده نین، که واته به لای ئه م کومه له وه هه رکه سیڅ تاکه جاریکیش ئه م ته دلیسه ی لی بینرا ئیتر که سایه تی له ده ست ده دات و هیچ ریوایه تیکی دواى ئه وه لی وه رناگیریت، که یفی خویه تی دووپاتی کرده وه یان نا، یان دان بنیت به بیستندا یان نا، ته دلیسی له متمانه دار کردیت یان بی متمانه، که ئه م رایه شیخی ئیبنو سه لآح له زانا کانه وه گتړاویه تییه وه و شیخی عیراقیش پشتگیری لی کردوو و فه رموویه تی که خه تیبی به غدادیش له (الكفایة) دا ئه م پایه ی گتړاوه ته وه.

به لام هه ر عیراقی خوی رایه کی تری له ئه بی حه س نه ی قه تتانه وه گو یزاوه ته وه، که فه رموویه تی: ئه و که سه ی متمانه داره دواى ته دلیسه که ش متمانه که ی هه ر ده میتیت، به لام به س به رامبه ر ئه وانه ی که تیایدا ده لی بیستومه، ئه م جوړه ی لی وه رده گیریت، به لام له وانه ی دانی تیایندا نه ناوه به بیستندا، متمانه ی پی نا کریت و لی وه رناگیریت.

پاشان ئیبنو سه لآح رایه کی تری ده ربړیوه و فه رمویه تی: وا چاکه جیاوازی بکه ین له نیتوان ئه و ریوایه ته ی که ته دلیس که ر دانی تیادا ناوه به بیستندا و ئه م جوړه ی لی وه ربگیرین و ئه وه ی که دانی تیادا نه ناوه به لکو گومانی بیستنی لی ده کریت، ئه مه یانی بده ینه وه

به سهردا و حوكمى حەدىسى مۆرسەلى بىدەينى، بۆ پىشتىگىرى راكەشى دەفەرموئىت: بەلگەشمان لەسەر دروستى ئەم بۆچوونە ئەوئەيه كە كنىبە باوەر پى كراوەكان وەكو بوخارى و موسلىم و ئەوانى دىكەيشيان، ژمارىەكى تۆرى لە حەدىسى ئەم جۆرە كەسانە وەكو قەتادە و ئەعمەش و هەردوو سوفيان و كەسانى دىكەشى تىدایە، كە لە چەندان حەدىسى دىكەياندا تەدلىسيان كەردووە بەلام چونكە لەو حەدىسانەياندا دانايان بە بىستندا ناوە، ئەوانەيان لى وەرگىراوە.

ئەم جىاوازيبەئى ئىبنو سەلاح كەردى كارىكى پەسەندە، بەلام گەفتىكى تىدایە، ئەوئەش لەوئەدا كە زانايان هەرچەندە لەگەلدا كۆكن دەربارەى ئەم حەدىسەى كە تەدلىسكەر دانى ناوە بە بىستن تىايدا، بەلام لەگەلدا نىن دەربارەى ئەوانەى كە باسى بىستنيان نەكراوە، ئەو فەرمووى ئەم جۆرە حوكمى حەدىسى مۆرسەلى دەدرىتتى، كەچى دەبينىن زۆر لەوانەى كە مۆرسەل وەرەدەگرن، حەدىسى تەدلىس كراو وەرناگرن.

لەبەرئەوئەى كە لىزەدا باسى مۆرسەل هاتە پىشەو و هەندىك تەدلىس كراويان وەكو مۆرسەل تەماشەا كەرد، وا بەباش دەزانم كە تىشكىك بەاوينە سەر ئەم جۆرە حەدىسە و راى زانايانى بەرامبەر روون بكەينەو.

راى جىاجىا هەيه بەرامبەر حەدىسى مۆرسەل، بەلام بەهەيزترينيان ئەوئەيه كە ئەو ناوە بە حەدىسىك دەوترىت كە تابعىيەك راستەوخۆ لە پىغەمبەرەو (درودى خواى لەسەر بىت) بگىرپتەو و بفەرموئىت (قال رسول الله ﷺ) ناوى ئەو سەحابىيە نەبات كە لە پىغەمبەرى بىستووە.

ئىنجا زانايانى حەدىس و ئوسول و فىقەى ئىسلامى دەربارەى مۆرسەل، بوون بە دوو كۆمەلەو:

كۆمەلەى يەكەم: حەدىسى مۆرسەل بە بەلگە دانائىن و ئەحكامى پى ناسەلمىنن، ئەم كۆمەلە لەسەر راكەى خۆيان چەند بەلگەيەكى بەهەيزيان هەتاتەو و كە بە روونى ئاماژەمان پى كەردوون.

كۆمەلەى دووهم: باوەرپيان واىە كە حەدىسى مۆرسەل بەلگەيە، بەلكو هەندىكيان زىادەپەوشيان كەردووە دەلەين كە گوايا مۆرسەل لە مەرفوعىش باشترە.

ئەم دور كۆمەلەش دەربارەى ھەدىسى تەدلىس كراو رايان بەم شتوہ يەى خوارەوہ يە :
كۆمەلى يەكەم : ھەرۈەكو باوہ پيان بە مورسەل نىيە ، ھەرۈەھا باوہ پيشيان بە تەدلىس
كراو نىيە .

بەلام كۆمەلى دووہم : كە باوہ پيان بە مورسەل ھەبوو ، دەربارەى تەدلىس كراو بوون بە
دور بەشەوہ :

بەشى يەكەميان : ھەرۈەكو باوہ پيان بە مورسەل ھەبوو ھەرۈەھا باوہ پيشيان بە
تەدلىس كراو ھەيە .

بەشى دووہەميان : باوہ پيان بە مورسەل ھەبوو ، بەلام باوہ پيان بە تەدلىس كراو نىيە ،
بەلگەشيان ئەوہ يە كە تەدلىس لە بنەپەتا بەندە لەسەر ساختە و گزى كردن و چاوبەست
كردن لە خەلگان و ئايىن شتواندن ، كە ئەم خراپەكارىيانە لە ئىرسالدا بەدى ناكريئ .

بە دواى ئەم باسانەدا ، روونكردەوہى ئەو ھۆكارانە دىنە پيشەوہ كە دەبن بە ھۆى
تەدلىسى شيوخ و نەھىشتىنى شەفاق لەناوہ كەيدا ، كە كۆمەلتيك ھۆكارى كاريگەر لەم لايەنە
باسكراون .

دەربارەى ھوكمى ئەم جۆرە تەدلىسەش زانايان ھەر توندوتىژن و فەرموويانە ئەگەر
لەبەرئەوہ ناوى شىخەكەى تەمومژاوى كرد كە خۆيشى و ھەموو خەلگان ، يان بەس خەلگان
بە لاوازی دەزانن ، ئەوا لەم دور كاتەدا ھەدىسى لى وەرناگيريت ، دەربارەى ھۆكارەكانى
تريش پتيويستە ھەدىسەكە رابگريئ تاوہكو بە تەواوى ليكۆلینەوہ دەربارەى شىخەكەى
دەكەين .

ھەرۈەھا تەدلىسى تەسويەش زۆر بە توندى دژايەتى كراوہ و بەلايانەوہ بە خراپترينى
ھەموو جۆرەكان دادەنريت چونكە وەكو باسكرا چەند ھۆكارىكى تيادايە كە دەرەفەتى
ھەست كردن بە تەدلىسەكە لەناو دەبەن .

لە بەشى ستيەمدا كە تايبەتە بە باسى ريگاكانى ھەست كردن بە تەدلىس كردن ، رۆلى
زانايان و ھەول و تەقەلايان لەو بوارەدا نرخيتراوہ و ئاماژە بق كۆمەلتيك لەو ريتيازانە كراوہ
كە يارمەتيدەدەن بق ھەست كردن بە تەدلىس و دۆزينەوہى ، يەكيت لەو ريگايانە ئەوہ يە كە
ئەو كەسە خۆى دان بنيت بەوہدا كە تەدلىسى كردوہ .

یەکیکی دیکەش ئێوەیە کە شارەزایانی ھەدیس و پیاوانی، رایبگەییەنن کە تەدلیسکەر
ھیچ بیستنیکی نییە لەو شیخەوێ کە ئیستا وا دەردەخات کە ھەدیی لێ بیستووە،
ھەرەھا شەش ریبازی تریش لەو ریبازە یاریدەدەرانە کە زانایان بە پشکنین و بە
بەدوادیچوون و بیرکردنەو، ھەستیان پێ کردوون و تۆماریان کردوون، لەگەڵ ھێنانەوێ
نموونە ی واقعیش بۆ ریبازەکان.

ملخص المحتوى باللغة العربية

هذا العمل المتواضع محاولة تروم لقاء الضوء على جانبي من جوانب علوم الحديث، وهو (التدليس عند المحدثين) من خلال مقدمة وثلاثة أقسام وخاتمة.

أشير في المقدمة الى أمور يُستحسن أن يُطلع عليها، مثل الوعد الذي أبرمه سبحانه وتعالى على نفسه بأن يحفظ هذا القرآن الذي أنزله نوراً للبشرية ودستوراً لحياتهم، فلا شك أنه يتضمن بشارة بحفظ أحاديث الرسول ﷺ أيضاً من كل دس أو تحريف أو تزوير، لأن فهم القرآن الكريم وتنفيذ كثير من أوامره ونواهيه وأحكامه ودساتيره يتوقف على بيان من الرسول ﷺ، فهو الذي بين للناس بأقواله وأفعاله وتقريراته كل هذه الأمور، لأن ذلك كان ضمن واجباته ﷺ على ما قرره سبحانه وتعالى بقوله الكريم: (وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) (النحل: ٤٤).

وتحقيقاً لذلك فقد هباً الله سبحانه وتعالى في كل فترة من فترات تأريخنا صفوة مختارة من علماء هذه الأمة للقيام بهذه المهمة العظيمة، فكانوا بحق قادة الإمتداء، وسادة المهتدين، اختارهم الله سبحانه وتعالى لحماية أحاديث نبيه ﷺ من كل سوء يراد به من أيادي متطاوله، من أعداء الدين والماكرين والحاquدين.

أدرك هؤلاء الجنود بأنهم لا يتمكنون من أداء مهمتهم إلا بعدة تساعدكم وتسهل لهم أمرهم، لذلك قاموا باختراع عشرات من العلوم الحديثية والقواعد النقدية، بغية تمييز المتون الصحيحة من باطلها، والاسانيد المستقيمة من سقيمها حتى أعجبت كل هذه القواعد والعلوم الأعداء قبل الأصدقاء، وكذلك وضعوا شروطاً دقيقة وفَعَالَةً لرواة الاحاديث وحملة الآثار، يكون من يفوز بحيازتها بلا شك من خيرة الرجال وأفضلها، وعند ذلك يكون أهلاً لكي يناط إليه شرف سماع الحديث وروايته، وقد أشير في هذه المقدمة الى عدد من هذه الشروط والأسس بشيء من التفصيل.

وفي القسم الأول من هذا العمل والذي خصص لبيان معنى التدليس وأنواعه، وضُح معنى التدليس وأنواعه، وضُح معنى التدليس الذي كان يعني في البداية اختلاط النور بالظلمة، ثم نُقل الى التورية ثم بعد ذلك الى كتمان العيب في السلعة التي يراد التداول بها، ومن ثم نقله المحدثون الى اخفاء عيب في اسناد حديثٍ ربّما يتسبب في ردّ الحديث ورفضه من قبل العلماء ولذلك يقوم واحد من المحتالين - غالباً - بتضليل كلامي، وخداع لفظي يساعد على إخفاء عيب الحديث، حتى لا يشعر به من يراه فيخدع ويقبله.

وبما أن التدليس على أنواع مختلفة وقد يكون تعريف نوع منه مختلفاً مع تعريف نوع آخر، استحسن أن يُعرف كل نوع منه على حدة وهذا بدوره دفعني الى التطرق الى اختلاف العلماء في أنواع التدليس.

يرى الامام الكبير ابن الصلاح الكردي الشهرزوي وجماعة أنَّ التدليس على نوعين، وهما (تدليس الاسناد) و (تدليس الشيوخ) في حين ذهب الحافظ الكبير عبدالرحيم الكردي العراقي وجماعة الى أنَّه ثلاثة أنواع، حيث زادوا على النوعين المذكورين نوعاً ثالثاً سموه (تدليس التسوية).

ولا يبدو الخلاف جوهرياً، لأنَّ الأولين يؤمنون بهذا النوع المزاد أيضاً وكل ما هنالك أنَّهم يعتبرونه صورةً من صور تدليس الاسناد، وليس نوعاً برأسه.

أما النوعُ الأول الذي هو تدليسُ الاسناد فيتجلَّى من خلال صورٍ مختلفة، كأن يروي شخص عن شيخ لقيه وسمع منه مالم يسمع منه، موهماً أنه سمعه منه، او (يروي عن عاصره ولم يسمع منه إلا أنَّ كلامه يُوهم بالسماع منه) أو (يروي عن صحيفة من عاصره، لقيه أو لم يلقه، ولكن روايته يتوهم بالسماع منه) وقد عزَّزت كل هذه الصور بأمثلة واقعية من أعمال المدلسين، ومن التي رصدتها أجهزة التسجيل والتصوير من جهابذة المحدثين.

وربما وجد القارئ في ثنايا هذه النماذج، في القسم الأول أيضاً إشارات الى أمور لا بدَّ من معرفتها، وذلك كالشرط الذي أشير إليه فيما يتعلق باللفظه المستخدمة في التدليس، فيجب ألا تقتضي الإتصال والسماع، مثل (سمعت) و (حدثنا) بل توهمهما مثل (عن فلان) و (قال فلان) وما في معناهما، وكالذي ذكرناه من أنَّه (إذا روى عن شيخ شيئاً لم يسمع منه موهماً أنه سمعه منه) انما يكون تدليساً، اذا كان الشخص المدلس سامعاً من ذلك الشيخ شيئاً آخر غير هذا الحديث بحيث ثبت له السماع منه، وأصبح شيخه واستاذَه لأنَّ هذا هو أساس تضليل الناس وانخداعهم لانه بسبب روايته عنه لما سمعه منه، يوهم الناس أنَّ ما دلَّسه عنه هو أيضاً ضمن مسموعاته منه، أمَّا اذا روى عن شيخ لم يثبت له أي سماعٍ منه، فلا يكون ذلك تدليساً، بل هو إرسال على القول الصحيح.

ثم أتى الكلام على (تدليس الشيوخ) الذي لا حذف فيه لأيِّ اسم، بل يكونُ رِوايةً عن شيخ سمع منه ما يرويه عنه، إلاَّ أنَّه يصف ذلك الشيخ بوصف لا يُعرفُ من اسمٍ أو كنية أو نسبه أو قبيلة أو بلو كي يوهر الطريق الى معرفة السامع له ويعمى أمره حتى لا يعرف هذا وقد أوردت لتوضيح هذا النوع أيضاً أمثلة واقعية من فعلات المدلسين.

وقد أشير ههنا الى عتاب ابن الصلاح وغيره من العلماء رحمهم الله تعالى للخطيب البغدادي رحمه الله تعالى، حيث اعتبروه لهجاً بهذا النوع من التدليس في مصنفاته، موردين نماذج منها شاهدة على دعواهم ثم أردفت ذلك بدفاع جميل من الشيخ العسقلاني رحمه الله تعالى للخطيب، وتبرير لموقفه.

ثم تحدثتُ عن النوع الثالث الذي هو (تدليس التسوية) والذي شجبه الحافظ العراقي بشدة، واعتبره شرّاً الأقسام كلها، وصوره هذا النوع أنَّ يروي المدلس حديثاً سمعه عن شيخ ثقة وقد سمعه

ذلك الثقة عن شيخ ضعيف، وذلك الضعيف يروي عن شيخ ثقة، فيبقى المدلس شيخه الثقة، ويسقط شيخ شيخه الضعيف، ويجعله من رواية شيخه الثقة عن الثقة الثاني بلفظ محتمل للسمع كالعنفة ونحوها، فيصبح الإسناد كله ثقات، وفي ذلك غرور شديد، وخطورة من عدة جهات، ككون سلسلة السند ثقات كلها، والشيخ الذي بعد المدلس ثقة لم يعرف بالتدليس، واستعمال المدلس صيغة السماع عن شيخه، لأنه في الواقع سمعه منه، فهذه الظاهر بمجموعها تقضي على احتمال التدليس رغم وجوده.

ثم ذكرت أن أول من سماه بالتسوية هو أبو الحسن القطان رحمه الله تعالى، وكان القدماء يسمونه (تدليس التجويد) لابقاء المدلس الأجواد فقط في سنده كما ذكرت أن من بين من اشتهروا بهذا النوع بقية بن الوليد، والوليد بن مسلم، مورداً نماذج من أقوالهما التدليسية، وبعدها ذكرت أن تدليس الشيوخ، لا ينحصر على إسقاط شيخ ضعيف تجميعاً للحديث، وتضليلاً للناس، بل يحتمل أن يسقط الراوي شيخاً ثقة إبهاماً بالاسناد العالي، وذكرت مثلاً أورده شيخ الأندلس، ابن عبد البر رحمه الله تعالى.

وفي القسم الثاني الذي خصص لبيان احكام الأنواع الثلاثة للتدليس ورواية المدلس، بينت أن علماء الحديث شجبوا الأنواع الثلاثة للتدليس شجباً شديداً وذموا مدلسيها ربما الى حد التجريح، إلا أنه قد يكون ذمهم لنوع منه أشد مما قالوه في نوع آخر.

أمّا تدليس الاسناد فاستهجنه أكثر العلماء ويروى عن شعبة رحمه الله تعالى، أنه اعتبره أخا كذب واقبح من الزنا، مبالغة في الزجر عنه والتنفير منه.

إلا أن الأفة الكبرى هنا هي رأي جمع من المحدثين والفقهاء من اعتبار هذا التدليس تجريحاً للمدلس، وعلى هذا يصبح من يقوم به ولو مرة واحدة ساقط الأهلية، ومردود الرواية على جميع الأحوال، أي سواء كرر فعلته أم لا، وسواء صرح بالسمع أولاً، وسواء دلس عن الثقة أولاً، وهذا ما نقله الإمام ابن الصلاح عن جمع غفير من العلماء، وأيده الحافظ العراقي ونقل عن الخطيب البغدادي أنه نقل أيضاً هذا الرأي في كفايته عن عدد من العلماء.

ولكن العراقي نفسه ذكر بعد ذلك رأياً آخر عن أبي الحسن القطان رحمه الله تعالى أنه قال: إن الشخص الثقة الذي تقبل روايته يبقى بعد التدليس مقبول الرواية أيضاً، ولكن فيما يصرح فيه بالسمع فقط، إما في الذي لا يصرح فيه بالسمع، فلا يوثق به، ولا تقبل روايته.

ثم استأنف ابن الصلاح رحمه الله تعالى الكلام في المسألة قائلاً: والصواب التفصيل بين مدلس يصرح في روايته بالسمع فيقبل منه هذا النوع من رواياته، وبين مدلس لا يصرح فيها بالسمع بل

يوهم به، فنعطي هذا النوع حكم الحديث المرسل وأنواعه، وقد استدل على سداد رأيه هذا بوجود أحاديث كثيرة في الكتب المعتمد كالصحيحين وغيرهما من أشخاص عرفوا بالتدليس كقتادة والأعمش والسفيانين وغيرهم حيث دلّسوا أحاديث كثيرة في رواياتهم الأخرى إلا أنهم قبل منهم ما صرحوا فيه بالسماع حتى من الشيخين، لأنهم لم يعتبروا التدليس كذباً بل ضرباً من الإيهام بلفظ محتمل.

وهذا التفصيل الذي ذكره ابن الصلاح رحمه الله تعالى تؤيّدُه العقول والنقول، إلا أنه يحتوي على حكم ربما يكون مشكّلةً فهو وإن وافقه أكثر العلماء في قبول رواية المدلس الذي يبيّن الاتصال والسماع بنحو (سمعتُ) و (حدثني) إلا أنهم يخالفونه في مدلس لا يبينهما بل يوهمهما بنحو (عن فلان) و (قال فلان) فهو منح هذا النوع من المدلس حكم الحديث المرسل، إلا أن جماعة من الذين يقبلون المرسل ويحتجون به، يردون الحديث المدلس ولا يعتبرونه حجةً.

وبما أن الكلام يتسرب الى ذكر الحديث المرسل، وذكر أن بعضاً من العلماء يعتبر المدلس كالمُرسل، أرى من المستحسن والمفيد أن أُلقيَ بعض الضوء على هذا النوع من الحديث وأبيّن رأي العلماء فيه.

هناك آراء مختلفة في المراد من المرسل، إلا أن أرجحها، هو الذي يوقع هذا الاسم على حديث التابعي عن النبي ﷺ مباشرة، كأن يقول (عبدالله بن عامر بن ربيعة) مثلاً (قال رسول الله ﷺ) من غير أن يذكر اسم الصحابي الذي سمع ذلك الحديث منه عليه الصلاة والسلام.

وقد اختلف المحدثون والاصوليون والفقهاء في احتجاجهم بالحديث المرسل على رأيين: يرى الشافعيون وجمع من الصحابة وفقهاء الحجاز رحمهم الله تعالى أن الحديث المرسل لا يحتج به، وقد استندوا في اثبات رأيهم على أدلة قوية أشرت إليها بشيء من التفصيل. ويرى أبو حنيفة ومالك وأحمد وآخرون رحمهم الله تعالى أن المرسل يحتج به، حتى ادعى بعض هؤلاء أن المرسل أولى بالاحتجاج به من المرفوع، لأن من سمّي لك شيخاً، فقد أحالك الى البحث عنه، والتحري من أحواله، أما الذي لم يسمّ شيخه رغم كونه ثقةً وأميناً فقد كفاك كل شيء وما عليك سوى الاعتماد عليه، فيما ذكره.

ثم إن أصحاب هذين الرأيين في المرسل يكون رأيهما تجاه المدلس كالاتي: اصحاب الرأي الأول الذين لم يحتجوا بالمرسل يُعطون الحكم نفسه للمدلس فلا يحتجون به أيضاً.

أما أصحاب الرأي الثاني المحتجين بالمرسل، فقد انقسموا مع المدلس الى فريقين: الفريق الأول يجرون حكم المرسل على المدلس أيضاً، فيحتجون بالنوعين كليهما.

أما الفريق الثاني، فيفترقون بين المرسل والمدلس، فيحتجون بالاول دون الثاني، لانهم يرون في التدليس تعزيراً وتضليلاً وتمويهاً وتشويشاً، في حين لا يوجد مع الارسال شيء من هذه .
ويلي هذه التوضيحات، الكلام عن الاسباب التي قد تتسبب في تدليس الشيوخ، وتدفع المدلس الى توعير الطريق الى معرفة شيخه، وتعمية أمره .

هذا وقد تشدد العلماء في إصدار الحكم على هذا النوع أيضاً، قائلين: اذا قام المدلس بهذا التدليس تضليلاً للناس لكون شيخه ضعيفاً عنده وعند غيره، أو عند غيره فقط، فلا يقبل منه حديثه في هاتين الحالتين، وكذلك بالنسبة الى الاسباب الأخرى، الدافعه للتدليس، لا يقبل منه حديثه حتى يتحقق من حال شيخه، وآراء العلماء فيه، تعديلاً أو تجريحاً .

وأما تدليس التسوية، فشجبه العلماء بشدة أيضاً واعتبروه شرّاً الاقسام كلها، لانه كما قلنا، ترافقه أسباب قد تعرقل الوصول الى التدليس والشعور به .

وفي القسم الثالث من هذا العمل، والذي خصص لبيان طرق معرفة التدليس، أشيد بالدور الكبير الذي قام به العلماء الجهابذة في ذلك المجال، باذلين جهوداً حثيثةً حتى توصلوا الى عدة طرق من شأنها أن ترشدنا الى التعرف على التدليس عند وجوده .

وقد أشير ههنا الى ثمان طرق من التي اكتشفها العلماء بالبحوث والمتابعات والتأمل من الروايات والعبارات منها: (اعتراف المدلس نفسه بأنه دلس حديثه) ومنها (معرفة أهل الحديث بأن المدلس لم يسمع أصلاً من الشيخ الذي ادعاه) وست طرق اخرى من امثال هاتين الطريقتين، مع التمثيل للطرق كلها، بأمثلة واقعية من حياة المدلسين .

سم جاوہ گان:

- ۱۔ قورئانی پیرؤذ.
- ۲۔ (اختصار علوم الحديث) دانراوی ئیبنو کہ سیر، چاپی قاہرہ، ۱۹۵۱ز، لہ گہ ل شہرحہ کہی (الباعث الحثيث).
- ۳۔ (الاستیعاب) ئیبنو عہ بدولہ پ، چاپخانہ ی (دار المعرفة)، بیروت ۲۰۰۶.
- ۴۔ (البداية والنهاية) ئیبنو کہ سیر دیمہ شقی، بیروت، چاپخانہ ی (المکتبة العصرية) ۲۰۰۸-۱۴۲۸.
- ۵۔ (تاریخ بغداد) خہ تبی بہ غدادی، بیروت، چاپخانہ ی (دار الکتب العلمیة)، چاپی دوہم ۲۰۰۴-۱۴۲۵.
- ۶۔ (تحفة الأحوذی بشرح جامع الترمذی) عہ بدوہ حماني موبارہ کفوری، بیروت، چاپخانہ ی (دار الفکر)، ۲۰۰۳ز-۱۴۲۴ک.
- ۷۔ (تدريب الراوي في شرح تقريب النواوي) جہ لالودینی سیوگی، چاپخانہ ی (مؤسسة الريان)، بیروت ۲۰۰۵ز.
- ۸۔ (تذكرة الحفاظ)، حافی زہ ہی، بیروت، چاپخانہ ی (دار الکتب العلمیة)، چاپی دوہم، ۲۰۰۷-۱۴۲۸.
- ۹۔ (التصوير الفني في الحديث النبوي)، سید قطب، بیروت، (دار الفکر)، بہی سالی چاپکردن.
- ۱۰۔ (تقريب التهذيب) ئیبنو حہ جہری عہ سقلانی، چاپخانہ ی (دار المعرفة)، بیروت، چاپی دوہم، ۱۳۹۵-۱۹۶۷.
- ۱۱۔ (التقييد والايضاح لما أطلق وأغلق من كتاب ابن الصلاح) عہ بدوہ حیمی عیراقی، لیکنلینہ وہی دوکتور (أسامة خياط)، بیروت، (دار البشائر الاسلامیة)، چاپی دوہم، ۱۴۲۹ک-۲۰۰۸ز.
- ۱۲۔ (التمهيد لما في الموطأ من المعاني والأسانيد) ئیبنو عہ بدولہ پ، چاپخانہ ی (دار الکتب العلمیة)، بیروت چاپی دوہم ۲۰۰۳ز.

- ١٣- (تهذيب التهذيب) ثيبنو حه جهرى عه سقلانى، ليكولينه وهى شيخ عادل نه حمده، بهيروت، (دار الكتب العلمية)، چاپى يه كه م، ٢٠٠٤-١٤٢٥.
- ١٤- (تهذيب الكمال) نه بو حه حاج يوسف ميزى، چاپخانه ي (مؤسسة الرسالة) بهيروت، چاپى يه كه م ١٤٠٢ ك.
- ١٥- (توضيح الافكار لمعاني تنقيح النظائر) موحه ممدى كورى ئيسماعيلى سنعانى، قاهره، چاپى يه كه م، ١٣٦٦ ك.
- ١٦- (جامع التحصيل في احكام المراسيل) نه بو سه عيدى علائى، چاپخانه ي (عالم الكتب)، چاپى سينه م، ١٩٨٦.
- ١٧- (الجامع لاخلق الراوي وأداب السامع) خه تيبى به غدادى، چاپخانه ي (مكتبة المعارف)، ريبات، به بى سالى چاپكردن.
- ١٨- (الجرح والتعديل) ثيبنو نه بى حاته مى رازى، چاپخانه ي (دار الكتب العلمية)، بهيروت، ٢٠٠٢، چاپى يه كه م.
- ١٩- (حسن المحاضرة في اخبار مصر والقاهرة) جه لالودينى سيوگى، چاپخانه ي (دار احياء الكتاب العربى)، به بى سالى چاپكردن.
- ٢٠- (الدر الكامنة في أعيان المئة الثامنة) ثيبنو حه جهرى عه سقلانى، چاپخانه ي (دار الجيل)، بهيروت، ١٩٧٥.
- ٢١- (الدر المنتثرة في الأحاديث المشتهرة)، ئيمامى سيوطى، ليكولينه وهى خه ليل مهيس، چاپخانه ي (المكتب الإسلامى)، ١٤٠٤ ك.
- ٢٢- (الرسالة)، ئيمامى شافيعى، چاپخانه ي (قاهره)، به بى سالى چاپكردن.
- ٢٣- (سير اعلام النبلاء)، ئيمامى زه هبى، ليكولينه وهى (شعيب الأرناؤوط)، بهيروت، مؤسسة الرسالة، چاپى دووهم، ١٤٢٩-٢٠٠٨، ٢٨ به رگ.
- ٢٤- (الشذى الفياح من كتاب ابن الصلاح) بورهانودينى نه بناسى، بهيروت، دار ابن حزم، چاپى يه كه م، ١٤٢٧ ك- ٢٠٠٦ ز.
- ٢٥- (شذرات الذهب) ثيبنو عيمادى حه نبل، چاپخانه ي (القدس) له قاهره، ١٣٥٠ ك.

- ۲۶- (صحيح مسلم بشرح النووي) چاپخانه‌ی (دار الفد الجديد) قاهره، چاپی یه‌که‌م، ۱۴۲۹-۲۰۰۸.
- ۲۷- (الضوء اللامع في اعيان القرن التاسع) شه‌مسودین موحه‌ممه‌دی سه‌خاوی، چاپخانه‌ی (دار مكتبة الحياة) به‌یروت، به‌بی سالی چاپکردن.
- ۲۸- (الضعفاء والمتروكين) نه‌حمه‌دی کوپی شوعه‌یی نه‌سائی، چاپخانه‌ی (المكتبة الاثرية)، پاکستان، ۱۹۶۰.
- ۲۹- (ضوابط قبول عننة المدلس)، به‌یروت، (دار الكتب العلمية)، چاپی یه‌که‌م، به‌بی سالی چاپکردن.
- ۳۰- (العلل الكبير) ثبینو نه‌بی حاته‌می رازی، چاپخانه‌ی (دار الكتب العلمية)، به‌یروت، چاپی یه‌که‌م، ۲۰۰۶-۱۴۲۷.
- ۳۱- (علوم الحديث)، دوکتور سوبحی سالح، چاپخانه‌ی (ستاره)، چاپی یه‌که‌م.
- ۳۲- (فتح الباري بشرح صحيح البخاري)، ثبینو حه‌جهری عه‌سقه‌لانی، به‌یروت، (المكتبة العصرية)، (۱۴۲۶-۲۰۰۵)، ۱۷ به‌رگ.
- ۳۳- (فتح الباقي بشرح ألفية العراقي)، زه‌که‌ریا نه‌لنه‌نساری، چاپخانه‌ی (دار ابن حزم)، به‌یروت، چاپی یه‌که‌م، ۱۹۹۹.
- ۳۴- (فتح المغیث بشرح ألفية الحديث)، شه‌مسودینی موحه‌ممه‌دی سه‌خاوی، چاپخانه‌ی (المكتبة السلفية)، مه‌دینه‌ی پیروز، چاپی دووه‌م، ۱۹۶۸.
- ۳۵- (فتح المغیث بشرح ألفية الحديث) عه‌بدوره‌حیمی عیراقی، به‌یروت، (دار الكتب العلمية)، (۱۴۲۱-۲۰۰۱).
- ۳۶- (الفروق) شه‌هابودینی قه‌رانی، چاپخانه‌ی (دار احیاء الكتب)، به‌بی سالی چاپکردن.
- ۳۷- (الکاشف) نه‌بو عه‌بدوللای موحه‌ممه‌دی زه‌هه‌بی، له‌گه‌ل (ذیل الکاشف) ی نه‌بی زورعه‌ی عیراقی، چاپخانه‌ی (دار الفکر)، به‌یروت چاپی یه‌که‌م ۱۹۹۷.
- ۳۸- (الکامل في الضعفاء والمتروكين)، ثبینو عوده‌ی جورجانی قاهره ۱۹۷۵.
- ۳۹- (الکفایة في علم الرواية)، خه‌تیبی به‌غدادی، چاپخانه‌ی (السعادة) میسر چاپی یه‌که‌م ۱۹۸۵.

٤٠- (لسان العرب) ئیبنو مەنزوری ئەفریقی، چاپخانه‌ی (دار صادر) به‌یروت، چاپی
شەشەم ١٤١٨ک.

٤١. (لسان الميزان) ثببتو چه جهری عه سقه لانی، جایخانه ی (حه دهر ئاباد)، ١٣٣١ ک.

۴۲۔ (المجروحین من المحدثین) ثیبو حیبانی بوستی، چاپخانہ ی (حیدر آباد)،
عزیزہ، ۱۹۶۵ء۔

٤٣- (المجموع شرح المذهب) ئىمامى نوھوى، بەيروت، (دار الكتب العلمية)، چاپى
بەكەم، ٢٠٠٧-١٤٢٨، (٢٧ بەرگ).

٤٤- (المستصفي) نهبو حاميد نيمامي موحه مهدي غزالي، چاپخانه‌ی (الأميرية بيولاقي)، ١٣٤٤ك.

٤٥۔ (مشاہیر علماء الامصار)، بیروت، (دار النص)، یہی سائی جاکردن۔

٤٦۔ (معرفة علوم الحديث)، حاکمی نھسابوری، چاپخانہی (دار الأفاق الجديدة)، بیروت، جابی سنہ ١٩٧٩۔

۴۷- (موسوعة علوم الحديث)، سید عبدولماجدی غوری، چاپخانه ی (دار ابن کثیر) بیروت ۲۰۰۷.

٤٨- (ميزان الاعتدال) نه بو عهبدو للای موحه ممد زه ه بی، چاپخانه ی (عیسی الحلبي - القاهرة)، جابی به که م، ١٩٦٣.

٤٩- (النكت) ثببتو حه جه ری عه سقه لانی، چاپخانه ی (المجلس العلمي بالجامعة الاسلامیة بالمدينة المنورة)، حابی به کم، (١٤٠٤ک).

پێڕست

پێشه‌کی	٥
به‌شی یه‌که‌م:	
مانای ته‌دلیس و جۆره‌کانی	١٧
به‌شی دووه‌م:	
حوکمی هه‌ریه‌ك له جۆره‌کانی ته‌دلیس و ر‌یوایه‌تی ته‌دلیسکه‌ر	٤٩
به‌شی سێه‌م:	
ر‌یگا‌کانی هه‌ستکردن به‌ ته‌دلیسکردن	٦٧
پوخته‌ی ناوه‌رۆك به‌ زمانی کوردی	٨٣
ملخص المحتوی باللغة العربية	٩٣
سه‌رچاوه‌کان	١٠٠

په پیمانگای جیهانی فیکری نیسلا می

دامه زراوه یه کی فیکری نیسلا می روشنیری سهره خویه، له سهره تای سده ی پانزهمی کچی (۱۴۰۱ ک - ۱۹۸۱ ز) له ویلایه ته یه کگرتووه کانی ئه مریکا دامه زراوه، تا کار بۆ ئه م خالانه ی خواره وه بکات:

- فه راهه مه پنهانی تیروانی گشتگیرانه ی نیسلا م، له پیناو ته ئسیلکردنی مه سه له هه نوکه ییه کانی نیسلا م و روونکردنه وه یان، هه روه ها له پیناو پتیکه وه گرتدانی به ش و لقه کان به هه مه کییه کان (الکلیات) و مه به ست و ئامانجه گشتیه کانی نیسلا م.

- گنپانه وه ی ناسنامه ی فیکری و روشنیری و زیاری بۆ ئوممه ی نیسلا می، نه ویش له میانه ی چهند هه ول و کۆششیکه به نیسلا مکردنی زانسته مرقایه تی و کۆمه لایه تییه کان و چاره سه رکردنی مه سه له کانی فیکری نیسلا می.

- چاکسازی له پروگرامه کانی فیکری نیسلا می هاوچه رخدا، بۆ نه وه ی ئوممه ی نیسلا می توانای دووباره گه پاندنه وه ی شپوه زیانه نیسلا مییه که ی خوی و هه روه ها رۆلی خوی له ئاراسته کردنی کاروانی زیاری مرقایه تی و بهرچارووشنکردنی و گرتدانی به به ها و ئامانجه کانی نیسلا مه وه، هه بیت.

په پیمانگا، بۆ به دهسته پنهانی ئامانجه کانی چهند هوکاریک ده گرتیه بهر له وانه ش:

- به ستنی کۆنگره و سیمیناری زانستی.

- ھاوکاری ھەول و کۆششی زانا توێژەرەو ھەکانی زانکۆ و بنکەکانی توێژینەو ھە زانستیی و بلۆکردنەو ھە بەرھەمە زانستییە نایابەکان.

- ناراستەکردنی توێژینەو ھە زانستی و ئەکادیمیەکان لە پێناو خزمەتکردن بە فیکرو مەعریفە.

ھەروەھا پەیمانگا چەند نووسینگە و لقێکی لە پایتەختی ولاتە عەرەبی و ئیسلامییەکان و ولاتانی تریش ھەیە، کە لەرێگەیانەو ھە کار و چالاکییە جۆراو جۆرەکانی خۆی ئەنجام دەدات، ھەروەھا چەند پێکەوتننامە یەکی لەگەڵ ژمارە یەک زانکۆی عەرەبی و ئیسلامیی و خۆرئاوایی لە سەرانشەری جیھاندا بۆ ھاوکاری زانستی ھاوبەش، ھەیە.